

**KONYA VE BRUGGE KENTLERİ ÜZERİNDEN
ORTAÇAĞ KENT OKUMASI**

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SANAT TARİHİ**

Rumeysa TEKE

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA**

**KONYA VE BRUGGE KENTLERİ ÜZERİNDEN ORTAÇAĞ KENT
OKUMASI**

Rumeysa TEKE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat Tarihi Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ekim 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	19
GİRİŞ	19
1. KENT TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ	22
1.1. Kentin Biçimini Etkileyen Faktörler	24
1.2. İlk Kentler, Kentin Kökeni	29
1.3. Ortaçağ Kentleri	32
1.3.1.Ortaçağ Anadolu Kentleri.....	32
1.3.2.Ortaçağ Avrupa Kentleri	36
2. KONYA KENTİ	39
2.1. Kentin Coğrafi Konumu	39
2.2. Kentin Tarihçesi	39
2.2.1.Ortaçağ Öncesi Konya Kenti	39

2.2.2. Ortaçağ Dönemi Konya Kenti	40
2.2.2.1. Ortaçağ Döneminde Konya Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat.....	46
2.2.2.2. Ortaçağ Döneminde Konya Kentinin Sosyal, Kültürel ve Dini Yaşamı..	50
3. BRUGGE KENTİ.....	54
3.1. Kentin Coğrafi Konumu	54
3.2. Kentin Tarihçesi	55
3.2.1. Ortaçağ Öncesi Brugge Kenti.....	55
3.2.2. Ortaçağ Dönemi Brugge Kenti	57
3.2.2.1. Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat.....	63
3.2.2.2. Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinin Sosyal, Kültürel ve Dini Yaşamı..	70
4. ORTAÇAĞ DÖNEMİ KONYA KENT İMGESİ VE BİLEŞENLERİ.....	74
4.1. Yollar	75
4.1.1. Cadde ve Sokaklar	75
4.2. Sınırlar/Kenarlar	78
4.2.1. Savunma Yapısı.....	78
4.2.1.1. Gevale Kalesi.....	78
4.2.1.2. İç Kale.....	79
4.2.1.3. Dış Kale/Surlar	85
4.2.1.4. Sur/Kale Kapıları	87
4.3. Bölgeler	92
4.3.1. Ticaret Bölgeleri.....	92
4.3.1.1. Pazarlar	92
4.3.1.2. Çarşılar	94
4.3.1.3. Bedesten.....	96
4.3.1.4. Hanlar	99
4.3.2. Mahalleler	100
4.4. Odak/Düğüm Noktaları	103
4.4.1. Meydan.....	103
4.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları	107
5. ORTAÇAĞ DÖNEMİ BRUGGE KENT İMGESİ VE BİLEŞENLERİ ..	113

5.1. Yollar	113
5.1.1. Cadde ve Sokaklar	113
5.2. Sınırlar/Kenarlar	117
5.2.1. Savunma Yapısı.....	117
5.2.1.1. İç Kale.....	117
5.2.1.2. Dış Kale/Surlar	120
5.2.1.3. Sur/Kale Kapıları	122
5.3. Bölgeler	126
5.3.1. Ticaret Bölgeleri.....	126
5.3.1.1. Pazar ve Panayırlar	126
5.3.1.2. Hanlar	131
5.3.2. Mahalleler	133
5.4. Odak/Düğüm Noktaları	137
5.4.1. Meydan.....	137
5.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları	141
6. ORTAÇAĞ DÖNEMİ KONYA VE BRUGGE KENT İMGELERİNİN	
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME	146
6.1. Yollar	146
6.1.1. Cadde ve Sokaklar	146
6.2. Sınırlar/Kenarlar	150
6.2.1. Savunma Yapısı.....	150
6.3. Bölgeler	164
6.3.1. Ticaret Bölgeleri.....	164
6.3.2. Mahalleler	169
6.4. Odak/Düğüm Noktaları	170
6.4.1. Meydan.....	170
6.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları	176
SONUÇ	181
KAYNAKÇA.....	187
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	198
HARİTALAR LİSTESİ	202
ŞEKİLLER LİSTESİ	205
TABLolar LİSTESİ	207

ÖZGEÇMİŞ	208
-----------------------	------------

TEZ ONAY SAYFASI

Rumeysa TEKE tarafından hazırlanan “KONYA VE BRUGGE KENTLERİ ÜZERİNDEN ORTAÇAĞ KENT OKUMASI” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA

Tez Danışmanı, Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sanat Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 23/10/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Meltem ÖZKAN ALTINÖZ (AÜ)

Üye : Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Handan YERLİ (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Rumeysa TEKE

İmza :

ÖNSÖZ

Yüksek lisans ders döneminde danışman hocam Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA tarafından verilen “Ortaçağ Türk Kentleri ve Mimarisi” dersi kapsamında Ortaçağ dönemi Anadolu ve Avrupa kent okumaları yapıldı. Bu dönem Selçuklu ve Avrupa kentlerinin savunma unsurları, ekonomik kurumları ve dini yapıları karşılaştırıldığında mekansal elemanlar açısından birtakım benzerlikler olduğuna işaret edildi. Sur, hendek, çarşı ve pazar gibi bu temel mekansal elemanlardan hareketle Anadolu ve Avrupa kent dokularının karşılaştırmalı analizleri yapıldı. Yine bu ders kapsamında yaptığım araştırmalarda Brugge kentinin Ortaçağ döneminde Avrupa için önemli bir ticaret şehri olduğunu öğrendim. Bu dönemde Avrupa için önemli bir ticaret şehri olan Brugge kentinin tarihi kent merkezinin 2000 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne girmesi dikkatimi çekti. Brugge gibi önemli ticaret yollarının üzerinde bulunan, Anadolu Selçukluların başkenti Konya kenti ise 2000 yılında kültürel kategoride UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne girmiştir. Brugge kentinin tarihi kent merkezinin 2000 yılında listeye girmesi ve yine aynı yıl Konya kentinin geçici listeye girmesi Konyalı bir mimar olarak beni düşündürmüştü ve bu durum danışman hocam ile birlikte tez konumun çıkış noktasını belirlememizde etken olmuştur.

Tez konumun belirlenmesinde ve bu çalışma esnasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA’ya, tez sürecinde bana destek olan ve beni motive eden Dr. Öğr. Üyesi Tolga UZUN’a, bu süreçte her zaman yanımda olan ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli arkadaşım Arş. Gör. Zübeyde UZUN’a, tüm hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen babam Abdullah TEKE ve annem Mümüne AYGÜL TEKE olmak üzere tüm aileme teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

Ortaçağ döneminde Konya kenti Anadolu Selçuklular ile Karamanoğullarına başkentlik yapması, uluslararası ticaret yolları üzerinde baş rol oynaması ve kültür, sanat ve bilim merkezi olmasından dolayı Ortaçağ Anadolu kentleri arasında dikkat çeken şehirlerin başında gelmektedir. Anadolu'da Konya gibi Avrupa'da da Brugge tipik bir Ortaçağ ticaret şehridir. Bu dönemde dokumacılık endüstrisinde uluslararası imalat merkezi ve Kuzey Denizi ile Akdeniz ticaretini birbirine bağlayan bir liman olması sebebiyle Brugge şehri de Ortaçağ Avrupa kentleri arasında dikkat çeken şehirler arasında yer almaktadır.

Ortaçağ kentlerinin temel mekansal elemanları kale, hendek, sur gibi savunma unsurları, çarşı ve pazar yeri gibi ekonomik kurumlar, kilise ya da cami gibi dini yapılarıdır. Bu iki şehir Ortaçağ döneminde farklı coğrafyada farklı toplumlara ev sahipliği yapsalar da benzer mekansal bileşenlere sahiptir. Konya'nın Ortaçağ döneminde Anadolu, Brugge'un ise Avrupa ölçeğindeki önemi bu iki şehrin tarihini ve kent dokularını karşılaştırmalı analizlere açık hale getirmiştir. Bu bağlamda Konya ve Brugge kentleri tez kapsamında ele alınmıştır. Bir kenti okumak kent bileşenlerinin birbiriyle ilişkisini ortaya koyarak onu anlamayı içerir. Kentsel imge ve algı konuları üzerine çalışmalar yapan akademisyen ve şehir plancısı Kevin Lynch bir kentin okunabilmesi için yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret öğeleri/nirengi noktaları olarak toplamda beş kriter belirlemiştir. Bu tez bağlamında Lynch'in söz konusu beş kriterinden hareketle Konya ve Brugge'un kentsel perspektifte ilişkilerinin kurulması amaçlanmıştır.

Konya ve Brugge kent dokularının Ortaçağ dönemine ait analizi yapılırken yollar kriteri o döneme ait önemli ulaşım aksları, ana arterler olarak belirlenmiştir. Ortaçağ döneminde kenti sınırlayan en önemli öge sur duvarları olmuştur. Surlar şehrin biçimlenmesi ve yapı ilişkileri için belirleyici ana elemandır. Görsel ve fiziksel sınır ögesidir. Bu yüzden kentin iç kale, sur duvarları ve kapılarından oluşan savunma yapısı sınırlar kriteri bağlamında değerlendirilmiştir. Her bölge kendi içinde fiziksel, kültürel ve işlevsel bakımdan ortak karakter göstermektedir. Bu özellikler birbirinden

ayrılan şehir dokularını oluşturmaktadır. Şehrin büyük ölçekli alanlarını kapsayan bölgeler kriteri ticaret bölgeleri ve mahalleler başlıkları altında incelenmiştir. Ticaret bölgeleri de pazar, panayır, çarşı, bedesten, han gibi kendi içinde alt birimlere ayrılmıştır. Bu iki kentte odak/düğüm noktalarını meydanlar oluşturmuştur. Her iki şehir de tarihi kimliğinden dolayı birçok simge barındırmaktadır. Ortaçağ Anadolu kentlerinden olan Konya şehri için camiler, medreseler ve saray; Ortaçağ Avrupa kentlerinden olan Brugge kenti için çan kulesi, kiliseler ve kale işaret öğeleri/nirengi noktalarına örnek verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye; Belçika; Konya; Brugge; Ortaçağ; Kent Okuması

ABSTRACT

During the Middle Ages, the city of Konya was one of the most notable cities among the medieval Anatolian cities, as it was the capital of the Anatolian Seljuks and Karamanoğulları Principality, played a leading role on international trade routes, and was a center of culture, art and science. Like Konya in Anatolia, Brugge in Europe is a typical medieval trade city. During this period, the city of Brugge was among the notable cities of medieval Europe, as it was an international manufacturing center in the weaving industry and a port connecting the North Sea and the Mediterranean trade.

The basic spatial elements of medieval cities are defensive elements such as castles, trenches, walls, economic institutions such as bazaars and market, and religious structures such as churches or mosques. Although these two cities hosted different societies in different geographies during the Middle Ages, they have similar spatial components. The importance of Konya on an Anatolian scale and Brugge on a European scale during the Middle Ages has made the history and urban textures of these two cities open to comparative analysis. In this context, the cities of Konya and Brugge are discussed within the scope of the thesis. Reading a city involves understanding it by revealing the relationship of its components to each other. Academician and urban planner Kevin Lynch, who works on urban image and perception issues, has determined a total of five criteria for a city to be readable as paths, borders/edges, districts, nodes/strategic spots and landmarks/reference points. In the context of this thesis, it is aimed to establish the relations between Konya and Brugge in an urban perspective, based on Lynch's five criteria.

While analyzing the urban textures of Konya and Brugge from the Middle Ages, the criteria of paths were determined as important transportation axes and main arteries of that period. The most important element limiting the city in the medieval period was the fortification walls. The walls are the main determining element for the formation of the city and the structural relations. It is a visual and physical boundary element. Therefore, the defense structure of the city, which consists of the inner castle, fortification walls and gates, has been evaluated in the context of the border criterion.

Each district shows a common character in terms of physical, cultural and functional aspects. These features create the city textures that are separated from each other. The criteria of districts covering large-scale areas of the city were examined under the headings of commercial zones and neighborhoods. Trade zones are also divided into sub-units such as bazaars, fairs, markets, covered bazaars and inns. In these two cities, squares constituted the focal/strategic spots. Both cities contain many symbols due to their historical identity. Mosques, madrasahs and palace for the city of Konya, one of the medieval Anatolian cities; For the city of Brugge, one of the medieval European cities, the bell tower, churches and castle can be given as examples of landmarks/reference points.

Keywords: Türkiye, Belgium, Konya, Brugge, Middle Ages, Urban Analysis

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması
Tezin Yazarı	Rumeysa TEKE
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	23/10/2023
Tezin Alanı	Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	208
Anahtar Kelimeler	Türkiye; Belçika; Konya; Brugge; Ortaçağ; Kent Okuması

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Medieval Urban Reading Through the Cities of Konya and Brugge
Author of the Thesis	Rumeysa TEKE
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	23/10/2023
Field of the Thesis	Art History
Place of the Thesis	UNIKA/IGP
Total Page Number	208
Keywords	Türkiye, Belgium, Konya, Brugge, Middle Ages, Urban Analysis

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
Çev.	: Çevirmen
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
km	: Kilometre
m	: Metre
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
No.	: Number
pp.	: Page
s.	: Sayfa
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusunu Konya ve Brugge kentlerinin Ortaçağ dönemine ait kent dokularının irdelenmesi oluşturmaktadır.

Ortaçağ Anadolu kentlerinden Konya kenti birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Zengin bir tarihi geçmişe sahip olan şehir Anadolu'ya Türklerin yerleşmeye başlamasıyla birlikte hızlı bir şekilde gelişme gösteren kentler arasında yer almıştır. Selçuklu döneminde ticaret yolları üzerinde bulunan ve uzun yıllar boyunca Anadolu Selçuklulara başkentlik yapan kent günümüze ulaşabilen yapıları ile o dönemin en önemli örneklerini sergilemektedir. Konya şehri günümüze gelebilen yapılarından anlaşılacağı üzere Selçuklu döneminde imar faaliyetleri açısından altın çağını yaşamıştır. Ayrıca bu dönemde pek çok alim Anadolu'ya göç etmiş, kent bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.

Ortaçağ Avrupa kentlerinden Brugge kenti yüzyıllar boyunca gelişen, tarihi dokusunu koruyan Ortaçağ tarihi yerleşiminin olağanüstü bir örneğidir. Günümüze ulaşan yapılarından anlaşılacağı üzere kent Ortaçağ döneminde şehircilik bakımından altın çağını yaşamıştır. 12. ve 13. yüzyılda Avrupa'nın kuzeyinde ekonomik üstünlüğe ulaşan şehir Flaman dokuma endüstrisinde ve İngiliz yün ticaretinde önemli bir konuma gelmiştir. Akdeniz ile Kuzey Denizi ticaretini birbirine bağlayan şehirde ayrıca bankacılık sektörü de büyük önem kazanmıştır. Birçok ülke kentte şube açmış ve tüccarların büyük miktarda para transfer etmelerine imkan sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Konya kentinde olduğu gibi Brugge kentinde de sanat ve kültür doruk noktaya ulaşmıştır. Flaman ilkellerinin doğum yeri olan şehir 15. yüzyılda pek çok sanatçının kente yerleşmesiyle birlikte resmin himaye merkezi haline gelmiştir.

Ortaçağ döneminde bu iki kent odak noktası olma özelliği taşımaktadır. Ortaçağ dönemine tanıklık etmeleri, o dönemde önemli ticaret merkezi olmaları, kentlerdeki kültür, sanat ve bilimin doruk noktaya ulaşması ve günümüze ulaşan anıtsal nitelikteki yapıları ile o dönemin en güzel örneklerini sergilemeleri açısından benzer özellikler göstermektedir. Bu bağlamda Konya ve Brugge şehirlerinin kentsel perspektifte ilişkilerinin kurulması tezin konusunu oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, ana ticaret yolları üzerinde bulunan ve Anadolu Selçukluların başkenti olan Konya ile 13. yüzyılda Belçika'nın finans ve ticaret merkeziyken, 15. ve 16. yüzyılda önemli bir sanat merkezi haline gelen Brugge'un Ortaçağ dönemine ait kent dokularının karşılaştırmalı analizini yapmaktır. Bu kentler Kevin Lynch'in ortaya koyduğu kent imgesi ve bileşenleri bağlamında irdelenecek ve kullanıcı tarafından nasıl algılandığı ortaya konulacaktır.

Ortaçağ Anadolu ve Avrupası üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Ancak ilk kez bu çalışma ile Ortaçağ dönemi Anadolu ve Avrupa kenti karşılaştırılarak kent okuması yapılacaktır. Bu bağlamda kentsel imge ve algı konuları üzerine çalışmalar yapan Kevin Lynch'in yöntemi kullanılarak bu iki kentin Ortaçağ dönemi kent dokuları analiz edilecektir. Lynch'in yöntemi kullanılarak günümüz kentleri üzerine okumalar yapılmıştır. Ancak ilk kez bu çalışma ile Ortaçağ dönemi kentlerine üzerine karşılaştırmalı analizler yapılacak, Konya ve Brugge şehirlerinin Ortaçağ dönemi kent dokularını şekillendiren unsurlar incelenecektir. Bununla birlikte kent biçimlerinin fiziksel yapısı, zaman-mekan değişimi karşılaştırmalı olarak analiz edilerek kentlerin dokusu anlatılacaktır. Böylelikle Konya ve Brugge şehirlerinin kentsel dokularındaki farklı ve benzer yönler ortaya konulacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması” adlı tez çalışmamızda Kevin Lynch'in kent imgesini oluşturan elemanları aracılığı ile Ortaçağ dönemi Konya ve Brugge kentlerinin okuması yapılmıştır. Kevin Lynch 1918-1984 yılları arasında yaşamış, kentsel imge ve algı konuları üzerine çalışmalar yapan akademisyen ve şehir plancısıdır. Lynch *The Image of the City* adlı eserinde üç Amerikan şehri Jersey City, Los Angeles ve Boston özelinde kent kurgusunun gözlemci tarafından algılanması ve imgelemesi üzerine bir çalışma yapmıştır.

Bir kentin görsel niteliği kentlilerin zihinsel imgesine dayandırılarak incelenebilir. Kentin bölümlerinin tanınması bir görsel nitelik olan kentin okunmasıyla mümkündür. Kent okunurken sembol ya da işaretler ile bir doku oluşturulup görsel olarak kavranabilir. Böylelikle okunaklı kent; sınırları, yolları, bölgeleri ile kolay bir

şekilde tanımlanabilen ve bütün bir dokunun içinde gruplandırılabilen alan olur (Lynch, 1990, s. 2-3; 1996, s. 154). Bir kenti sadece kendi içinde tanımlamak yetmez ayrıca kullanıcı gözünden de değerlendirmek gerekir. Biçim, ışık, renk, hareket ses, koku, dokunma, manyetik alan gibi birçok faktör çevreyi tanımlamak için kullanılabilir. Çevresel imgeler kullanıcı ile çevresi arasında karşılıklı olarak işleyen süreçtir. Çevre farklılıkları ortaya koyar. Kullanıcı da gördüklerini seçer ve anlamlandırır. Bu şekilde oluşan imge görüleni sınırlandırarak asıl vurgulanmak isteneni vurgular. Fakat bu oluşan imge gözlemciler arasında cinsiyet, yaş, meslek, kültür gibi birçok faktöre bağlı olarak çeşitlilik gösterebilir (Lynch, 1996, s. 154-157).

Lynch (1990, s. 46-48) bir kentin algılanabilmesi ya da okunabilmesi için yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret öğeleri/nirengi noktaları olarak toplamda beş kriter belirlemiştir. Gözlemci bu beş kentsel ögenin yardımıyla kentsel imgeyi oluşturur.

Yollar, bir gözlemcinin alışılmış olarak ya da ara sıra kullandığı ulaşım akslarıdır. Caddeler, sokaklar, toplu taşıma hatları, yürüyüş yolları, demiryolları ve kanallar buna örnek olarak verilebilir. İnsanlar bu akslar vasıtasıyla şehri gözlemler ve bu yollar boyunca diğer çevresel öğeleri algılayarak bütünle ilişkisini kurar.

Sınırlar/Kenarlar, gözlemci tarafından ulaşım aksı olarak kullanılmayan çizgisel elemanlardır. Bunlar iki alan arasındaki sınır işlevindedir. Kıyıları, demiryolu geçişleri, iki bölgeyi ayıran duvarlar ya da iki alanı birleştiren bağlantı noktaları örnek verilebilir. Yollar kadar baskın unsur olmasalar da bunlar kentin genel çizgisini ortaya koyar. Bu kenar öğeleri ana hatları sur ya da su ile çevrelenmiş kentler için önemli elemanlardır.

Bölgeler, kentin orta ile büyük ölçekli alanlarını kapsar ve iki boyutlu özellik taşır. Gözlemcinin psikolojik olarak bu bölgelerin içine girdiğini hissettiği ortak özelliklere sahip alanlardır.

Odak/Düğüm noktaları, şehre girebilmeyi sağlayan ya da bir noktadan diğer noktaya giderken kullanılan stratejik noktalardır. Kavşaklar, ulaşımında kullanılan mola yerleri, toplanma alanları, meydanlar örnek verilebilir. Gözlemcinin içine girdiği stratejik yerlerdir. Bu alanlar bazen bir bölgenin çekirdeğidir.

İşaret öğeleri/Nirengi noktaları, kentsel bölgede kolay bir şekilde algılanabilen elemanlardır. Ancak bu kez odak noktasında olduğu gibi gözlemcinin içine girmesi gerekmez. Bina, dükkan, kubbe, kule, ağaç, tepe gibi basit bir şekilde tanımlanan fiziksel oluşumlardır. Genellikle uzak mesafelerden görülebilirler. Kentin içinde ya da kente belirli bir mesafede olabilirler.

Gözlemci bu beş kentsel ögenin yardımıyla kentsel imgeyi oluşturur. Bu süreç gözlemci ve çevresi arasında karşılıklı işler. Kent farklılıkları ortaya koyar. Gözlemci de gördüklerini seçer ve anlamlandırır. Kentsel ya da çevresel imge kimlik, yapı ve anlam olmak üzere üç bileşenle analiz edilmektedir. İmge ilk olarak nesnenin tanımlanmasını ve diğerlerinden ayrılarak bir varlık olarak tanınmasını gerektirir. Böylelikle kimlik ortaya çıkar. İkinci olarak imge nesnenin gözlemci ve diğer nesnelere ilişkisini içermelidir. Son olarak da bu nesnenin gözlemci tarafından bir anlam içermesi gerekir. Gözlemcide güçlü bir imge oluşturma özelliği taşıyan fiziksel nesnenin niteliği imgelenebilirlik olarak tanımlanır. Biçim, düzenleme ve renkler çevrenin imgesinin canlı ve güçlü bir şekilde tanımlanmasına yardımcı olur. Bir kentsel çevrenin imgelenebilirliği onun okunaklılığı ile doğrudan ilişkilidir. Yüksek derecede imgelenebilir, anlaşılır ya da okunabilir bir kent özel ve dikkat çekici görünür (Lynch, 1990, s. 6-10).

Bu imgeler gözlenen alanın şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Bir alan kentin parçası için bölge özelliği gösterirken şehrin tamamı için odak/düğüm noktası özelliği taşıyabilir. Ya da bir yaya için otoyol sınır ögesi iken sürücü için yol ögesi olarak algılanabilir. Ancak kullanıcı için bir ölçek belirlenmesi halinde bu kategoriler arasında bir denge kurulabilir. Aynı ayrı tanımlanan bu öğeler için gerçekte böyle bir ayırım söz konusu değildir. Çünkü bölgeler odak/düğüm noktalarını içerir, sınırlarla tanımlanır, yollarla ayrılır ve işaret öğeleri/nirengi noktaları ile dolup taşarlar (Lynch, 1990, s. 48-49).

Konya ve Brugge kentlerinin değerlendirilmesinde ilk olarak literatür taranması yapılmıştır. Görsel ve yazılı kaynaklar doğrultusunda şehirlerin coğrafi konumu, tarihsel gelişimi ve fiziki dokusu ortaya konmuştur. Ortaya çıkan sonuçlar ışığında kentlerin değişimi algısal ve görsel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada kentlerin google maps haritaları ve Ortaçağ sınırlarının gösterildiği haritalar üzerinde kent kapılarının isimleri belirtilmiştir. Böylelikle kentlerin Ortaçağ sınırlarının daha

okunabilir algılanması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Konya ve Brugge şehirlerine gidilmiş, yerinde alan incelemesi ve fotoğrafla belgeleme yapılmıştır. Tüm bu araştırmalar ışığında tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Çalışmanın tarihsel sınırını Ortaçağ Türk dönemi (11.-15. yüzyıl), fiziksel sınırını ise sur içi denilen yani her iki şehir için dış sur duvarları ile çevrili tarihi kent çekirdeği oluşturmaktadır.

GİRİŞ

Türkiye Kuzey Yarım Küre’de yer almaktadır. Topraklarının küçük bir parçası Avrupa Kıtası’nda, büyük bir kısmı Asya Kıtası’nda bulunmaktadır. Sahip olduğu bu coğrafi konum itibarıyla her zaman ticaret yolları güzergahında olmuştur.

İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Konya kenti de doğudan batıya, güneyden kuzeye doğru uzanan bu ticaret yollarının kesiştiği düğüm noktası olmasından dolayı Anadolu’nun önemli ticaret merkezleri arasında yer almıştır. Anadolu Selçuklu dönemi öncesinde de Kral yolu ve Kudüs’e giden Hac yolu gibi önemli yollar şehirden geçmiştir. Selçuklu döneminde de tarihi İpek yolunu üzerinde bulunmasından dolayı Asya ve Avrupalı tüccarları şehre çekmiştir. Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan şehir hem Anadolu Selçuklularına hem de Karamanoğullarına başkentlik yapmıştır. Ortaçağ döneminde kültürel ve sanatsal açıdan altın çağını yaşayan Konya kenti cami, medrese, han, hamam ve külliyesi ile Selçuklu döneminin en güzel örneklerini sergilemektedir.

Belçika ya da resmi adıyla Belçika Krallığı, Avrupa Kıtası’nın kuzeybatısında yer almaktadır. Ovalık kısımda kurulmuş olan ülke Avrupa tarihinde örnek gösterilebilecek bir ticaret ve sanat merkezi haline gelmiştir.

Belçika; doğuda Almanya, güneydoğuda Lüksemburg, güney ve güneybatıda Fransa, kuzey ve kuzeydoğuda Hollanda ile komşudur. Kuzey Denizi’ne komşu olan kuzeybatı kıyısı yaklaşık olarak 68 km uzunluğundadır. 30.528 km²’lik yüz ölçümüne sahip olan ülkenin başkenti Brüksel’dir. Valon Bölgesi, Flaman Bölgesi ve Brüksel Başkent Bölgesi olmak üzere üç federal bölgeden oluşmaktadır.

Belçika'nın üç federal bölgesinden biri olan Flaman Bölgesi'nde yer alan Ortaçağ Avrupa kentlerinden olan Brugge kenti Ortaçağ Avrupası'nın ticaret merkezlerinden biridir. 12.-13. yüzyılda Avrupa'nın kuzeybatısında ekonomik üstünlüğe ulaşan şehir İngiliz yün ticaretinde ve Flaman dokuma endüstrisinde önemli bir konuma gelmiştir. Kuzey Denizi ile Akdeniz ticaretini birbirine bağlayan kentte ayrıca bankacılık sektörü de büyük önem kazanmıştır. Birçok ülke şehirde şube açmış ve tüccarların büyük miktarda para transfer etmelerine imkan sağlanmıştır. Ortaçağ döneminde kültürel ve sanatsal açıdan altın çağını yaşayan Brugge kenti kendine özgü mimarisi ile Ortaçağ ve Gotik mimari görünümündedir.

1970'li yıllardan itibaren ve özellikle son yıllarda Ortaçağ şehirlerine ilişkin birçok çalışma yayınlanmaktadır. Uğur TANYELİ, Koray ÖZCAN, Henri PIRENNE ve Leonardo BENEVOLO gibi araştırmacılar tipik Ortaçağ şehirlerinin kökenlerini, sosyal, ekonomik ve politik yapısını incelemiştir. Ortaçağ Anadolu kentlerinden Konya ile Ortaçağ Avrupa kentlerinden Brugge kentlerinin Ortaçağ dönemine ait kentsel dokularını irdelemek uluslararası karşılaştırmalı bir yaklaşıma katkıda bulunmak için etkili bir yoldur. Bu bağlamda Konya ve Brugge kentleri tez kapsamında ele alınmıştır.

“Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması” adlı tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır. “Kent Tarihine Kısa Bir Bakış” adlı birinci bölümde “Kent Nedir”, “Kent Biçimini Etkileyen Faktörler Nelerdir” sorularına cevap aranmıştır. İlk ve Ortaçağ dönemi kentlerinin dinamiklerine değinilmiştir. Tezimizin asıl konusunu oluşturan Ortaçağ kentleri ise kendi içinde “Ortaçağ Anadolu Kentleri” ve “Ortaçağ Avrupa Kentleri” şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir. Böylelikle çalışmanın birinci bölümünde ilk kentlerden Ortaçağ dönemine kadar olan şehirlerin tarihsel süreci anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde Konya kentinin tarihsel gelişimi ve coğrafyasından, üçüncü bölümde Brugge şehrinin tarihsel gelişimi ve coğrafyasından bahsedilmiştir. Tez konumuzun çıkış noktasını belirleyen ticaret kriteri kentlerin tarihsel süreci anlatılırken “Ortaçağ Döneminde Konya Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat” ve “Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat” başlıkları altında ayrı bir başlık açılarak vurgulanmıştır. Ayrıca “Ortaçağ Döneminde Konya Kentinin Sosyal, Kültürel ve Dini Yaşamı” ile “Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinin Sosyal, Kültürel

ve Dini Yaşamı” başlıkları altında kentlerdeki sosyal, kültürel ve dini yaşama değinilmiştir.

Tezin dördüncü ve beşinci bölümünde Kevin Lynch’in kent imgesini oluşturan bileşenleri aracılığı ile bu kentlerin Ortaçağ dönemine ait kent dokusu irdelenmiştir. Kentsel doku görsel ve haritalar üzerinden ortaya konulmuştur.

Konya ve Brugge şehirleri altıncı bölümünde bu kriterler bağlamında karşılaştırılmıştır. Bu bölüme ait analizlerde görsel ya da haritanın yanına günümüzdeki durumu koyularak değişimin somut veriler ile gözlemlenmesi amaçlanmıştır. Diğer Ortaçağ Anadolu ve Avrupa kentlerinden örnekler verilerek Konya ve Brugge’un kentsel dokusu pekiştirilmiştir. Çalışma sonuç ve kaynakça ile bitirilmiştir.

1. KENT TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

“Kent” kelimesi hem toplum imgeleminde hem de edebiyatta “uygarlık” anlamında kullanılmıştır. Latince’de “civitas” ve “urbs”, Yunanca’da “polis” kelimeleriyle kayıtlara geçmiştir (Benevolo, 1995, s. 19). Ayrıca İngilizce’de “city” olarak adlandırılan kent kelimesi Fransızca’da “cite”, İspanyolca’da “ciudad”, İtalyanca’da “citta” terimleri ile kullanılmıştır (Holton, 1999, s. 13). Türklerin balık olarak ifade ettikleri yerleşim yerleri 11. yüzyıldan itibaren Karahanlı ve Oğuz Türklerinde “kend” olarak adlandırılmıştır. Ancak bazen Oğuz Türklerinde bu kelime köy anlamında da kullanılmıştır (Sümer, 2006, s. 1).

Kent birçok bilim dalının inceleme alanına girmektedir. Bu yüzden mimarlar, şehir plancılar, sosyologlar, antropologlar, coğrafyacılar ve tarihçiler gibi çeşitli disiplinler tarafından birçok kent tanımı yapılmıştır. Bu bilim dalları konuyu değişik açıdan ele almış böylelikle farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Sosyolojik açıdan kent tanımı ilk olarak Rene Maunier tarafından yapılmıştır. Maunier (1910, s. 545)’e göre kent coğrafi yerleşimi şehrin büyüklüğü ile ilişkili olarak sınırlı olan ve toprak miktarının insan sayısına göre daha küçük olduğu karmaşık topluluktur. Türkiye’nin önde gelen sosyologlarından Mübeccel Belik Kıray (1972, s. 1; 1998, s. 28) ise kenti tarım dışı üretimin yapıldığı, dağıtıldığı ve kontrol edildiği, belirli bir teknolojik gelişme düzeyine göre heterojenlik, büyüklük ve bütünleşme seviyesine ulaşan yerleşim alanları olarak ifade etmektedir. Kentler bu özellikleri ile etraflarındaki diğer yerleşmeler ile etkileşim içinde bulunurlar.

Amerikalı şehir plancısı Kevin Lynch (1990, s. 1) kenti uzaydaki bir yapı olarak tanımlamaktadır. Kent mimari bir yapıdan farklı olarak büyük ölçekli olup uzun süreçte algılanabilmektedir. Hasol (2017, s. 255) bir yerin kent olarak adlandırılması için o birimde ağırlıklı olarak tarım dışı üretim olmasına, nüfusun o alanda yoğunlaşmasına, aynı biçimde olmamasına ve yüksek bütünleşme derecesinin bulunmasına bağlı olduğunu belirtmektedir.

Kent ifade edilirken ekonomik, nüfus, toplum bilimsel, yönetim ve sınır ölçütleri gibi birçok kriterden yararlanılmıştır. Yönetim ve sınır ölçütüne göre belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırı içerisinde kalan yerler kent, sınırların dışındaki bölgeler köy olarak adlandırılmıştır. Nüfus ilkesine dayanan yaklaşımda nüfus büyüklüğü belirli bir düzeyi aşmış olan yerleşme, ekonomik ölçütlere göre hizmet ve

malların üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinde toplumun gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkan ekonomik bir mekanizma kenti ifade etmiştir. Bu genel tanımların dışında yerleşmelere kent isminin verilebilmesi için nüfusun genellikle tarım dışı alanlarda çalışması gerekmektedir. Buna bağlı olarak yerleşmeler tarım ve tarım dışındaki nüfus oranlarına göre köy ya da kent ismini almaktadır. Toplum bilimsel ölçütlere dayanarak yapılan kent tanımlarında belirli bir nüfus yoğunluğuna sahip olma, uzmanlaşma, türdeş olmama, iş bölümü gibi ortak özellikler bulunmaktadır (Keleş, 1993, s. 74-75).

Kent sürekli olarak toplumsal gelişme içerisinde olan ve toplumun barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi gereksinimlerinin karşılandığı, çok az kişinin tarımla uğraştığı, köylere göre nüfusu daha fazla olan ve komşuluk birimlerinden meydana gelen yerleşme birimidir (Keleş, 1980, s. 67-68). Kent insanların hayatlarını düzenlemek amacıyla meydana getirdiği fiziki üründür. İnsan hayatını yönlendiren ve çevreleyen yapıdır (Cansever, 1996, s. 125). Kent bazı başlıca toplumsal potansiyellerin ve bunların gelişim süreçlerinin, kültürün, geleneklerin ve yerleşik insan topluluğunun özelliklerinin birikimci gelişimini içermektedir (Bookchin, 1999, s. 17). Ayrıca sanatın, ahlakın, dini ve felsefi düşüncenin geliştiği ortamlardır (Cansever, 1996, s. 126).

Kent günümüzün geleceğe dayattığı ön şart olduğu kadar geçmiş ile bugün arasında da iletişim aracıdır. Bu işlevi kentin doğası belirlemiştir. Kentsel yerleşmeler belirli bir dönem içinde oluşan çevreyi korumuş ve onu gelecek kuşaklara aktararak her neslin yaşam biçimini daha öncekilerin yapmış olduğu seçimlerle bir oranda birleştirmiştir (Benevolo, 1995, s. 13).

Bu bölümde kent kavramına ait tanımlar ile ilgili yapılan çalışmalara değinilmiştir. “Kent Biçimini Etkileyen Faktörler” başlığı altında kenti şekillendiren öğeler ele alınacaktır. “İlk Kentler, Kentin Kökeni” kısmında kentin kökeni ve kentlerin ortaya çıkışları anlatılacaktır. Tezimizin asıl konusunu oluşturan Ortaçağ dönemi kentleri “Ortaçağ Anadolu Kentleri” ile “Ortaçağ Avrupa Kentleri” şeklinde iki başlığa ayrılarak incelenecektir. Böylelikle kent biçiminin ortaya çıkışı, dönüşümü ve fiziksel yapısı analiz edilerek kent dokusu anlatılmaya çalışılacaktır.

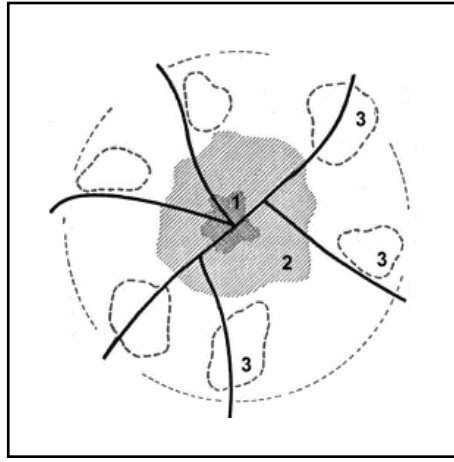
1.1. Kentin Biçimini Etkileyen Faktörler

Araştırmacılar tarafından kent biçimini etkileyen birçok faktör ortaya koyulmuştur. Cansever (1996, s. 125) inanç ve kültürün kente biçim veren faktörlerin başında geldiğini belirtirken Blumenfeld (1975, s. 135) kent biçiminin konumsal etkileşime, işleve, nüfusun istekleri ile onların inşa ettiği yapı tiplerine ve nüfus aktivitesinin fonksiyon ile konum üzerindeki reaksiyonuna dayandığını ifade etmektedir. Kent tarihsel bir süreç olduğu için bu faktörlerin hepsi değişebilmektedir. Kentlerin ortak bir kökeni yoktur. Şehir bir kalenin ve manastırın etrafındaki alandan, bir köyün büyümesinden, geçici bir kamp ve panayır alanından gelişebilir ya da bilinçli olarak yeni bir şehir olarak kurulmuş olabilir ancak bir kente dönüşmesi konumuna bağlıdır.

Kentlerin kuruluş nedenleri şehir karakterini yani başka ifade ile yerleşme biçimlerini etkilemektedir. Yerleşme biçimleri başka önemli etkenler olmadığı sürece yalnızca kuruluş nedenlerinin etkisiyle şekillenmektedir (Bayhan, 1969, s. 13). Coğrafi, askeri, ekonomik, sosyal nedenler ve kral, hükümdar ya da devlet reislerinin istekleri kentlerin kuruluş nedenleri arasında yer almaktadır (Özdeş, 1972, s. 77-78). Coğrafi nedenler ile kurulan kentlerin coğrafi bakımdan en uygun olan yerlerde yani su kenarları, verimli araziler ve iklimi mahsul için elverişli bölgelerde kurulmuş oldukları bilinmektedir. Şehirler yiyeceğe ihtiyaç duydukları için verimli alanlara yerleşmiştir (Kaplan, Wheeler ve Holloway, 2004, s. 24-25). Askeri nedenler ile kurulmuş kentlerde ekonomik ve coğrafi faktörlerin yerine savunma faktörü daha çok dikkate alınmıştır. Hücum edilmesi ve ulaşılması zor, savunulması kolay ve çevreye hakim olan yüksek tepeler tercih edilmiştir. Şehirler surlarla ve surların etrafı içleri suyla dolu hendekler ile çevrilmiştir (Bayhan, 1969, s. 2). Mutlakiyet ya da merkezîyetçi idarelerde yeni bir kent mutlak egemen kişinin emriyle kurulmuştur (Doğanay ve Orhan, 2016, s. 27).

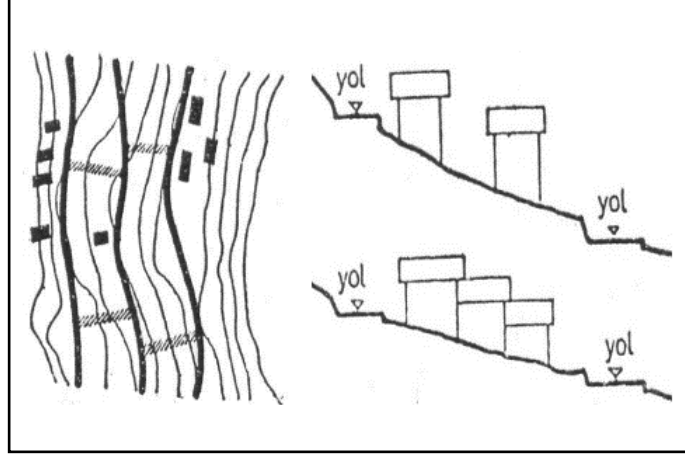
Kuruluş nedenlerinin yanında düz alanlar, eğimli araziler, tepeler, sırtlar, semerler ve vadiler gibi topoğrafik arazi özellikleri, meteorolojik ve jeolojik şartlar ile şehir planlamasındaki esas tutum da kent karakterini etkilemektedir (Bayhan, 1969, s. 13; Özdeş, 1972, s. 79). Ayrıca bir liman gibi doğal ulaşım özellikleri (Kaplan vd., 2004, s. 25) ve yararlı bir maden gibi bazı yer altı kaynakların yakınlığından yararlanılmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2009, s. 326).

Düzlükte, tepelerde ya da vadilerde kurulan kentlerin üzerine kurulduğu arazinin özellikleri şehrin nasıl biçimleneceği konusunda oldukça önem taşımaktadır. Seçilen bir yerin düz ya da engebeli olması yerleşme biçimini etkilemiş yol, meydan ve yapıların yerlerinin seçimi arazinin verdiği imkanlara göre biçimlenmiştir. Arazi yüzeyindeki engelin az olması kent kurma aşamasında şehre biçim verme imkanını önemli derecede arttırmıştır. Eğimli bir arazide kurulan kentlerde eğim yönü ve derecesine göre yol, meydan ve yapı gibi öğelerin konumlanması belirlenmiştir (Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 109-110).

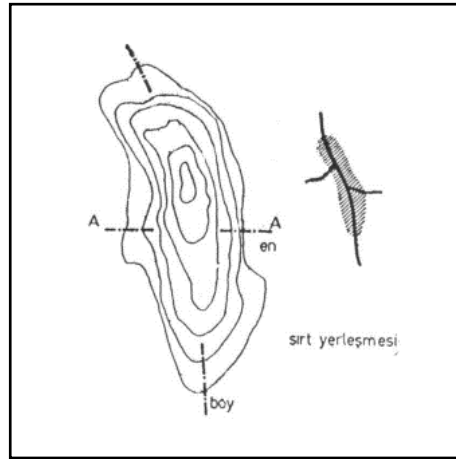
Şekil 1: Düzlükte kurulan şehir¹

¹ 1. Çekirdek, 2. Şehir (yerleşim), 3. Gelişme bölgeleri (Bayhan, 1969, s. 14).

Şekil 2: Eğimli arazilerde yerleşme biçimi²

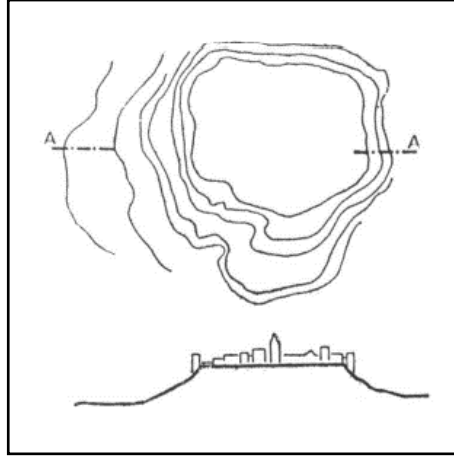
Ön planda savunma fikrinin olduğu dönemlerde birçok kent tepelerde kurulmuştur (Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 111). Böylelikle hücum eden düşman düzlükten sonra eğimi gittikçe artan tepeye tırmanma güçlüğü ile karşı karşıya kalmıştır. Yapıların yönleri ve yollar eğimli arazilerde kurulan yerleşmelerdeki gibi eğim yönüne doğru kademeli olarak düzenlenmiş ve yerleşmenin çekirdeği tepenin en üst kısmında yer almıştır. Bazı yerleşmeler tepe üzerinde sırt olarak adlandırılan topoğrafik zemine bağımlı şekilde uzunlamasına kurulmuştur (Bayhan, 1969, s. 15-16).

Şekil 3: Sırt yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)

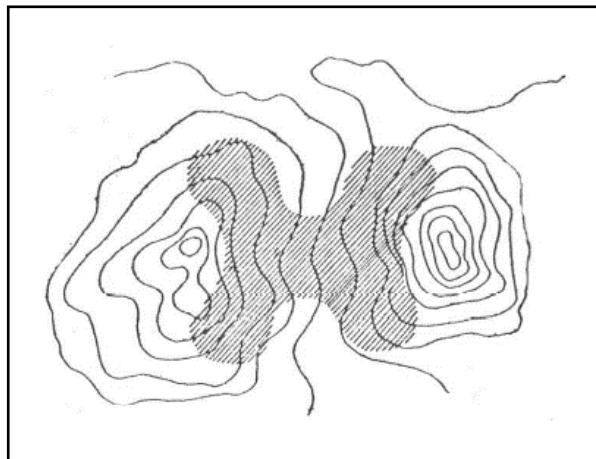
² Eğimli arazilerde kütle eğim yönüne doğru kademeli ya da yola paraleldir (Bayhan, 1969, s. 15).

Tepe üzerinde yaygın ve düz bir platformdan faydalanma başka bir yerleşme şeklidir. Tepe belirli bir noktadan sonra yerleşilmesi kolay düz bir zemin oluşturmuştur. Bu yerleşmenin diğer tepe yerleşimlerinden farkı yerleşim yüzeyinin sınırlı olmasıdır (Bayhan, 1969, s. 16).

Şekil 4: Düz tepe üzerinde yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)

İki tane birbirine yakın tepenin yanında bulunan vadiler arasındaki topoğrafik bölge olan “semer”lerde birçok kent kurulmuştur. İnsanlar eğimli tepe yamaçlarındaki güçlüklerden kaçmak amacıyla daha az eğimi olan semerleri ilk olarak tercih etmişler ve yerleşme semer biçimine göre gelişme göstermiştir (Bayhan, 1969, s. 16).

Şekil 5: Semer yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)

Genellikle vadiler ulaşım yolları üzerinde bulunduğundan dolayı vadilerde kurulan kentlerin çoğu bu yolların güzergahında yığınlar oluşturmuştur. Kenti bölen

ana aks yine aynı ulaşım yolu olmuştur. Vadinin dar olduğu durumlarda şehir vadinin uzunluğunca yayılmış ve bazen de tepenin yamaçlarına doğru yükselmiştir. Vadiden dere ya da nehrin geçtiği durumlarda vadi kenti ikiye ayırmıştır (Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 111).

Meteorolojik şartlar, kent biçimini etkileyen bir diğer faktördür. Rüzgar, yağmur, hava rutubeti, güneş, ısı dereceleri gibi meteorolojik şartlar insanların yaşamlarında başlıca rol oynamıştır (Doğanay ve Orhan, 2016, s. 29). İklimi oluşturan unsurlara göre yaşanılacak yerin belirlenmesi şehir kurucuları tarafından yapılmıştır. Kentlerin gelişmesinde bu meteorolojik faktörler kısmen etkili olmuştur. Güneşlenme olanaklarının ve güneş ışınlarının eğim açısının çeşitli bölgelerde farklı olması yolların yönünü, yapı cephelerinin bu yönlere göre yapılmasını ve parsellerin yapılarla bağdaştırılmasını belirlemektedir. Ayrıca hakim rüzgar endüstri bölgesi ve yapıların yerleştirilmesi açısından kentin gelişmesini etkilemektedir (Bayhan, 1969, s. 20-21).

Yeryüzünün yapısı jeolojik açıdan çeşitli olduğu için temel inşaatı için zeminin sağlam ya da çürük olması yerleşme biçimini etkilemektedir. Deprem bölgeleri de yerleşmelerin biçiminde etkilidir. Bu alanlara yapılacak yapılar için uygun olan şartlar kentlerin genel karakter ve biçimini oluşturmaktadır (Bayhan, 1969, s. 18-20; Özdeş, 1972, s. 90-91).

Plancının kişisel tutumu yerleşme biçimini etkileyen faktörlerden bir diğeridir. Bu tutum belirli bir düzen ve biçimi arzulayanlar ile şehri kurduranları tatmin edebilir. Askeri düzene sahip olan ülkeler ve totaliter rejimlerde şehirler devlet reisinin ya da yöneticinin desteğiyle kurulmuştur. Bu şekilde bir devlet anlayışı ve toplum düzeni şekilci bir kent planının yapılmasına neden olmuştur. Antik çağlarda kurulan birçok yerleşim yerinin böyle bir tutumun sonucunda esnek olmayan şemalar, geometrik adalar ve dik olarak kesişen yollardan oluştuğu görülmektedir (Bayhan, 1969, s. 21).

Yerleşme biçimini etkileyen arazinin engebeli ya da düz olması, rüzgar, güneş, yağmur gibi tüm bu fiziksel faktörler kent karakteri ve biçimi üzerinde çok ya da az ayrı ayrı etkili olmuştur. Ancak bazı özel durumlarda tek bir neden kendi başına şehir biçimini etkilemiştir (Bayhan, 1969, s. 21).

1.2. İlk Kentler, Kentin Kökeni

Kentlerin doğuşu sosyal, ekonomik ve dini süreçleri içermektedir. Bu süreçler birbiriyle ilişkili olduğu için birden fazla değişken ile karşılıklı etkileşim ele alınarak kavramsal çerçeve içinde kentlerin ortaya çıkışı değerlendirilmiştir. Başka bir ifadeyle kent biçimlerinin oluşmasına yol açan siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkiler arasından tek bir neden belirtmek yetersiz olmuştur. Sosyal örgütlenmelerdeki farklılık savunma duygusu, ticaret ya da teknoloji ile başlatılmış olsa da kurumsal bir devamlılık için din ve buna benzer sosyal araçlara gerek duyulmuştur (Aslanoğlu, 2000, s. 24).

Sjoberg (1965, s. 27) kentlerin ortaya çıkması için ekolojik bir temelin hem tarım hem de tarım dışı alanlar için ileri bir teknolojinin, sosyal organizasyonun ve her şeyden öte iyi bir şekilde gelişmiş bir güç yapısının gerekli olduğunu ifade ederken Kaplan vd. (2004, s. 25-30) tarım, dini nedenler, savunma ihtiyaçları ve ticaretin şehirlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler olduğunu belirtmektedir.

Hatt ve Reiss (1959, s. 175) ise kentlerin ortaya çıkışları ve gelişme süreçlerini kesin olarak ortaya koymanın zor olduğunu ifade etmektedir. Bunun nedeni Antik çağın kentlerine ilişkin bulguların birçoğunun arkeolojik ve bu bulguların büyük bir kısmının parça parça olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca tarihsel dönemlerde tüm ülkelerdeki kentler aynı hassasiyet ve duyarlılıkla incelenmemiştir. Antik çağlarda kentsel ve kent öncesi dönem hakkında yazılı belge bulunmamasından dolayı bu dönemlerdeki kentsel yaşama ait bilgilerin büyük bir bölümü çıkarsama yoluyla elde edilmiştir.

Arkeologlar ve tarihçiler hidrolik, ekonomik, askeri ve dini teoriler ile kentlerin ortaya çıkış nedenlerini açıklamaktadır. Hidrolik teori şehirleşmeyi çevre yani ekoloji ile ilgili özelliklerle açıklamaktadır. Bu kuramda iklim ve toprak ön plandadır. Bu koşulların uygun olması durumunda tarım gelişir ve artı ürün/artı değer (yiyecek fazlası) elde edilir (Aliagaoglu ve Uğur, 2012, s. 13).

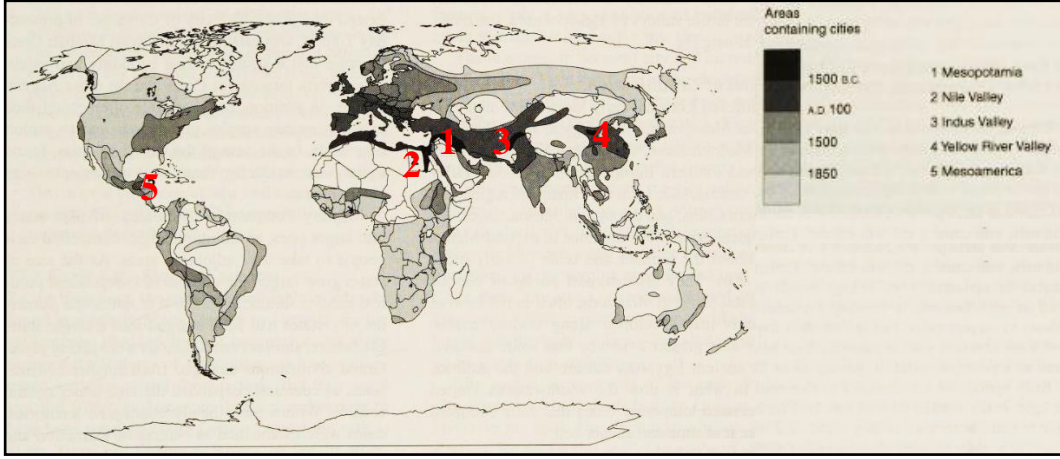
Ekonomik teori kuramında şehirler birer pazar yeri olarak kabul edilmiştir (Aliagaoglu ve Uğur, 2012, s. 16). Kent çağdaş görüşe göre ticari bir girişimdir. Bu görüş için kentsel uğraşlar ticari ve mali nitelik taşımaktadır. El sanatları bu kentlerde çok gelişmiştir ancak bu şehirlerde değiş tokuş dışında bir iç pazar ile karşılaşılması (Bookchin, 1999, s. 53).

Askeri teoriler kuramı savunma duygusu ile açıklanmaktadır. Bu kentler güç odaklarıdır (Aliağaoğlu ve Uğur, 2012, s. 18). Şehirler tarih boyunca insanları ortak savunma ihtiyacından dolayı bir araya getirmiştir. Ancak insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları maddeleri üretmek ve ürettiklerini diğerlerinin ürettikleriyle değiştirmek, diğerlerinden satın almak ya da diğerlerine satmak ile oluşan sosyal ve iktisadi hayat şehirlerin asıl fonksiyonu olmuştur (Cansever, 1996, s. 125).

Dini teoriler kuramında din kentlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Aliağaoğlu ve Uğur, 2012, s. 19). Bookchin (1999, s. 52, 56) ilk kentsel merkezlerin doğal güç ve tanrılara tapınılan törensel bölgeler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ilk kentlerin ideolojiye dayalı yaratılar olduğunu belirtmektedir. Son derece karışık ailesel toplulukları barındıran bu kentler ekolojik yönelimli bir karaktere sahip olmuştur.

İnsanoğlu ilk olarak toplumsal yaşam eğilimlerini hayvan türleriyle paylaşmış daha sonrasında mağara ve ilkel sığınakları kullanmış oba, mezra ve köylerde yaşamıştır (Mumford, 2007, s. 15). Toplumsal artı ve tapınağın bulunduğu köyler nüfuslarının artmaya başlaması ile birlikte kentlere dönüşmüştür. Kent ile etrafındaki köyler kendilerine yeterliliklerini kaybettikten sonra birbirlerinin ürünlerine muhtaç olmuştur. Böylece kurulan toplumsal, ekonomik, siyasal ve askeri bütünleşme, dinsel düşünceler ve tapınak ile sağlanan düşünsel ve duygusal bir bağlanma ile güçlenmiştir. Bu bütünleşmenin sonucunda toplumsal artıyı üreten sınıf yapısı, bu artının denetleyicisi egemen sınıf, düzeni koruyan ordu, yönetici kadro, farklı sınıftan kişilerin nasıl davranacağını belirleyen yasalar ve dinsel ideolojiler ile uygar toplumun ilk biçimi “kent devlet” ortaya çıkmıştır (Şenel, 1995, s. 41).

Kentler M.Ö. 6000 dolaylarında ilk olarak belirmeye başlamış, M.Ö. 4000 yıllarında tam olarak ortaya çıkmıştır (Hatt ve Reiss, 1959, s. 175; Şenel, 1995, s. 39-40). İlk kentsel yerleşmenin Yakın Doğu’da özellikle Mezopotamya nehir havzasında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Birkaç yüzyıl sonra Mısır’ın Nil Nehri bölgesinde ve bundan kısa bir süre sonra da günümüz Batı Pakistan bölgesindeki İndus Vadisi’nde şehir hayatı kurulmuştur (Sjoberg, 1965, s. 26; Kaplan vd., 2004, s. 31).

Harita 1: Kentsel yayılma³

İlk kentlerin iklim ve toprağın insan, hayvan, bitki yaşamının gelişimi için son derece elverişli olduğu İndus ve Nil Nehirleri etrafında kurulmaları, şehirlerin kurulması için gerekli olan ekolojik gereksiniminin bir göstergesidir. Ayrıca su temini kentsel büyüme ve hayatta kalma için hayati önem taşımıştır (Sjoberg, 1965, s. 27).

Uygar toplum yapısının Mezopotamya'dan dünyanın diğer bölgelerine yayılması düşünsel ve ticari etkileşim ile üretim ve savaş teknolojisindeki gelişmeler ile gerçekleşmiştir. İlk kent devletleri uygar teknolojinin gerektirdiği ham maddeleri bulmak amacıyla çevrelerindeki ve uzaklardaki ülkelere deniz ve kara seferleri düzenlemiştir. "Uygar toplum" kavramı bu seferler ile yayılmıştır. Böylelikle düşünsel ve ticari etkileşim sayesinde uygar toplumlar doğmuştur. Sulama tarımına elverişli olmayan bölgelerde ise uygar toplumun yayılmasında sabanın bulunması ya da deniz ticaretinin başlaması etkili olmuştur. Sabağın bulunması yağmur ile sulanan toprakları tarıma açmış ve tarım dışındaki işlerde çalışacak nüfusu besleyecek bir toplumsal artının üretilmesini sağlamıştır (Şenel, 1995, s. 45-50).

İlk kentler tahıl depoları olmaları ve konumlarından dolayı açık bir şekilde savunmaya ihtiyaç duymuştur. Çoğunlukla surları olan Antik kentlerin hepsinde savunma, askeri sınıf ve silah üretimi görülmüştür (Kaplan vd., 2004, s. 29).

İlk kentlerin ortak özelliklerinden bir diğeri tapınakların varlığıdır. Tapınaklar şehir içindeki diğer elemanlardan daha çok belirgin olmuştur. Tarihsel süreç içinde

³ Şehirler tarım teknolojisindeki avantajlar, ulaşımdaki gelişmeler ve askeri fetihler ile birlikte zaman içinde yayılmıştır (Kaplan, Wheeler ve Holloway, 2004, s. 31).

ticaret pazar yerinin ortaya çıkışını tetiklemiş ve bu yeni şehirlerin temelini oluşturmuştur (Kaplan vd., 2004, s. 28-30).

1.3. Ortaçağ Kentleri

1.3.1. Ortaçağ Anadolu Kentleri

Selçuklu kentleri, İran Türk İslam ve Orta Asya göçebe ve yerleşik yaşam gelenekleri ile Türk öncesinde Roma ve Bizans dönemindeki yerleşme düzeninin Anadolu'da birleştirilmiş mekansal ürünüdür. Subaşılık merkezi işlevindeki kentler, ribat ya da kervansaray yerleşmeleri, uluslararası ticaret yollarının üzerinde panayır ya da pazardan gelişen kentler, propaganda ya da dinsel etkinlik merkezleri, kamusal-anıtsal hizmet yapıları olan külliyeler vasıtasıyla gelişen kentler, Ahilik merkezleri, tarımsal üretimin merkezleri, yer altı kaynaklarının üretim, dağıtım ve pazarlama merkezleri işlevindeki maden kentleri, giriş ve çıkış merkezi görevindeki liman kentleri ile sikke basımı yapılan darphane kentleri olarak mekansal kademelere ayrılmıştır (Özcan, 2006b, s. 49-50).

Selçuklu dönemi Anadolu kentlerinin savunma yapısını surlar, burçlar, iç kale ve ahmedek oluşturmuştur (Eravşar, 2002, s. 506). Bu dönem kentlerinde genellikle sürekliliği olan eleman, kentin sur dışı yerleşim, dış kale ve iç kale olarak üçlü bölünmesini sağlayan surlar olmuştur (Yüksel, 2019, s. 348).

İç kale şehirlerin savunma bakımından fiziki yapılarını oluşturan bir diğer elemandır. Genellikle kentlerin ortasında bulunan yüksek bir tepenin üzerinde, dış kalenin surlarından bağımsız olarak yükselmiştir (Eravşar, 2002, s. 507-508). Selçuklu kentleri fethedildikleri zaman iç kaleye idareciler ve askeri unsurlar yerleşmiştir. Nüfusun artmaya başlaması birlikte iç kalenin dışında ticari mekanlar ve anıtsal yapılar etrafında şehirler gelişmeye başlamıştır (Yüksel, 2019, s. 350). Bu dönem kentlerinde iç kaleden bağımsız, dıştaki sura bitişik konumda bir de ahmedek yer almıştır. Kentin savunulmasından sorumlu olan bu yapı garnizon görevi yapmıştır (Özcan, 2010, s. 197-198).

İç kalenin çevresinde ulu cami ve ulu camiye yakın bir de ticaret alanı, pazar ya da çarşı yer almış ve bu bölge kentin odak noktası haline gelmiştir. Külliye niteliğinde kamusal hizmetin verildiği yapı toplulukları ise şehre alternatif merkezçikler

oluşturmuştur. Bu kentsel çekirdekler çevrelerinde mahallelerin oluşumunu ya da gelişimini desteklemiştir. Surların içinde bulunan bu odak merkezleri boş alanları doldurmuştur. Böylelikle zaman içinde artan nüfus ile birlikte kent içinde yeni bölüntüler meydana gelmiş ve şehrin organik ve sıkışık çıkmaz sokak dokusu oluşmuştur (Yüksel, 2019, s. 348-349).

Kentler mahalle ölçeğinde mescit ya da cami etrafında, kente hizmet eden medrese ve hamam gibi İslami kurumlar ya da kamusal yapıların birlikte bulunduğu külliye etrafında gelişmiştir (Özcan, 2010, s. 203). Genellikle çokgen biçimindeki surlar ile çevrelenen şehirlerde bu durum mekansal bir kapalılık yaratmıştır. Çıkmaz sokak oluşumu da bu kapalılığı desteklemiştir. Yapı ölçeğinde ise avlulu mimari planlar, kamusal yapı ve konutların içe dönük olması bu durumu desteklemiştir (Yüksel, 2019, s. 348).

Eravşar (2002, s. 510-511) Ortaçağ Anadolu kentlerinin meydanlarını üçe ayırmıştır. Birincisi kentsel işlevin bir sonucu olarak karşılıklı olarak sokakların kesişmesiyle oluşan alanlardır. İkinci meydanlar merkezinde kamusal yapıları barındırmıştır. Üçüncü meydanlar ise geniş alanları oluşturmuş ve genellikle sur dışında konumlanmıştır. Hükümdar ordusu ile burada eğlenmiş, şenlikler bu tür meydanlarda yapılmıştır.

Uğur Tanyeli (2021, s. 95-174)⁴ ve Koray Özcan (2006c, s. 169-173) Anadolu Türk kentlerinin mekansal ve demografik çözümlerinden hareketle Selçuklu dönemi Anadolu kentleri üzerine bir model belirlemiştir.

Tanyeli (2021, s. 95-174) Selçuklu dönemi Anadolu kentlerini kapalı kent, açık kent ve uç kent modelleri olarak üç farklı modele ayırmıştır.⁵ Büyük bir kısmı surla çevrili olan kentler kapalı kent modeli, belirli bir kısmında kale ya da sur bulunan ve ticaret potansiyeline sahip kentler açık kent modeli, kentsel işlevler bakımından iç bölgelerden ayrılan uç bölgelerde yer alan kentler uç kent modeli olarak adlandırılmıştır. Anadolu'nun topoğrafyası üzerinde siyasi ve askeri şartlara bağlı yerleşim politikası ve toprak kullanımı ile kültürel, ekonomik ve sosyal ilişkiler zinciri

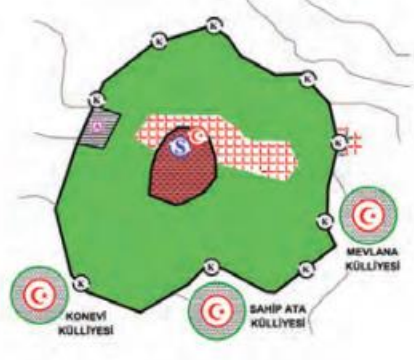
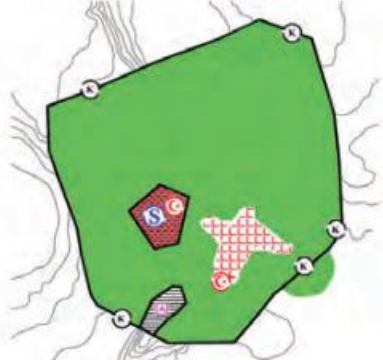
⁴ Uğur Tanyeli'nin 1987 yılında yazılmış "Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15. yy)" adlı doktora tezinin 2021 yılında basılmış ilk baskısıdır.

⁵ Ayrıca bk. Özcan (2006c, s. 172-173; 2007, s. 10) Anadolu Selçuklu dönemi kentlerini kale kent, açık kent ve dış odaklı büyüme modelleri olarak üç modele ayırmıştır.

Anadolu Selçuklu kent modellerinin belirlenmesinde temel etkenler olmuştur (Özcan, 2007, s. 8).

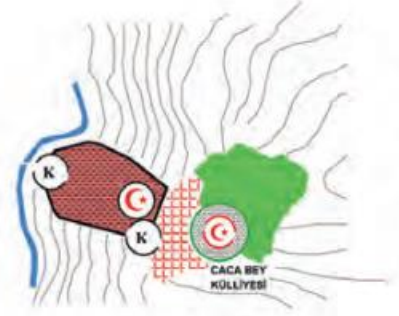
Kale kent modeli kendi içinde A ve B tipi kale kent modeli olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Siyasi, askeri ve yönetim merkezi olan ve kısmen surun dışında gelişme gösteren Konya, Erzen-i Rum ve Kayseri gibi kentler A tipi kale kent modeli, askeri üs işlevi gösteren ve bölgelerarası ticaret potansiyeline sahip üretim-dağıtım merkezi olan tamamen surun içinde gelişen Sinop, Alaiyye (Alanya) ve Antalya gibi kentler B tipi kale kent modeli şeklinde adlandırılmıştır (Özcan ve Yenen, 2010, s. 62).

Tablo 1: A ve B tipi kale kent modeli (Özcan ve Yenen, 2010)

 <p>Konya</p>	 <p>Sivas</p>
Kale kent modeli, A tipi	Kale kent modeli, B tipi

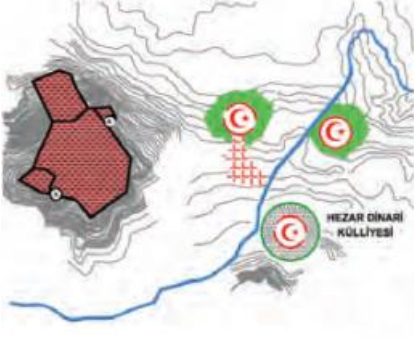
Açık kent modeli de kendi içinde A ve B tipi açık kent modeli olmak üzere iki gruptadır. Uluslararası ticaret potansiyeline sahip pazar ile panayır yerleşmelerine bağlı olarak gelişen yerleşmeler ve Kırşehir gibi Ahilik merkezleri A tipi açık kent modeli, kamusal yapıların sur dışında inşa edilmesiyle gelişen Tokat ve Amasya gibi kentler B tipi açık kent modeli şeklinde ifade edilmiştir (Özcan, 2006c, s. 172-173). Özcan ve Yenen (2010, s. 62-64) çalışmalarında A ve B tipi açık kent modellerini tam tersi olarak açıklamaktadır.

Tablo 2: A ve B tipi açık kent modeli (Özcan ve Yenen, 2010)

	
Tokat	Kırşehir
Açık kent modeli, A tipi	Açık kent modeli, B tipi

Kentsel yapı üzerinde güvenlik ve savunma unsurlarının egemen olduğu askeri, sosyal ve ekonomik temas bölgesinde sur dışında yapılanma gösteren Kütahya, Çankırı ve Ankara gibi kentler dış odaklı büyüme modeli olarak adlandırılmıştır (Özcan, 2007, s. 10).

Tablo 3: Dış odaklı büyüme modeli (Özcan ve Yenen, 2010)

Kütahya
Dış odaklı büyüme modeli

1.3.2. Ortaçağ Avrupa Kentleri

11.-15. yüzyılın Ortaçağ Avrupa kentleri kökenlerine göre Roma kökenli şehirler, askeri üs olarak inşa edilip daha sonra ticari işlev kazanan “burglar”, çoğunlukla köy yerleşmelerinden doğan organik büyüme kentleri, Fransa, İngiltere ve Galler bölgelerinde bu yüzyıllarda inşa edilmiş yeni kentler yani “bastide” şehirler ve planlanarak yapılmış kentler şeklinde sınıflara ayrılmaktadır. İlk üç madde organik gelişen kentler kategorisindeyken diğer ikisi belirli bir zamanda kurulmuş yeni kentlerdir (Morris, 1987, s. 66).

Weber (2010, s. 142) Ortaçağ Avrupa kentlerini ekonomik açıdan alışveriş ve ticaret merkezi, politik bakımdan garnizon ya da kale, idari olarak mahkeme bölgesi, sosyal açıdan yeminli bir konfederasyon olarak tanımlamaktadır.

Ortaçağ Avrupa kentlerini oluşturan elemanlar kapı ve kuleleri ile birlikte duvarlar, sokaklar, sirkülasyon alanları, pazar yeri, kilise ve şehirdeki diğer yapılarıdır (Morris, 1987, s. 71). Ortaçağ kent planlamasında şehrin merkezi, sur ve sur kapıları şehirdeki ana ulaşım akslarını belirlemiştir. Sur savunma elemanı olmasının yanında şehrin simgesi olarak görülmüştür (Mumford, 2007, s. 373). Surlar bir gümrük kapısı olarak hizmet etmiş, halkın çıkarını koruyarak kapılardan geçen tüm mallar için geçiş ücreti alınmasını sağlamıştır. Sur duvarları gümrük bariyeri olarak kullanılmasının yanında asıl görevi olan askeri işlevini korumuştur (Morris, 1987, s. 71-72).

Ortaçağ Avrupa kentlerinde yabancı ve bazen çok uzaklara açılan büyük ölçekte ticaret ile uğraşan tüccarlar kent yaşamının en baskın aktörleri olmuştur (Le Goff, 2014, s. 50). Bu kentlerde sosyal düzen tüccar sınıfı tarafından şekillenmiş, feodal aristokrasi tüccar sınıfını desteklemiştir. Bu dönemde üretime verilen önem artmış, birçok zengin tüccar kendi atölyelerini kurmuştur. Tüccarlar ve zanaatkarlar bu çağın en önemli kurumu olan loncalarda yer almış ve zaman içinde loncalar politik ve ekonomik bir güç haline gelmiştir (Kaplan vd., 2004, s. 48-49). Çeşitli meslek grupları loncalar altında toplanmış ve loncalar yerel topluluklar için faaliyet göstermiştir. Ayrıca kentin sosyal hayatının diğer unsurlarıyla bütünleşmiş, sosyal güvenlik kurumu olarak hizmet etmiştir (Sjoberg, 1959, s. 181-182).

Ortaçağda bazı şehirler bir pazar yerinin etrafında toplanmış ve kentlerin odak noktası haline gelmiştir. Büyük şehirlerde birkaç pazar yeri bulunmuş ve düzensiz bir şekilde merkezi meydanlarda ya da şehir kapılarının yakınında yer almıştır (Kaplan

vd., 2004, s. 49). Kent ticaret merkezine dönüştüğü zaman pazarlar sur kapılarının dışına yerleştirilmiştir. Nüfusun artmasıyla insanlar da bu sur kapılarının dışına yerleşmeye başlamıştır. Tarihsel süreçte surlar ile çevrili alanlar iskan yeri haline gelince bu alanlar ikinci bazen de üçüncü sur duvarları ile korunmuştur. Daha sonraki dönemlerde sur duvarlarının yerini çevre yoları, yeşil alanlar almış ve şehirler gelişimini bu şekilde devam ettirmiştir (Blumenfeld, 1975, s. 139-140).

Ortaçağ ticaret kentlerinin sokak sistemleri birkaç bölgeye ayrılmıştır. Sokakların çoğu erişim için tasarlanmamış, üretim ve ticaret için kurulmuş ve değerli bir cepheye sahip olmuştur. Yapılar genellikle sokak hattı üzerine yerleştirilmiştir (Kaplan vd., 2004, s. 49-50). Sokaklar dar ve kıvrımlıdır. Binaların yüksekliği azdır (Kıray, 1998, s. 10).

Ortaçağ Avrupa kentlerinde meydanlar sokaklara göre daha büyük olmakla birlikte genellikle pazar ve panayırların kurulması, dinlenme yerleri olması, kutlama ve toplantıların yapılması gibi özellikleriyle sokaklar ile aynı gereksinimleri karşılamıştır (Benevolo, 1995, s. 61). Meydanlar ticari işlevlerine ek olarak halka açık toplantılar için yeterli büyüklükte yapılmıştır (Morris, 1987, s. 76).

Ortaçağ Avrupası'nda seçkin sınıf kent merkezine yerleşirken, alt sınıf ve dışlanmış gruplar şehrin dış mahallelerine yerleşmiştir (Kıray, 1998, s. 10). Sınıfsal olarak bu farklılaşmaya mesleki ve etnik ayrımları yansıtan arazi kullanımı da eklenmiştir (Sjoberg, 1967, s. 216). Feodal toplumun temel bileşeni kilise olduğu için toprak sahipliklerinin çoğunluğu kilise senyörlüğüne aittir (Le Goff, 2014, s. 46; Ağaogulları, 2015, s. 245).

Bu kentlerde mahallelerin oluşmasına yol açan katı bir sosyal ayırım bulunmaktadır. Bazı kentlerde mahalleler kapıları geceleri kilitlenen duvarlar tarafından birbirlerinden yalıtılmış ve etnik gruplara ayrılmıştır. Bazen farklı karakterde olan meslek grupları tipik olarak birbirinden ayrılmıştır. Çoğu zaman kentin özel bir sokağı ya da caddesi Ortaçağ Avrupası'nın sokak isimlerinden bir tanesi olan Kuyumcular Sokağı adından da anlaşılacağı üzere neredeyse yalnızca belirli bir ticaretin üyeleri tarafından işgal edilmiştir. Alt sınıf ve özellikle dışlanmış gruplar kentin çeperinde başlıca faaliyet merkezlerine uzakta yaşamıştır (Sjoberg, 1959, s. 180).

Ortaçağın etrafı surla çevrili kentleri savunma gereksinimlerinden dolayı içlerine kapanık şehirlere dönüşmüştür. Bu kentlerde kültürel ve siyasal fonksiyonlar ya da tümüyle ekonomik işlevler egemen olmuştur. Ortaçağ kentlerinde ulaşım, teknoloji, yönetim ve sanayileşme imkanlarının sonucu olan çok işlevli şehir olgusu bulunmamaktadır (Keleş, 1993, s. 20).

2. KONYA KENTİ

2.1. Kentin Coğrafi Konumu

Konya kenti, İç Anadolu Bölgesi'nde kendi adını taşıyan ovalık kısımda bulunmaktadır. Yüz ölçümü 38.257 km²'dir. Yüz ölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük ili olan şehir kuzeyde Ankara, kuzeybatıda Eskişehir ve Afyon, batıda Isparta, güneyde Antalya ve Karaman, güneydoğuda Mersin, doğuda Niğde ve Aksaray illeri ile komşudur. 31 ilçeden oluşan kent, deniz seviyesinden 1016 m yükseklikte bulunmaktadır.

Harita 2: Konya kentinin Türkiye'deki konumu

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/61/Konya_in_Turkey.svg/1600px-Konya_in_Turkey.svg.png, erişim tarihi: 18.07.2022)

2.2. Kentin Tarihçesi

2.2.1. Ortaçağ Öncesi Konya Kenti

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezleri arasında olan Konya kenti, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Eskiçağda şehir, tasvir anlamına gelen "ikon" kelimesinden türetilen "İkonion" olarak adlandırılmıştır.⁶ Darkot (1977, s. 842) ve Baykara (2002, s. 182) çalışmalarında Konya kentinin Antikçağ tarihi ile ilgili çok

⁶ Darkot, 1977, s. 842; Dülgerler, 1984, s. 9; Küçükdağ ve Arabacı, 1994, s. 226.

fazla bilgi olmadığını, bir süre Hitit hakimiyetinde kaldığını daha sonra sırasıyla Frig ve Lidyalı idaresine geçtiğini belirtmektedir. Frigler döneminde kente “Kawania” adı verilmiştir. Bu kelimenin Yunan dilinde karşılığı “Kaoavia”dır (Dülgerler, 1984, s. 9).

M.Ö. 6. yüzyılda şehir Pers İmparatorluğu’nun hakimiyetine girmiştir. M.Ö. 4. yüzyılda İskender İmparatorluğu’na, daha sonra Selekilere ve Bergama Krallığı’nın idaresine geçmiştir. Bergama Krallığı’ndan sonra Roma İmparatorluğu’nun topraklarına geçen şehrin önemi giderek artmıştır. M.S. 395’te Roma İmparatorluğu’nun Batı Roma ve Doğu Roma olarak ikiye bölünmesinden sonra şehir Doğu Roma kenti haline gelmiştir (Baykara, 2002, s. 182-183). Roma ve Bizans döneminde şehir “Iconion” ve “Toxoviov” olarak adlandırılmıştır. Kentin adı İtalyan kaynaklarında “Conia”, “Cogna”; Haçlı kaynaklarında “Conium”, “Yconium⁷”, “Cunin”, “Stancona”; Arap kaynaklarında da “Küniya” şeklinde kayıtlara geçmiştir (Darkot, 1977, s. 842; Dülgerler, 1984, s. 9).

2.2.2. Ortaçağ Dönemi Konya Kenti

İslamiyet’in yayılmaya başlaması ile birlikte Anadolu’ya Arap akınları başlamıştır. 8. yüzyıldan itibaren Emeviler (661-750) ve Abbasiler (750-1258) Konya kenti üzerinde etkili olmuştur. 723-724 yıllarında Mervan bin Muhammed komutasındaki Emeviler Konya şehrini fethetmiştir. Abbasiler döneminde Tarsus Emiri Ebu Sabit 900 yılında Konya kentine bir sefer gerçekleştirmiştir. Seferde esir düşen Ebu Sabit Konya kentinin savunulmasından sorumlu olan Gevale Kalesi’ne hapsedilmiştir. Yedi yıl sonra Abbasiler tekrar sefer düzenleyip şehri tahrip etmiştir. Bizans İmparatoru bunun üzerine Abbasi halifesine elçi göndererek bu zararın karşılanmasını istemiştir. 963 yılında Tarsus’tan yola çıkan İslam ordusu Konya kentine sefer düzenlemiş fakat bu hakimiyet geçici olmuştur (Baykara, 2002, s. 183).

1071 yılındaki Malazgirt Savaşı zaferinden sonraki birkaç yılda Anadolu’nun büyük bölümü fethedilmiştir. 1075-1080 yıllarında Selçuklulardan Arslan Yabgu’nun torunu ve Kutalmış’ın oğlu olan Süleyman Şah zorlu mücadele sonunda İznik’i başkent yaparak Anadolu Selçuklu Devleti’ni kurmuştur (Sümer, 2009, s. 380). Turan (2009, s. 281-282) ve Bedirhan (2012, s. 244-245) çalışmalarında Anadolu Selçuklu

⁷ Rockhill, 1900, s. 276, 277.

Devleti'nin kuruluş tarihini 1075 olarak vererek Konya kentinin Türkler tarafından fethedilmesinin tarihinin bu tarihten daha önce olduğunu ifade etmektedir.

Baykara (1985, s. 25)'ya göre Afşin komutasındaki Selçuklular ilk kez 1069 yılında Konya civarına gelmiş ancak şehrin Türkler tarafından fethi 1071 sonrasında gerçekleşmiştir. Turan, kentin Türklerin eline ilk kez 1068 yılında geçtiğini (2020, s. 84), fakat surla çevrili olmayan Konya kentinin 1069 yılında fethedildiğini belirtmektedir (2009, s. 168).

Fetih sonrasında kale içindeki halkın bir bölümü Sille'ye giderek oraya yerleşmiştir. Kalenin kuzeyinde bulunan ana giriş dışında kalan bölümler yenilenmiştir. Kale içindeki bir kısım halkın Sille'ye gitmesiyle boşalan kuzey kesme de yaklaşık 50 Türk ailesi yerleştirilmiştir (Baykara, 2002, s. 183).

11. yüzyıldan itibaren “Como”, “Iconium⁸/Ikonium”, “d'Iconium⁹”, “Konn”, “Cunnyo”, “Konia¹⁰” gibi isimler alan şehir Anadolu Selçuklu döneminde “Dârü'l-Mülk” ünvanıyla anılmıştır (Baykara, 2002, s. 182-183). İbn Bibi *El Evamirü'l-Ala'iyе Fi'l-Umuri'l-Ala'iyе* (1996a, s. 315, 374; 1996b, s. 201) ve Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî *Müsâmeretü'l-Ahbâr* (2000, s. 46) adlı çalışmalarında şehir için “Dârü'l-Mülk” ünvanını kullanmıştır. 14. yüzyıl seyyahlarından İbn Battûta (2000, s. 412) yazmış olduğu seyahatnamesinde Konya kentinden “Kunya” ismiyle bahsetmiştir.

1082 yılında sultan ünvanını alan I. Süleyman Şah'ın ölümü üzerine Fetret dönemine giren Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına 1092 yılında I. Kılıçarslan geçmiştir. I. Kılıçarslan hem Danişmendlilerle hem de Haçlı ordusuyla mücadele etmiştir. Bu tarihlerde Danişmendliler Malatya kentini ele geçirmek istemiş ve bunun üzerine I. Kılıçarslan İznik'ten Malatya şehrine yola çıkmıştır. Haçlı orduları bunu fırsat bilerek 1097 yılında İznik kentini ele geçirmiştir (Sümer, 2009, s. 380-381). Bu yüzden I. Kılıçarslan payitahtını İznik'ten Konya kentine taşımak zorunda kalmıştır. Böylelikle kenti koruyan kalenin savunması güçlendirilmiş ve şehir önemli gelişim süreci içine girmiştir. I. Haçlı Seferi'nden sonra Anadolu Selçuklu Devleti 1101 yılında tekrar Haçlı orduları ile mücadele etmiştir. Konya kentine kadar gelen Haçlı

⁸ Ramsay, 1960, s. 10, 43, 81; Sarre, 1967, s. 1; Texier, 2002, s. 29, 31, 309, 311.

⁹ Huart, 1897, s. 172.

¹⁰ Huart, 1897, s. 132, 153, 183.

orduları çok iyi korunan ve sağlam surları olan şehrin savunmasına karşı başarısız olmuştur (Baykara, 2002, s. 183).

I. Kılıçarslan'ın ölümünden sonra Konya kentindeki taht boş kalmış ve Kılıçarslan'ın küçük yaştaki oğlu Tuğrul Arslan Malatya şehrinde başa geçmiştir (Cahen, 2012, s. 20). Daha sonra sırasıyla 1110 yılında Melikşah (Şahinşah), 1116 yılında Sultan I. Mesud ve 1155 yılında II. Kılıçarslan Konya kentinde tahta çıkmıştır (Sümer, 2009, s. 381; Bedirhan, 2012, s. 256-260).

Konya şehri Sultan I. Mesud ve II. Kılıçarslan zamanında kasaba olmaktan çıkarak büyük bir kent haline gelmiştir. II. Kılıçarslan döneminde Bizans Devleti'nin bu bölgeyi ele geçirme isteği üzerine 1176 yılında Miryokefalon olarak adlandırılan bölgede Bizans Devleti ağır bir yenilgiye uğratılmıştır (Turan, 2009, s. 291-292). Ayrıca bu yıllarda Anadolu Selçuklu Devleti'nin büyümesine engel olan Danişmendliler Beyliği 1178 yılında Anadolu Selçuklu Devleti topraklarına katılmıştır (Turan, 2020, s. 237).

Sultan II. Kılıçarslan'ın saltanatının sonlarına doğru III. Haçlı Seferi başlamış ve 17 Mayıs 1190 yılında Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa büyük bir ordu ile Konya kentine gelerek şehri tahrip etmiştir¹¹ (Cahen, 2012, s. 57-59). Darkot (1977, s. 844) ve Baykara (1985, s. 139) çalışmalarında Konya kentinin bu yıllarda Almanya'nın Köln şehri kadar zengin ve büyük bir kent olduğunu ifade etmektedir.

13. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti taht mücadeleleriyle karşı karşıya kalmıştır. II. Kılıçarslan'ın ölümü üzerine yerine sırasıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev, II. Süleyman Şah ve III. Kılıçarslan tahta çıkmıştır (Sümer, 2009, s. 381). Daha sonrasında ikinci kez tahta çıkan I. Keyhüsrev'den sonra devletin başına geçen I. İzzeddin Keykavus ile I. Alaeddin Keykubad dönemlerinde Anadolu Selçuklu Devleti ve böylelikle Konya kenti parlak bir dönem yaşamıştır (Darkot, 1977, s. 844).

I. İzzeddin Keykavus zamanında başlayan imar hareketleri I. Alaeddin Keykubad döneminde de hızlanarak devam etmiştir. I. Alaeddin Keykubad, Konya ile Aksaray ve Kayseri ile Sivas kentleri arasındaki güzergaha Sultan Han adında iki tane kervansaray yaptırmıştır (Turan, 1946, s. 475-476). Ayrıca Sümer (2009, s. 382) I. Alaeddin Keykubad'ın Konya şehrine bir de hastane yaptırdığını belirtmektedir.

¹¹ Ayrıca bk. Önder, 1962, s. 17; Turan, 2009, s. 292-293; Bedirhan, 2012, s. 265.

Bu dönemde Konya şehrinin mahalle sayısında bir artış yaşanmış, kente yeni mahalleler eklenmiştir (Baykara, 2002, s. 183). Bu tarihlerde kentte bulunan İbn Bibi (1996a, s. 271) de Selçuknamesinde şehrin nüfusunun fazla olduğunu yazmaktadır. Ayrıca şehirdeki meyve ağaçları ve üzüm bağlarında da bir artış yaşanmıştır.

12.-13. yüzyıllarda kentin giderek büyümesiyle eski savunma sistemi etkisiz hale gelmiş ve 1221 yılında şehre 4 km uzunluğunda sur yaptırılmıştır (Baykara, 2002, s. 183). Turan (2020, s. 352) Moğol tehlikesinden dolayı I. Alaeddin Keykubad'ın bu surları yaptırdığını ifade etmektedir. Önder (1962, s. 46-48) Moğol tehlikesinin yanı sıra kentin kuzeybatısında yer alan dağlardan inen kar suları nedeniyle zaman zaman sel tehlikesi ile karşı karşıya kalmasından dolayı ve zengin emirlerin ilerleyen zamanlarda iç karışıklıklara sebep olmaması için I. Alaeddin Keykubad'ın emirlerin arasında rekabet oluşturarak servetlerini imar faaliyetlerinde kullanmaları amacı ile bu surları yaptırdığını belirtmektedir.

Surların yapımından sonra Alaeddin Tepesi'nde bulunan kale surların ortasında kaldığından dolayı şehrin batısına yeniden ahmedek (Zindankale) inşa edilmiştir. Şehrin sur kapıları o yolun ulaştığı kente göre adlandırılmıştır. Ayrıca Konya kenti fiziki yapıda olduğu kadar sosyal ve kültürel anlamda da gelişmeler kaydetmiştir. Kentte yaşamak için Türkmenlerin yanında Hristiyanlar da şehre göç etmeye başlamıştır. Şehrin nüfusu bu yıllarda 60.000'e ulaşmıştır (Baykara, 2002, s. 183-184).

1237 yılında I. Alaeddin Keykubad'ın ölümü üzerine Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükselme dönemi sona ermiş ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yerine geçmesiyle Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküş dönemi başlamıştır. Bu tarihten sonra da Anadolu'ya Moğol akınları başlamıştır (Sümer, 2009, s. 382; Turan, 2009, s. 296). 1243 yılında Baycu Noyan emrindeki Moğol ordusu Anadolu'ya gelerek Selçukluları, Sivas kentinin kuzeydoğusunda bulunan Köseadağ'da mağlup etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti bu mağlubiyet sonrasında Moğollara yıllık olarak vergi vermeye başlamıştır (Bedirhan, 2012, s. 301).

1246 yılında II. Gıyaseddin Keyhüsrev vefat etmiş, devletin başına II. İzzeddin Keykavus geçmiştir. 1249 yılında II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ile II. Alaeddin Keykubad arasında müşterek saltanat dönemi başlamıştır. 1254 yılında IV. Rükneddin Kılıçarslan Kayseri kentinde, 1257 yılında II. İzzeddin Keykavus

Konya şehrinde kendilerini bağımsız sultan ilan etmiştir (Sümer, 2009, s. 382). Bu yıllarda da Anadolu'ya Moğol akınları devam etmiştir (Aksarayî, 2000, s. 27-37).

Moğollara karşı 1243 yılında Köseadağ Savaşı ve daha sonrasında 1256 yılında Sultanhan Savaşı'nın yenilgisinin sonuçları Konya kentini sosyal ve ekonomik açıdan çok etkilememiştir. Hatta kent bu yıllarda uluslararası ticaret şehri haline gelmiş ve bütün sosyal ve siyasi karışıklığa rağmen dinamik bir kent hayatını sürdürmüştür. Fakat karışıklıklar kentin nüfusunda azalışa yol açmıştır. 13. yüzyılın ortasında kent Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile özdeşleşmiş, vefatı üzerine de oğlu ve torunları şehirde önemli konuma gelmiştir. Mevlana Türbesi'ne vakfedilen gelir kaynakları kentin ekonomik hayatında etkili olmuştur (Baykara, 2002, s. 184).

Moğollara karşı Köseadağ Savaşı ve Sultanhan Savaşı yenilgisini ayrıca II. İzzeddin Keykavus ile IV. Rükneddin Kılıçarslan arasındaki taht mücadelesini fırsat bilen Karaman Bey, 1256 yılında Karamanoğulları Beyliği (1256-1474)'ni kurmuştur (Sümer, 2001, s. 455). Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi gücünün yerine geçmek isteyen Karamanoğulları Beyliği Konya kentine akınlar düzenlemeye başlamıştır (Uzunçarşılı, 1969, s. 2).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin başına II. İzzeddin Keykavus'tan sonra bağımsız olarak hüküm süren IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın ölümünden sonra 1266 yılında III. Keyhüsrev geçmiştir. 13. yüzyılın sonlarından itibaren Karamanoğulları Beyliği güçlenmeye başlamıştır. Bu tarihlerde Moğollarla mücadele eden Karamanoğulları Beyliği, Eşrefoğulları Beyliği (13. yüzyıl sonu-1326) ve Menteşeoğulları Beyliği (13. yüzyıl sonu-1424) ile ittifak yaparak hakimiyetini genişletmiştir (Sümer, 2009, s. 382-383). 1277 yılında beyliğin başındaki Mehmed Bey, II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu söyleyen Alaeddin Siyavuş (Cimri)'u Anadolu Selçuklu Devleti'nin hükümdarı olarak ilan etmiştir (İbn Bibi, 1996b, s. 205). Aksarayî (2000, s. 96-97) Alaeddin Siyavuş'un kenti yağmaladığını ve bu sırada şehirdeki çatısı göğe kadar uzanan yüksek binaların yıkıldığını belirtmektedir. Kaynaklarda "Cimri Vakası" olarak geçen bu olay sonunda Konya kenti bir süreliğine Karamanoğulları Beyliği'nin eline geçmiştir¹² (Uzunçarşılı, 1969, s. 5). Ancak Karamanoğlu Beyliği'nin başındaki Mehmed Bey ile Alaeddin Siyavuş, Selçuklu ile Moğol kuvvetlerine karşı mağlup olmuş ve öldürülmüştür. 1282-1284 yıllarında III. Keyhüsrev ve II. Mesud'un

¹² Ayrıca bk. Akdağ, 1979, s. 198-199; Turan, 2020, s. 578-579.

müşterek saltanatlığından sonra 1284 yılında II. Mesud Konya şehrinde tahta çıkarak kendini bağımsız sultan ilan etmiştir. 1298 yılında III. Keykubad ve daha sonrasında da II. Mesud tekrar tahta çıkmıştır (Sümer, 2009, s. 383).

İkinci hükümdarlık döneminde de başarısız olan II. Mesud'un 1308 yılında ölümü üzerine Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış ve bunu fırsat bilen Karamanoğulları Beyliği Konya kentini ele geçirmiştir. 1314-1328 yılları arasında Konya şehri, İlhanlı Devleti (1256-1353) ve Karamanoğulları Beyliği arasında el değiştirmiştir. 1314 yılında İlhanlı Devleti, 1328 yılında tekrardan Karamanoğulları Beyliği Konya kentine hakim olmuştur (Uzunçarşılı, 1969, s. 9-12). Şehirde 14. yüzyılın ortasına kadar İlhanlı Devleti ve Karamanoğulları Beyliği arasında mücadele devam etmiştir (Baykara, 2002, s. 184).

Karamanoğulları Beyliği'nin iç çatışmalarını fırsat bilen Eretna Beyliği (1335-1381) Konya kentini 1361 yılında ele geçirmiştir. Ayrıca bu tarihte Karamanoğulları Beyliği'nin başına Alaeddin Bey geçmiş ve beyliğin sınırları her yönden genişlemiştir. 1366 yılında Konya kenti Eretna Beyliği'nin elinden alınmış ve Karamanoğulları Beyliği şehre tam olarak egemen olmuştur (Sümer, 2001, s. 457).

14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karamanoğulları Beyliği ile Osmanlı Devleti (1300-1922) arasında siyasi mücadele baş göstermiş (Emecen, 2007, s. 491-492) ve Karamanoğulları Beyliği'nin 1474 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katılmasına kadar bu mücadele devam etmiştir (Sümer, 2001, s. 457-459).

1386 yılında Karamanoğulları Beyliği'nin başındaki Alaeddin Bey Osmanlı Devleti topraklarına saldırıda bulunmuş, Osmanlı Devleti'nin başındaki Sultan I. Murad Konya kentini kuşatmıştır. Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'nin ordusu karşısında yenilmiş ve I. Murad'a barış talep etmiştir (Uzunçarşılı, 1969, s. 13-14). Ancak Osmanlı Devleti ile mücadelede kararlı olan Alaeddin Bey, I. Murad'ın 1389 yılında Kosova Savaşı'nda şehit olduğunun haberini alır almaz Osmanlı Devleti'ne tekrardan saldırıda bulunmuştur (Sümer, 2001, s. 457). Bunun üzerine 1390 yılında Yıldırım Bayezid Konya kentinin üzerine yürümüş ve şehir 1397 yılında Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiştir. Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti arasındaki mücadeleden etkilenen kentin nüfusu gitgide azalmıştır (Baykara, 2002, s. 184).

1402 yılında Timurlu Devleti ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilmiş ve savaşın sonunda Osmanlı Devleti Fetret dönemine girmiştir (Emecen, 2007, s. 491-492). Bunu fırsat bilen Karamanoğulları Beyliği Konya şehrini yeniden ele geçirmiştir. I. Bayezid'dan sonra Osmanlı Devleti'nin başına geçen I. Mehmed (Çelebi Mehmed) ve II. Murad dönemlerinde de kent Osmanlı Devleti ile Karamanoğulları Beyliği arasında el değiştirmiştir (Sakaoğlu, 2001, s. 56; Baykara, 2002, s. 184). 1448 yılında Karamanoğulları Beyliği'nin başındaki İbrahim Bey Konya şehrini başkent yaparak Alaeddin Keykubad Sarayı (Alaeddin Köşkü)'nda tahta oturmuştur (Sümer, 2001, s. 458).

2.2.2.1. Ortaçağ Döneminde Konya Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat

Anadolu her dönem uluslararası ticaret yolları için birer köprü görevi görmüştür. Anadolu Selçukluların başkenti olan Konya kenti kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru uzanan bu ticaret yollarının kesiştiği kavşak noktası olmasından dolayı dönemin önemli ticaret merkezleri arasında yer almıştır.

Anadolu Selçuklu dönemi öncesinde de önemli yollar şehirden geçmiştir. Persler döneminde genişletilerek Romalılar döneminde de kullanılan Kral yolu, Bizans İmparatorluğu'nun askeri yolu ve Kudüs'e giden Hac yolu kent üzerinden geçmiştir (Ramsay, 1960, s. 43, 216-217, 395-399). Ayrıca Selçuklu döneminde kentin Çin'den başlayarak Orta Asya'dan Anadolu aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan tarihi İpek yolunun üzerinde bulunması Asya ve Avrupalı tüccarları şehre çekmiştir (Küçükdağ ve Arabacı, 1994, s. 313-315; Tuş, 2001, s. 204-205; Acun, 2007, s. 14).

Anadolu Selçuklu sultanları fetihlerini ve ekonomi politikalarını uluslararası ticaretin konumunu dikkate alarak düzenlemiştir (Akalin, 2002, s. 300). Bu dönemde ticaretin gelişmesi ile birlikte şehirler arasına yollar, köprüler, hanlar ve kervansaraylar yapılmıştır (Uzunçarşılı, 1969, s. 245). Batıda Bizans'tan, doğuda Suriye'den gelen yollara ve ayrıca Kayseri ile Sivas kentleri üzerinden geçen yollara da hakim olan Konya şehri kervan ticaretinden faydalanan bir bölge olmuştur. Bu ticaret yollarına kervan kabilelerinin geceleri konaklamaları ve güvenli bir şekilde seyahat etmeleri için kervansaraylar inşa edilmiştir (Akdağ, 1979, s. 35, 94).

Kervansaraylar Anadolu'yu kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda bölen uluslararası ticaret yolları üzerinde konumlanmıştır. Doğu-batı doğrultusunda olan yol Antalya ile Alaiyye (Alanya)'den başlayarak Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum kentleri gibi önemli ticaret merkezlerinden geçip İran ve Orta Asya bölgesine ulaşmıştır. Ermenistan bölgesinden Anadolu'ya gelen tüccarlar Kayseri ya da Konya şehirleri gibi ana merkezlere ulaştıktan sonra bir ikinci yol olan Konya-Akşehir istikametindeki yolla İstanbul kentine ulaşmıştır. Kuzey-güney doğrultusundaki yol ilk olarak Avrupa limanlarından Akdeniz'e gelmiştir. Daha sonrasında Antalya, Konya ve Kayseri şehirlerinden geçerek Sivas kentine kadar gelmiş ve birinci yolla birleşmiştir. Bir diğer yol olan Mısır, Suriye ve Irak karayolunu kullanan tüccarlar Sivas ve Tokat kentleri üzerinden Samsun ve Sinop limanlarına ulaşarak oradan deniz vasıtasıyla Kırım yarımadasına ulaşmıştır (Turan, 1946, s. 474-475).

Harita 3: Selçuklu dönemi kervan yolları (Özcan, 2006b)

Merkezi otoritenin güçlü olması, yolların güvenli olması ve en önemlisi de otel gibi hizmet veren kervansarayların inşa edilmesi yolların kuzey-güney ve doğu-batı doğrultusunda bir ağ gibi yayılmasına neden olmuştur (Acun, 2007, s. 14).

Selçuklu döneminde yapılan ticaretlerde kervansaraylar çok önemli rol oynamıştır. Selçuklu sultanları, vezirleri ya da devlet adamları tarafından yaptırılan bu kervansaraylarda kervan kafileleri üç gün misafir olarak kalmış ve yolculardan ücret

alınmamıştır. Kesme taş malzeme ile inşa edilen kervansaraylar ayrıca destek kuleleri ile güçlendirilmiştir. Yüksek duvarları ile dıştan bir kaleyi andıran bu yapılar kervanlarla seyahat eden kişiler için her türlü ihtiyaçlarını giderecek şekilde düzenlenmiştir. Burada yemek ve barınma imkanlarının yanında mescit, hamam, doktor, ahır, samanlık, veteriner, nalbant gibi hizmetler de sunulmuştur (Akalin, 2002, s. 300; Acun, 2007, s. 15-16). Bu dönemde Konya kenti ve çevresine Sultanhanı, Zazadin Han, Horozlu Han, Obruk Hanı gibi birçok kervansaray inşa edilmiştir. Bu yapılarda Müslüman, Hristiyan, zengin, fakir her türlü yolcu konaklamıştır (Kayaoğlu, 1992, s. 113-114). Yollarda zarar gören, denizde malları batan ya da soyguna uğrayan tüccarların malları devletin hazinesinden karşılanmıştır. Bir başka deyişle tüccarların malları sigortalanmıştır (Turan, 1946, s. 473; Kayaoğlu, 1981, s. 373).

Kayseri, Sivas ve Konya kentleri 13. ve 14. yüzyıllarda İç Anadolu Bölgesi'ndeki en önemli pazar yerleri arasında yer almıştır. Suriye ve Mısırlı Müslüman tüccarları ile Venedik ve Cenovalı tüccarlar Sivas kentine gelip burada mal alışverişi yaptıktan sonra doğuda İran ve Doğu Anadolu, kuzeyde Sinop ve Trabzon, güneyde İskenderun ve Suriye batıda ise Konya ve Kayseri kentlerine gitmiştir (Uzunçarşılı, 1969, s. 247-248).

Tebriz'den gelen tüccarlar kente kervansaray yaptırmıştır (Turan, 1947, s. 207). II. İzzeddin Keykavus, 1253 yılında Konya şehrini ziyareti sırasında kentte Venedik ve Cenovalı tüccarlara rastlamıştır. Venedik ve Cenovalı iki tüccar şehirde şirket kurarak bütün Anadolu şaplarının işletilmesini tekellerine almıştır (Kayaoğlu, 1981, s. 367-368). 13. yüzyılda yaşamış bir rahip olan Wilhelm Von Rubruck Fransız kralının emriyle 1253-1255 yılları arasında Moğol ülkesine bir seyahat gerçekleştirmiştir.¹³ Seyahatinde Konya şehrine de uğrayan Rubruck kentte Frank, Cenovalı ve Venedikli tüccarlara rastlamıştır. Seyahatnamesinde Cenovalı Nicholas ve ortağı Venedikli Benefatius de Molendino'nun Anadolu şap madeni ticaretini tekellerinde bulduklarını belirtmektedir (Rockhill, 1900, s. 277).

Tüccarların ticaretini yaptığı mallar hayvancılık ve tarıma dayanan maddeler olmuştur. Anadolu'da devam eden eski bir sanat olan dericilik Konya kentinde de

¹³ Wilhelm Von Rubruck *The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World, 1253-55* adlı çalışmasında Moğol İmparatorluğu'nun siyasi ve toplumsal tarihi hakkında önemli bilgilere yer vermektedir (Rockhill, 1900, s. x). Bu seyahatname Asya hakkında Avrupalı gezginlerin yazdığı seyahatnameler arasında önemli bir yere sahiptir.

yapılmıştır. Ahiler topluluğunun üyesi olan Türk sanatkar zümresi debbağlık ile meşgul olmuştur. Ayrıca Konya ovasının hayvan otlatmaya uygun olmasından dolayı kentte koyun ticaretinin yanında dokumacılık ve yün ticareti önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Yine Konya ovasında yer alan Aksaray kentinde dokunan halılar tüm dünyaya gönderilmiştir (Kayaoğlu, 1992, s. 111-112). Büyük Selçuklularla birlikte Anadolu'ya gelen halı sanatı Anadolu Selçuklular döneminde Konya kentinde en güzel örneklerini vermiştir. Osmanlı döneminde de Konya kenti ve çevresinde halıcılık merkezleri ortaya çıkmış, 15.-17. yüzyıllar arasında en değerli örneklerini vermiştir (Önder, 1962, s. 364-365).

Buğday tahıl ticaretinde en başta gelen ürünlerden olmuştur. Konya halkı şeker ihtiyacını meyve, pekmez ve baldan karşılamıştır. Kentteki Şekerciler Hanı'nda ithal edilen şekerler satılmıştır (Kayaoğlu, 1992, s. 112). Ayrıca şehirde çeşitli meyveler yetiştirilmiştir. Suriye ve Mısır'a yetiştirilen kamaruddin cinsi kayısıların ticareti yapılmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 412).

13. yüzyılın başlarında kentte Eski Çarşı (sûk-i atik) ile Yeni Çarşı (sûk-i cedid) isminde iki tane çarşı yer almıştır. Burada kuyumcu, şekerci, pamukçu, kavaf, külahçı, kasap, attar, bakırcı, bezzaz, bakkal, aşçı, canbaz, boyacı, debbağ, cendereci, demirci, dellak, dülger, dokumacı, hallaç, neccar, nalbant, terzi, helvacı ve mimar gibi çeşitli meslek sahibi ve esnaf bulunmuştur. Bir diğer ticaret bölgesi olan pazarlardan Buğday, Odun ve At Pazarları diğer Ortaçağ kentlerinde olduğu gibi sur kapılarının yakınına kurulmuştur (Kayaoğlu, 1992, s. 112-113). Burada bulunan satıcılar ve üreticiler 14. ve 15. yüzyılda Anadolu'daki siyasi mücadeleden olumsuz etkilenmiş ve halkın büyük bir bölümü esnaftan oluşan kent küçülmüştür. Şehir başkent olma özelliğini kaybetmesiyle bu değişim sonraki yıllarda da etkisini sürdürmüştür (Baykara, 2002, s. 186).

Anadolu Selçuklu döneminde Anadolu'nun diğer kentlerinde olduğu gibi Konya şehrinde de esnaf teşkilatı Ahi topluluğu tarafından idare edilmiştir. Selçuklu döneminden itibaren devam eden bu düzen Osmanlı döneminde daha çok gelişmiş, kentte Keçeci, Kunduracı, Tuzcu Çarşıları gibi çarşıların kurulmasına imkan sağlamıştır (Önder, 1962, s. 361).

13. yüzyılda şehirde her birinde kethüda ve yiğitbaşı bulunan 32 esnaf dalı bulunmuş ve bunların seçimleri kendi kurallarına göre yapılmıştır. Selçuklu

döneminden itibaren varlığını gösteren esnaf kentin her türlü ihtiyacına cevap verecek şekilde üretim yapmıştır. Kuyumculuk 1258 yılından itibaren bilinen en köklü esnaf dallarından biri olmuştur. Kentte ayrıca katırcılar, cambazlar, deveçiler, hacamatçılar yer almıştır. 16. yüzyıldaki nüfus artışı esnaf dallarını etkilemiş ve 19. yüzyılda esnaf sayısı 32'den 47'ye çıkmıştır (Baykara, 2002, s. 186).

Nakış gibi el işi süslemeler kadınlar tarafından yapılmıştır. Ayrıca kentte Kırşehir ve Sivas şehirlerinde olduğu gibi cenderhane, sabunhane ve boyahanelerde mallar imal edilmiş, ilaç yapımı ve dokuma sanayisinde kullanılan bitkilerin birçoğu bu kentlerden karşılanmıştır (Küçükdağ ve Arabacı, 1994, s. 157, 165).

Anadolu Selçuklulara başkentlik yapmasının yanı sıra ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı Konya kentinde 12. yüzyılın ilk yarısından itibaren sikke kesilmeye başlanmıştır. Sikkelerin kesildiği darphane iç kalede yer almıştır (Baykara, 2002, s. 186). Sultan I. Mesud döneminde bakırdan, II. Kılıçarslan döneminde gümüşten¹⁴, 13. yüzyıldan itibaren de altından sikkeler kesilmiştir (Cahen, 2012, s. 131-132). 1345 yılında İlhanlı Devleti'ne, 14. yüzyılın sonuna doğru Karamanoğulları Beyliği'ne ait sikkeler kesilmiş ve Osmanlı Devleti döneminde de 17. yüzyıla kadar darphanede akçe kesimi devam etmiştir (Baykara, 2002, s. 186).

2.2.2.2. Ortaçağ Döneminde Konya Kentinin Sosyal, Kültürel ve Dini Yaşamı

Anadolu'nun ilk yerleşim merkezleri arasında yer alan Konya şehrinin bugünkü kent yapısı Anadolu Selçuklu dönemine dayanmaktadır (Ergenç, 1995, s. 35). Bizans İmparatorluğu döneminde az nüfusa sahip olan kent, Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti altına girdikten sonra gelişmeye başlamıştır. Başkentini İznik'ten Konya kentine taşınması da bu süreci hızlandırmıştır. Kent doğu ve güney yönlerden büyümeye başlamıştır. Şehrin doğu kısmına tarım ve hayvancılık ile uğraşan halk yerleşmiştir (Baykara, 2002, s. 185).

Bu dönemde bir ve iki katlı, tarımsal üretim için elverişli bahçeli konutlar inşa edilmiştir. Konutların alt katları ekonomik etkinlikler ve yaşam biçimlerine göre ticarethane, imalathane ya da ahır olarak kullanılmıştır. Kentlerdeki yerleşimin seyrek,

¹⁴ Köymen, 2013, s. 114.

tarla ve bahçe sayısının fazla olduğu bir başka ifadeyle kentsel alanlarda yoğun olarak bir yapılaşma olmadığı düşünülmektedir (Özcan, 2006c, s. 167).

1218 yılında Konya şehrinde bulunan İbn Bibi (1996a, s. 271) kentin baştan sona bir günlük yolculuk mesafesinde olduğunu ve kentte meyve bahçeleri ile üzüm bağlarının çok olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca 14. yüzyıl seyyahlarından İbn Battûta (2000, s. 412) da seyahatnamesinde Konya şehrinde meyve bahçelerinin fazla olduğunu belirtmektedir.

Konya kenti 13. yüzyılın ilk yarısında fiziki, sosyal ve kültürel anlamda gelişmeler kaydetmiştir. Anadolu Selçukluların başkentliğini yapmasından dolayı şehirde yaşamak için Moğolların baskılarından kaçan Türkmenlerin yanında Hristiyanlar da kente göç etmiştir (Baykara, 2002, s. 184-185). Nüfus Türk, Rum, İran, Yahudi ve Ermenilerden oluşmuş, İran kültürü İslam halkın arasında ağır basmıştır. İran'la olan ilişkilerden dolayı yöneticiler Farsça öğrenmiş ve Farsça resmi dil olarak kullanılmıştır.¹⁵

Özcan (2006c, s. 165, 179) Anadolu Selçuklu dönemindeki kentlerin mekansal büyüklüklerin, döneme ait yazılı kaynaklardaki ekonomik, sosyal ve kültürel verilerin haritalar üzerine aktarılmasıyla belirlenebileceğini ifade etmektedir. Sultan I. Alaeddin Keykubad döneminde Konya şehrinin makraform büyüklüğü 150 hektar olarak belirlenmiştir. Kentin mekansal büyüklüğü Anadolu'daki diğer kentler ile karşılaştırıldığında şehir Anadolu'daki en büyük yerleşmeye sahip kentler arasında yer almıştır.

13. yüzyıldan itibaren mahalleleri, sokakları, çarşıları, hanları, camileri ve medreseleriyle kent bir merkez konumuna gelmiştir. Bu yüzyılda şehirde sur dışında ve iç kalede yer alan toplam 40-50 arasında mahalle yer almıştır (Baykara, 2002, s. 185).

İbn Bibi (1996a, s. 271) 13. yüzyılın ilk yarısında kentin nüfusunun fazla olduğunu ifade etmektedir. 13. yüzyılın ortalarına doğru şehrin nüfusu 60.000'e ulaşmıştır. Gayrimüslim nüfusun, genel nüfusun onda biri oranında yani 6.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Baykara, 1985, s. 141-142). Müslüman

¹⁵ Konya (1982), *Yurt Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 5097-5277), İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., s. 5216.

olmayan halkın büyük çoğunluğunu Rum, daha sonrasında Ermeni ve Yahudi nüfus oluşturmuştur (Küçükdağ ve Arabacı, 1994, s. 234-235).

Özcan (2006c, s. 166) Anadolu Selçuklu dönemi kentlerinin nüfusunun hesaplanmasında dönemin tarihi kaynakları ile kentlerin demografik, ekonomik ve mekansal büyüklüklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesine dayanan yöntem izlemiştir. Buna göre beş yöntem ortaya çıkmıştır.

İlk olarak; kentlerin makroform büyüklüğü ile hane büyüklüğü ve konut tipolojisi arasındaki bağlantı yoluyla yaklaşık olarak nüfusu tespit edilmiştir. Türklerin Orta Asya coğrafyasından gelen aile yapısını korumasından dolayı hane büyüklüğü 5, Osmanlı Devleti döneminde de 3,5-4,5 arası olarak belirlenmiştir. İkinci olarak; bu döneme ait Müslüman nüfusu ulu cami kapasitelerine göre hesaplanmış ve bu nüfusun %10'unu da gayrimüslim nüfusun oluşturduğu kabul edilerek kentin nüfusu hesaplanmıştır. Üçüncü olarak; Ünsi Şehnamesi'nde kente ilişkin kayıtlarla Konya şehrinin nüfusu belirlenmiştir. Dördüncü olarak; İlhanlı döneminde Anadolu kentlerinin bütçelerine ait kayıtlar ile Sivas şehrinin nüfusunun verileri birleştirilmiş ve diğer kentlerin demografik büyüklüğü bu verilere göre hesaplanmıştır. Son olarak; 15. ve 16. yüzyılda Osmanlı döneminde kentlerin nüfusunun geriye dönük hesaplanması ile Anadolu Selçuklu dönemindeki kentlerin nüfusu belirlenmiştir. Bu verilere dayanarak Anadolu Selçuklulara başkentlik yapmış olan Konya şehrinin nüfusunu 72.000 olarak hesaplamıştır (Özcan, 2006c, s. 167-168).

14. ve 15. yüzyılda Osmanlı Devleti, İlhanlı Devleti, Eretna Beyliği ve Karamanoğulları Beyliği arasındaki siyasi mücadele kenti etkilemiş ve şehrin nüfusu gitgide azalmıştır. Halkın büyük bölümü şehri terk ettiği için kent surların içinde kalmıştır. 1520 yılında şehrin nüfusu yaklaşık 6.200, 1575 yılında 15.000, 1584 yılında 18.400'e yaklaşmıştır. 1518 yılına ait tahrir defterlerinde şehirde mahalle sayısı 91, 16. yüzyılın ortasında 97 iken sonuna doğru bu sayı 120'ye ulaşmıştır. 16. yüzyılda kentte nüfus artışına paralel olarak mahalle sayısında da bir artış yaşanmıştır. Böylelikle kent Anadolu'nun büyük şehirleri arasında yerini almıştır (Baykara, 2002, s. 185).

Ergenç (1995, s. 58-60) ve Baykara (2002, s. 185) Anadolu Selçuklu Devleti ve Karamanoğulları Beyliği dönemlerinde kentte gayrimüslim nüfusun var olduğunu fakat 16. yüzyılın kayıtlarında sadece bir tane Hristiyan mahallesinin adı geçtiğini

belirtmektedir. Bu durum şehirde eskiden var olan gayrimüslim nüfusun azaldığına işaret etmektedir.

Anadolu Selçuklu sultanlarından I. Alaeddin Keykubad döneminde kültür, sanat ve ilim sahipleri Anadolu'ya göç etmiştir. Sultanın daveti üzerine Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273) Konya kentine yerleşmiş ve böylelikle Mevlevilik Türk kültüründe yüzyıllar boyunca büyük hizmetler görmüştür. Bu durum sultan Alaeddin Keykubad'ın ilim ve sanata ne kadar önem verdiği bir göstergesidir (Bedirhan, 2012, s. 298-299). Moğol baskısından dolayı İran, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dan göç eden alimlerin kente yerleşmesi ile birlikte şehir kültür ve bilim merkezine dönüşmüştür. Türkçe eserlere Moğol öncesi dönemde rastlanılmamış, eserler genellikle Arapça ve Farsça yazılmıştır. İşrâkî felsefe akımının kurucusu İranlı filozof Maktûl Sühreverdî kente gelerek şehirde bir süre kalmış ve II. Kılıçarslan'ın çocuklarına eğitim vermiştir. Hubeş et-Tiflîsî, II. Kılıçarslan için astroloji, tıp ve rüya yorumculuğu konularında eserler yazmıştır. Ünlü Arap bilgini Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Bağdatlı ünlü şeyh Şehâbeddin Sühreverdî de şehirde bir süre misafir olarak kalmıştır.¹⁶

Alaeddin Tepesi'nde cami ve kilise yan yana bulunmuş, halkın tüm gelenek ve göreneklerine hoşgörü gösterilmiştir.¹⁷ Bir diğer Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Gürcistan Krallığı'nın prensesi ile evlendikten sonra prensesin Konya sarayına papazla gelmesi ve Müslüman olana kadar sarayda kendisine ait bir ibadethanenin ayrılması, Anadolu Selçuklu Devleti'nin din ve hürriyete ne kadar önem verdiği bir göstergesidir (Turan, 2009, s. 350).

¹⁶ Konya (1982), *Yurt Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 5097-5277), İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., s. 5217.

¹⁷ Konya (1982), *Yurt Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 5097-5277), İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., s. 5216.

3. BRUGGE KENTİ

3.1. Kentin Coğrafi Konumu

Brugge (Almanca: Brügge, Flemenkçe: Brugge, Fransızca: Bruges) kenti, Belçika'nın Flaman Bölgesi'ndeki Batı Flandre Eyaleti'nin başkenti ve en büyük şehridir. Ülkenin kuzeybatısında yer almaktadır. Yüz ölçümü 13.840 hektardır. Kuzey Denizi'ne kıyısı bulunan şehir, aynı zamanda bölgenin önemli limanlarından Zeebrugge Limanı'na da ev sahipliği yapmaktadır.

Harita 4: Brugge kentinin Belçika'daki konumu
(https://en.wikipedia.org/wiki/Bruges#/media/File:Belgium_location_map.svg., erişim tarihi: 23.07.2022)

Harita 5: Brugge kentinin Batı Flandre'deki konumu (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Brugge_West-Flanders_Belgium_Map.svg, erişim tarihi: 23.07.2022)

3.2. Kentin Tarihçesi

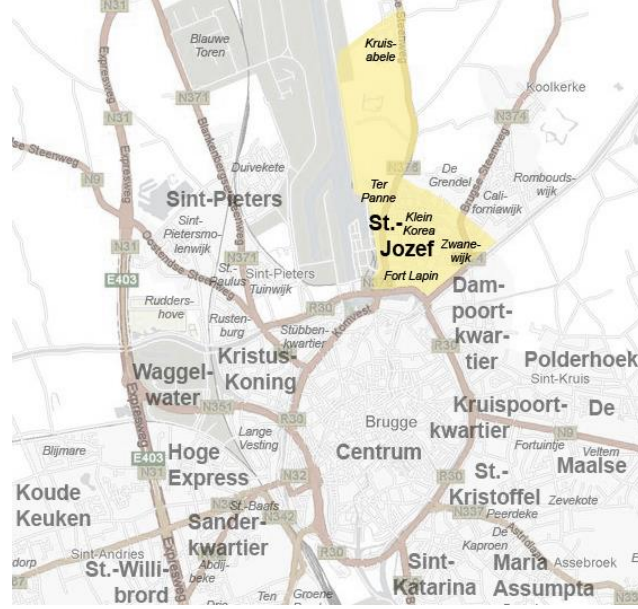
3.2.1. Ortaçağ Öncesi Brugge Kenti

Brugge şehrinin adı ilk kez 9. yüzyılda ortaya çıkmış ve eski Cermen dilinde demirleme anlamına gelen “brugj” kelimesinden türetilmiştir.¹⁸ Paviot (2002, s. 11) ve Dewulf (2006, s. 4; 2007, s. 4)'a göre Brugge kelimesinin kökeni eski Nors dilinde iskele, iniş yeri anlamına gelen “bryggja” kelimesine dayanmaktadır. Kelime Flemenkçede ise köprü anlamına gelmektedir (Janssens de Bisthoven, 1970, s. 301; Lyon, 1983, s. 386).

Brugge kentinde tarih öncesi çağlara ait çok az arkeolojik ize rastlanmıştır. Şehirde ilk yerleşim Neolitik dönemde ortaya çıkmıştır. Maden çağında bölge bozkıra dönüşmüş ve şehirde Demir çağına ait kalıntılar ele geçirilmiştir. Ortaçağ kent sınırının kuzeyinde Fort Lapin olarak bilinen bölgede tuz üreten yerleşimin izleri ortaya çıkarılmıştır. Bölge M.Ö. 53 yılında Julius Caesar tarafından fethedilerek Menapii'nin Galya kabilesinin bir parçası olmuştur. Fort Lapin bölgesinde ayrıca bir geminin enkaz kalıntısı bulunmuş ve 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen çanak çömlek ele geçirilmiştir.

¹⁸ Arrival Guides (2021), Destination: Bruges [Broşür], Bruges: Visit Bruges, s. 2.

Bu durum kıyı boyunca uzanan ticaret ve takasın limanla bütünleştiğini göstermektedir (Dumolyn vd., 2018, s. 10-12)¹⁹.

Harita 6: Fort Lapin bölgesinin konumu, Brugge
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Sint-Jozef%2C_Brugge.jpg,
erişim tarihi: 23.07.2022)

2. yüzyılda Roma İmparatorluğu bölgede varlığını hissettirmiştir. En başta koyun yetiştiriciliği olmak üzere hayvancılık ve diğer Flaman kıyılarında olduğu gibi balıkçılık ile tuz üretimi önemli ekonomik faaliyetler arasında yer almıştır. Fort Lapin bölgesinde Roma dönemine ait tuz yapımına dair bol miktarda kanıt bulunmuştur. M.S. 170 yılında ilk kıyı savunma hattının oluşturulduğu ve tuz üretiminin Romalılar tarafından kontrol edildiği bu dönemde şehrin önemi giderek artmıştır. Ayrıca Kuzey denizinden Fort Lapin bölgesine doğru uzanan büyük bir gelgit girişinin varlığı kentin konumunun ticari ve askeri kontrol için stratejik önem taşıdığını göstermektedir (Dumolyn vd., 2018, s. 12-13).

¹⁹ Brugge kenti için kullanılan ana kaynaklardan biri olan *Medieval Bruges c.850-1550* adlı çalışma 10 bölüm ve sonuç bölümünden oluşan editörlü bir kitaptır. 22 farklı yazar tarafından dönüştürümlü olarak yazılmıştır. Her bölümde farklı sıralama ve sayıda yazar söz sahibi olmuştur. Bu durum araç sistemine göre şekil açısından paragrafı bölüme uğrattığından dolayı 6 ve daha fazla yazarlı bölümler için ilk yazarın soy ismi kullanılarak diğer yazarlara “vd.” kısaltması yapılmıştır.

olmamıştır. Bu bölgenin güneyindeki Romalılaşma Akdeniz ikliminden ve kentleşme için uygun olmasından dolayı kuzeye göre daha yaygın olmuştur (Ülgen, 2020, s. 22, 25).

Batı German halkının bir kolu olan Franklar 5. yüzyıl itibariyle Belçika'nın kuzeydoğusu ve Ren Nehri'nin orta bölümüne hakim olmuştur (Eco, 2019, s. 121-122; Davis, 2020, s. 121-122). Franklar kendilerini adanmış oldukları Romalı olma duygusuyla özdeşleşmiş ve böylece Frank Kralı Clovis 486 yılında Roma İmparatorluğu'nun Galya bölgesindeki son varisini yenilgiye uğratarak Merovenj Hanedanlığı'nı kurmuştur. İlk başta Franklar; Vandal, Ostrogot ve Vizigotların içinde bulunduğu Doğu Germanlerin aksine Hristiyan dinini kabul etmemiştir. Clovis Hristiyan olma kararı aldıktan sonra Franklar ile Galya-Roma halkını kaynaştırarak ortak devlet kurmuştur (Ülgen, 2020, s. 25-27). 6.-7. yüzyıllarda Brugge kentinin yer aldığı Flandre Bölgesi Merovenjlerin egemenliği altına girmiştir (Lyon, 1983, s. 386).

Merovenj döneminde Galya bölgesinde Frankların oluşturduğu siyaset sınıfı ile tüccar, sivil ve sanatçılardan oluşan şehirli sınıfı olmak üzere iki toplum yaşamıştır. Merovenj kralları devletin başındaki kişi olmaktan daha çok askeri lider olmuştur. Krallığın idaresi için Roma dönemindeki gibi kutsal saray olarak adlandırılan sarayda toplanılmıştır (Davis, 2020, s. 125-127).

Galya bölgesinin sınırları içinde Roma döneminde 122 şehir yer almıştır. Bir topluluk olan Frankların yönetimi sırasında bu birimlerin sorumlusu "kont" olarak adlandırılmıştır. Merovenj döneminde kont emrindeki topraklarda yaşayan Frankları Frank kanununa ve Romalıları Roma hukukuna göre yönetmiştir. Kont, emrinde olan toprakları bir tek hukuka göre yönetmemiştir. Böylelikle Merovenj dönemi idaresi Roma dönemi idaresinden farklılaşmaktadır. Merovenjler bir ülkenin kralı değil, bir tane halkın kralı olmuştur. Merovenj dönemini Roma İmparatorluğu'ndan ayıran bir diğer fark Roma döneminde sivil alan askeri güçten ayrılmışken Merovenj Hanedanlığı'nda kont ikisini de kendinde birleştirmiştir. Kont hem hakim hem de vergi toplayıcısı olarak yalnızca krala karşı sorumludur (Davis, 2020, s. 127-128).

7. yüzyılın sonuna doğru Merovenj krallarının otoritesi zayıflamaya başlayınca bunu fırsat bilen Karolenjler Frank Krallığı'nı ele geçirmiştir. 8. yüzyıldan 9. yüzyılın ortasına kadar Karolenj İmparatorluğu bölgede hüküm sürmüştür (Lyon, 1983, s. 386; Eco, 2019, s. 123). 8. yüzyıl Frankların yüzyılı olmuştur. Avrupa'nın batısında

yükselişleri birkaç yenilgi dışında Clovis'ten sonraki dönemde düzenli olarak devam etmiştir (Le Goff, 2017, s. 40).

Merovenjler Roma geleneklerine bağlı kalmış ve onun mirasçısı olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Frankların uyguladığı hukuk sisteminde Germen kabilelerinin gelenekleri öne çıkmaktadır. Her kabile kendisinin örfi hukukuna göre uygun yasalar ile yönetilmiştir. Merovenjlerin yerine geçen Karolenjler Romalılardan kalan kültürün tamamen sona ermesine sebep olmuş Avrupa'daki Ortaçağın ortaya çıkmasında başlıca rol oynamıştır (Çıvgın, 2008, s. 151).

9.-10. yüzyıla gelindiğinde Brugge şehri büyük bir yerleşim yeri haline gelmiş ve kente 862 yılında Flandre kontlarının ikamet yeri olan bir kale inşa edilmiştir (McEvedy, 2004, s. 54; Dewulf, 2006, s. 5). Kent, nehir kıyısında kurulduğu için su yollarıyla yönlendirilmiş eğriler doğrultusunda gelişme göstermiştir. Nehir kıyıları üzerinde ticari yerleşim alanı olarak portus kurulmuş ve ilk yıllık fuar 957 yılında düzenlenmiştir (Benevolo, 1995, s. 81). Dewulf (2006, s. 5) bu tarihi 958 olarak vermektedir.

Şehir 1000 yıllarında portus, ticaret merkezi ve Flandre kontlarının güç makamı olmuştur (Matthew, 1988, s. 125). Kıyılar üzerine ilk ticari yerleşim alanı kurulduktan sonra diğer yerleşim bölgeleri kiliselerin çevresine ve ovanın yüksek noktalarına kurulmuştur (Benevolo, 1995, s. 81).

Benevolo (1995, s. 80-81) Brugge kenti açık bir arazide gelişip büyüdüğü için adını da kökeninden aldığını düşünmekte ve Brugge kelimesinin köprü anlamına geldiğini ifade etmektedir. Toponimistlere göre Brugge kelimesi iniş yeri, iskele anlamına gelen eski Nors kelimesi “bryggja” ya da Cermen kökenli “brugjo” kelimesinden türetilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 28).

1089 yılında Brugge kenti, çevresinde gelişen yerleşim alanları ile birlikte bir yönetim merkezi haline gelmiştir (Dewulf, 2006, s. 5). Kalenin çevresine tüccarlar ve zanaatkarlar yerleşmiştir. Kente İskandinavlara ait gemilerle Rusya ve Bizans kadar uzak yerlerden mallar gelmeye başlamıştır (Lyon, 1983, s. 386).

11. yüzyılda kent büyümeğe başlamış ve yaklaşık olarak 75 hektarlık alanı kaplayan ilk şehir surları 1127 yılında inşa edilmiştir.²⁰ Buna karşılık Benevolo (1995, s. 81) bu ilk surların yaklaşık olarak 10.000 nüfusu çevreleyerek 86 hektarlık alanı kapladığını belirtmektedir.

Fotoğraf 1: 12. yüzyıldan kalma sur kalıntıları (Coens, 2012)

Kent 9. yüzyıldan 11. yüzyıla kadar yalnızca idari, dini ve askeri merkez değil aynı zamanda bu dönemin standartlarına göre tam bir şehir haline gelmiştir. Ayrıca denizaşırı ticaret, malların bölgesel dağıtımını ve zanaat endüstrisinde büyük bir rol oynamıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 43).

12. yüzyılın sonundan itibaren Brugge kenti, Flaman kumaşının ihracatında ve İngiliz yününün ithalatında önemli bir konuma gelmiştir.²¹ 13. yüzyılda da Kuzeybatı Avrupa'da ana karanın önde gelen limanı olmuştur (Van Houtte, 1966, s. 31-32). Ayrıca bu yüzyıllarda kent Flandre Bölgesi'nde finans, ticaret gibi konuların sorumluluğunu üstlenmiştir (Lyon, 1983, s. 386; Matthew, 1988, s. 125).

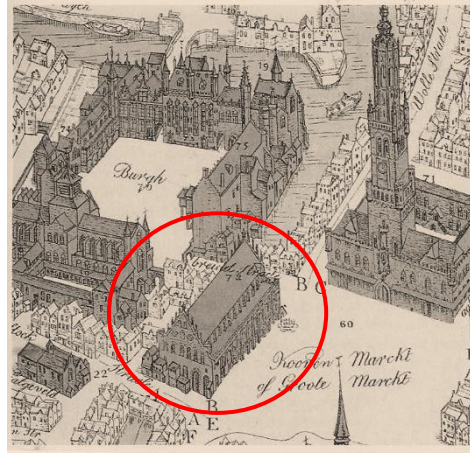
13. yüzyılın sonuna doğru şehir giderek büyümüş, surların dışına taşmış ve eski savunma sistemi etkisini yitirmiştir. Ayrıca Fransa kralları ve Flandre kontları arasındaki gerilim tırmanmaya başladığı için yeni bir savunma hattına ihtiyaç duyulmuştur. Yeni sur çemberinin yapımına 1297 yılında başlanmış ve surlar toplamda

²⁰ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

²¹ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

430 hektarlık alanı çevrelemiştir.²² 6800 m uzunluğundaki bu savunma sisteminin etrafına hendekler kazılmıştır (Dumolyn, Ryckaert, Deneweth, Devliegher ve Dupont, 2018, s. 158).

13. yüzyılın sonunda Reie Nehri'nin üzerine gemilerin üstü örtülü bir alanda boşaltma ve yükleme yapacağı bir mekan olan Waterhalle (Water Hall) yapılmıştır. Fuarlar için şehrin batı kısmına büyük bir açık alan oluşturulmuş ve bu yüzyılda nüfus 80.000 civarına ulaşmıştır (Benevolo, 1995, s. 82).

Şekil 6: Waterhalle (Water Hall), 1562

([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Brugge - Waterhalle 1294 - 1787.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Brugge_-_Waterhalle_1294_-_1787.jpg)., erişim tarihi: 26.09.2022)

Kuzeyde Brugge, güneyde Venedik Avrupa'nın en iyi şekilde yönetilen limanları olmuştur. Gemiler kıyıya yaklaştığında kilise kuleleri, çan kuleleri ya da seyyar kuleler yardımı ile ulaşım için açık kanallar belirtilmiştir (Pirenne, 2013, s. 108). Doğu Akdeniz'deki ticaretin başlıca limanları Cenova ve Venedik, Cebelitarık ile Gaskonya Körfezi vasıtasıyla Flandre Bölgesi'nde iş yapmak amacıyla bu bölgeye düzenli olarak filolar göndermiştir (Matthew, 1988, s. 125).

13. yüzyılın sonu 14. yüzyılın başlarında Hristiyan dünyası bunalıma girmiştir. Ekonomi sadece duraklamakla kalmayarak gerilemeye başlamıştır. Fiyatların yükselmesi durmuş ve durgunluk baş göstermiştir. Artan nüfusun etkisi ve yayılma politikası ile tarıma açılmış topraklar terk edilmiştir. Verim düşmüş, tarlalar hatta köyler terk edilmeye başlanmıştır. Özellikle Flandre Bölgesi'nde yer alan Fransa'nın

²² Ayrıca bk. Benevolo, 1995, s. 82.

Caen, Reims, Rouen, Douai ve Belçika'nın Brugge, Tournai kentlerinde birbirini izleyen ayaklanmalar, grevler ve isyanlar patlak vermiştir (Le Goff, 2017, s. 113).

1315-1322 yılları arasında Batı Avrupa'nın genelinde büyük bir kıtlık ortaya çıkmıştır. "Büyük Kıtlık" olarak adlandırılan bu dönemde çok fazla insan yaşamını kaybetmiş²³ (Epstein, 2014, s. 181-182), Brugge halkının ise yaklaşık 2.000'i açlıktan ölmüştür. 1348 yılından itibaren ortaya çıkan "Kara Veba" salgını da azalan bu nüfus eğrisini aniden düşürmüştü ve Avrupa'da yaşanan bu bunalımı felakete dönüştürmüştür (Le Goff, 2017, s. 114).

1351, 1359, 1361, 1367 ve 1369 yıllarında şehirde baş rolde tekstil işçilerin yer aldığı toplu isyanlar çıkmıştır. Sosyal gruplar kendi aralarında ittifak kuramadıkları için birçok ayaklanma ve isyan başarısız olmuştur. Ancak 1359 ile 1361 yılları arasında tekstil işçileri ve loncalar kısa bir süre için siyasi güçlerini geri kazanmıştır. 1359 yılında Markt²⁴ Meydanı (Market Square)'nda şiddetli isyanlar meydana gelmiş ve hükümet değişikliği yaşanmıştır. 2 Mart 1360 tarihinde halkın tamamı tarafından barışı korumak için bir anlaşma imzalanmış ancak birkaç ay sonra yeni çatışmalar patlak vermiştir. 1361 yılında uzlaşmaya varılarak yeniden bir barış antlaşması yapılmış ve bu antlaşma tüm loncalar tarafından imzalanmıştır (Dumolyn, Buylaert, Dupont, Haemers ve Ramandt, 2018, s. 288).

1384 yılında kent Burgonya düklerinin yönetimine girmiştir (Lyon, 1983, s. 387; Coens, 2012, s. 6). 14. yüzyılın sonuna gelindiğinde Brugge kentinde iç savaş çıkmış ve şehir ekonomik krize girmiştir. Zwin Körfezi alüvyonla dolduğu için liman Damme'dan Hollanda'nın Sluis Limanı'na taşınmış ve 1460 yılından itibaren büyük gemiler şehre girememiştir. Böylelikle filosu bulunmayan Brugge kenti serbest olarak ticaret yapan kentlerin tehdidi altına girmiştir²⁵ (Benevolo, 1995, s. 83).

²³ Ayrıca bk. Ülgen (2020, s. 190-191) 12. ve 13. yüzyılda tahıl ve hasattaki problemler, gıda transferinin yüksek oranda yapılması, gıdanın fazla ve az olduğu bölgelerdeki politik farklılıklar ve üretim çevresine düşmanın sahip olması gibi nedenlerin "Büyük Kıtlık"a yol açtığını ifade etmektedir. İngiltere'de yarım milyona yakın insanın bu dönemde ölmüş olması kıtlığın "Büyük Kıtlık" olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Almanya ve Flandre Bölgesi'nin nüfusunun yaklaşık olarak %10 ile %15'i ölmüştür.

²⁴ Felemenkçede "markt" kelimesi pazar anlamına gelmektedir.

²⁵ Ayrıca bk. Matthew, 1988, s. 209.

Fotoğraf 2: Brugge kentinin haritası²⁶, 1546-1600, 176x196,5 cm, tuval üzerine yağlı boya, envanter numarası: 0000.GRO0410.I, Gruuthusemuseum ([https://collectie.museabrugge.be/en/collection/work/id/0000 GRO0410 I.](https://collectie.museabrugge.be/en/collection/work/id/0000_GRO0410_I), erişim tarihi: 20.09.2023)

3.2.2.1. Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinde Ticari ve Ekonomik Hayat

Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Avrupa'da ve özellikle Avrupa'nın kuzeyinde ekonomik yaşam ilkel olarak devam etmiştir (Ağaoğulları, 2015, s. 223). Tarım ürünlerinin de bölgeler arasında farklılık göstermemesi ticareti düşük bir seviyede tutmuştur. Kuzey Avrupa'nın iklimi çok yağışlı olduğu için toprağa düşen suyun miktarının fazla olması ve drenaj sisteminin bilinmemesi ekip biçilebilecek alanları çamur içinde bırakmıştır. Bu durum Akdeniz iklimi olan bölgelerde kullanılan tarım yöntemlerinin uygulanmasına imkan vermemiştir. Ağır sabanın bulunması ve 10.-11. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması ile birlikte drenaj sorunu çözülmüş ve tarım yapılamayan bölgeler tarıma açılmıştır. Toprağın derinine kadar inen bu saban düz arazilerde bile suyun belirli alanlarda toplanmasını ve böylece kuru kalan alanda tarım yapılmasını sağlamıştır. İnsan gücünün dışında başka bir enerji kaynağının bilinmediği bu dönemde hayvan gücü ile çalışan ağır sabanın ve Flandre Bölgesi'nde yaklaşık aynı zamanlarda ürünlerin

²⁶ Brugge kentinin 16. yüzyıldan kalma üç büyük haritasından biridir. Bu harita şehrin sokakları, meydanları ve su yolları ile yapıların perspektif görünümünü birleştirmektedir. Zwin Körfezi'nin alüvyonla dolması sonucunda tasarlanmış ve Damme ile Sluis Limanı arasında kazılan kanalın ilk aşamasını göstermektedir.

öğütülmesi için yel değirmeninin bulunması mevcut enerji kaynaklarını artırmıştır. Ağır sabanın ve rüzgar gücünün kullanılması Avrupa'nın kuzeyindeki gıda maddelerinin ve böylelikle de nüfusun artmasına yol açmıştır (Sander, 2003, s. 70-72).

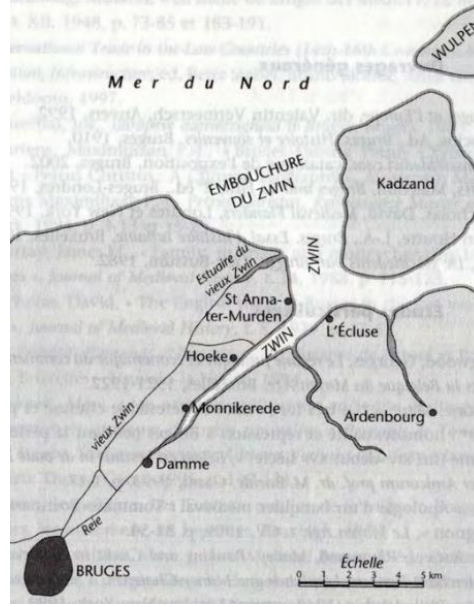
11.-13. yüzyıllar arasında dünya ekonomisi Avrupa'da şekillenmeye başlamış, 1250-1350 yılları arasındaki dönemde de Çin'den Kuzeybatı Avrupa'ya kadar uzanan uluslararası ticaret ağı boy göstermiştir (Abu-Lughod, 2020, s. 29-36).

11. yüzyılda Flandre Bölgesi'nde hem ucuz hem de evlerde dokunanlara göre daha iyi yünlü kumaş üretilmeye başlanmıştır. Dokuma tezgahlarındaki yünlü kumaş üretimi çok fazla arttığı için küçükbaş hayvan sahipleri yün ihtiyacını karşılayamamıştır. Dokumacılar artan yün talebini karşılamak için yeni kaynaklar aramaya başlamış ve böylelikle İngiltere'den yün ithal edilmiştir (McEvedy, 2004, s. 72).

Bu yüzyılda dokumacılıkta bir devrim yaşanmış, geleneksel dokuma tezgahlarının yerini pedallı yatay dokuma tezgahları almıştır. Bu durum işçilerin üretkenliğini artırmıştır. Kumaş dokunduktan sonra yün halindeki iplik boyanmadıysa çırpıcılar, lifleri keçeletirmek için kumaşı fiçılarda özel kil, üre ve makine yağı kullanarak işlemden geçirmiş ve boyacılara hazırlamıştır. Bu işi çırpıcılar ayaklarını kullanarak yapmışlar ancak 10. yüzyılda İtalya ve daha sonrasında kuzeyde işleri daha verimli hale getiren bir dinkleme makinesi icat edilmiştir. Dinklenen kumaş kurutulup tüyleri kırılınca boyacılar mavi renk için çivit otu, kırmızı renk için kızıl kök boya gibi geleneksel boya kullanmıştır. Renkleri daha hızlı yapmak için şapın sabitleştirici özelliği kullanılmıştır. Bu kimyasal Foça (İzmir)'da büyük miktarda bulunmuş, 13. yüzyılın sonlarına doğru Cenovalı tüccarlar bu kimyasalı gemilerle Brugge kenti gibi Avrupa'nın kuzeyindeki tekstil merkezlerine getirmiştir (Epstein, 2014, s. 218-221).

1134 yılında kıyı şeridini değiştiren fırtına Zwin Körfezi'ni oluşturmuş ve Brugge tüccarları kente uzaklığı bir mil olan bu körfezden faydalanmıştır²⁷ (Benevolo, 1995, s. 82). 1180 yılında da Zwin Körfezi üzerine Damme adında bir liman kurarak onu Reie Nehri ile kente bağlamışlardır. Böylelikle kent Flandre Bölgesi'ndeki diğer şehirlerle bağlantılı bir terminal haline gelmiştir (Van Houtte, 1966, s. 30-31).

²⁷ Ayrıca bk. Turner, 2000, s. 7; Dewulf, 2007, s. 4.

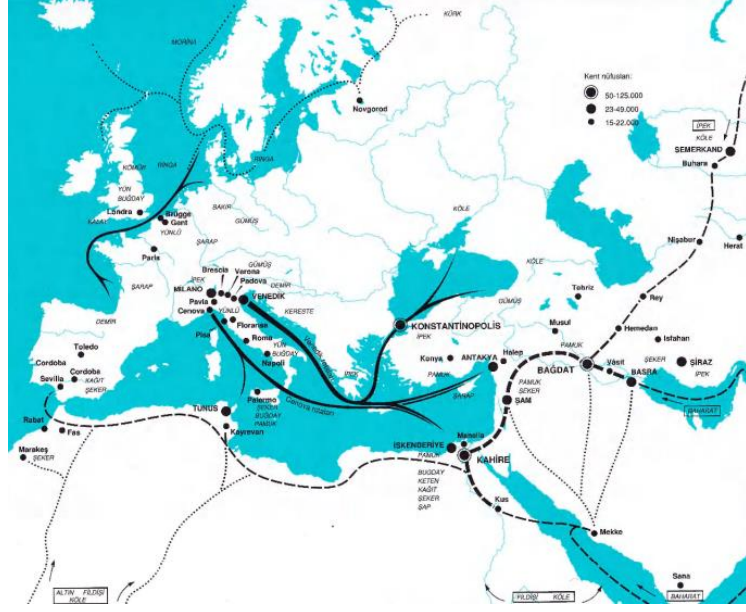

Harita 8: Zwin Körfezi (Paviot, 2002)

12. ve 13. yüzyılda Batı Avrupa'daki ticaret büyük çapta iki ticari alana bölünmüştür. Kuzey Avrupa'daki ticaret Kuzey ve Baltık Denizi'ni merkez alarak gıda maddeleri gibi daha çok temel maddeler üzerine yoğunlaşmıştır. Güney Avrupa ticareti ise daha çok Akdeniz'i merkez almış ve Doğu'daki lüks eşyaların ticareti yapılmıştır (Dotson, 1989, s. 108).

Doğudan gelen en başta baharat olmak üzere mücevher, ilaç ve ipekler İtalyan şehirleri vasıtasıyla Avrupa'nın batısına aktarılmıştır.²⁸ Geri dönüşte Almanya'nın demir, İtalya'nın boya ve Flandre'nin kumaş ile yün ürünleri aynı güzergah boyunca Avrupa'nın doğusuna taşınmıştır. Satın alınan bu mallar geri dönüşte tüccarlar tarafından uğradıkları pazar, panayır ve kentlerde satılmıştır (Hutchinson, 1902, s. 420). Bir taraftan da deniz yoluyla Flandre kumaşı Rusya'nın batısında yer alan Novgorod panayırına götürülerek pazarlanmıştır (Pirenne, 2013, s. 47-48; Abu-Lughod, 2020, s. 128).

²⁸ Ayrıca bk. Şenel, 1995, s. 279.

Harita 9: 1212 yılında kentler ve ticaret yolları (McEvedy, 2004)

1212 yılında İngiltere bölgede en başta gelen yünlü kumaş üreticisi olmuştur.²⁹ Flandre Bölgesi de uluslararası imalat merkezi haline gelmiştir. Bu bölgede yer alan Brugge ve Gent kentleri hızla gelişerek en büyük üretim yerleri olmuş hatta o dönemin büyük kentleri arasında yer alan Londra ve Paris şehirleriyle rekabet edecek seviyeye gelmiştir. Bu yörede üretilen yün kumaşlar doğudaki ülkelerle ticaret yapan Pisa, Venedik ve Cenovalılara çok fazla kar getirmiş, şehirlerin zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır. Dokuma endüstrisi sadece İngiltere ve Flandre Bölgesi'ne değil, Avrupa'nın tamamına fayda sağlamıştır. Bu hızlı gelişim süreci kentlerdeki nüfus artışına sebep olmuştur (McEvedy, 2004, s. 72). Ayrıca 13. yüzyılda Flandre tüccarları İngilizlerden düzenli olarak imtiyaz almak ve ücretlerin belirlenmesi konusunda yardımcı olmak amacıyla bir araya gelerek Londra Hansası/Londra Loncası adı altında toplanmıştır (Abu-Lughod, 2020, s. 140).

Güney Avrupa ve Asya'dan gelen rota ile Novgorod ve Baltık Denizi'nden gelen rotanın kesiştiği nokta olan Hollanda, Avrupa'nın kara üzerindeki Güneyli ve Kuzeyli tüccarların buluşma noktası olmuştur (Clarke, 2016, s. 21). 12. yüzyılda bu bölgede yer alan Flandre Bölgesi Avrupa'nın kuzeybatısında ekonomik üstünlüğe ulaşmıştır. 13. yüzyılın ortalarında Ypres şehri endüstri merkezi, Brugge şehri ticaret

²⁹ Ayrıca bk. Morris (1987, s. 70) İngiltere'nin 12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yünlü kumaş endüstrisinin öncüsü olduğunu ve bu nedenle ülkenin zenginliğinin artmasında yünün etkisinin çok fazla olduğunu ifade etmektedir.

merkezi ve Gent şehri her iki alanda da gelişen bir kent konumuna gelmiştir (Dijkman, 2011, s. 82).

Altı ayda ya da yılda bir kez olmak üzere dünyanın her bölgesinden gelen tüccarların malların alım, satım ya da değişimini yaptıkları yerler olan panayırlar ticaretin gelişmesine sağlayan etkenlerden bir tanesi olmuştur. Panayır muhafızları tarafından güvenli bir şekilde korunan panayırlarda huzurun bozulması durumunda ağır cezalar uygulanmıştır. İtalya ve Fransa'dan Flandre Bölgesi'ne kadar uzanan Brie ve Champagne panayırları en kalabalık olan panayırlar arasında yer almıştır (Pirenne, 2013, s. 113-116). Bu panayırlara karşılık o bölgeden Kuzey denizine kadar uzanan çizgide Thourout, Ypres, Lille, Messines ve Brugge olmak üzere toplam beş tane Flandre panayırı kurulmuştur (Paviot, 2002, s. 35; Dijkman, 2011, s. 50).

12.-13. yüzyılda Champagne ve Flandre Bölgesi panayırları arasında etkili bir ağ oluşmuştur. Flandre Bölgesi tüccarları Champagne panayırlarında kendilerine sürekli olarak bir pazar bulmuş ve buradaki kumaşlar Cenova limanından Akdeniz'in doğusundaki limanlara ihraç edilmiştir. Bunun karşılığında Flandre Bölgesi tüccarları Champagne fuarlarından gümüş ve altın eşyalar, ipek kumaşlar, baharat ve şarap ithal etmiştir (Pirenne, 2013, s. 118).

İtalyan firmaları panayırların zayıflamaya başlaması ile birlikte, Doğu ve Güney Avrupa'nın mal ve ürünlerinin alım satım yeri olan Champagne fuarlarına temsilci göndermekten vazgeçmiştir. Böylelikle Brugge kenti önem kazanmış ve şehirde yıl boyunca ticaret yapılmıştır (Ülgen, 2012, s. 377).

İtalyan gemileri Pisa ve Cenova limanlarından Kuzey denizine doğrudan yelken açmaya başlamıştır. Hatta İsveç, Rusya, İspanya, Afrika, Orta Doğu ve tüm Batı Avrupa'dan kente ürünler gelmiştir (Lyon, 1983, s. 387). Cenova kentine ait ticaret gemileri Cebelitarık Boğazı'ndan sonra Portekiz ve Fransa'yı geçerek ilk kez 1277 yılında Brugge şehrine ulaşmıştır (Stabel vd., 2018, s. 199). 1290 yılında Champagne fuarları önemini kaybetmeye başlayınca bu gemiler düzenli olarak Brugge ve Cenova kentleri arasında gidip gelmeye başlamıştır. Kuzey ve güney arasındaki ticaret yolu hız kazanmış ve böylelikle Brugge şehri Alplerin kuzeyindeki önemli Avrupa pazarlarından birisi olmuştur. 1314 yılında Venedik şehrine ait gemiler de kente gelmiştir (Abu-Lughod, 2020, s. 142-143). Ayrıca şehir Venedik kentine günlük posta servisi yapmaya başlamıştır (Benevolo, 1995, s. 82, 96).

Harita 10: 14.-15. yüzyıl Avrupa ticaret yolları (Stabel vd., 2018)

Kuzey ile güney arasındaki ticareti birbirine bağlayan kentte bankacılık sektörü büyük önem kazanmıştır. Artan kredi ve para değiştirme ihtiyacı Fransa ve İtalya'dan bankacıların şehirde şubeler açmasına yol açmıştır (Lyon, 1983, s. 387). Tüccarların cari hesap açmalarına ve büyük miktarda para transfer etmelerine imkan sağlanmıştır (Coens, 2012, s. 6). Ortaçağ boyunca kentte tüccar-bankacılar, lombardlar ve para değiştiriciler (sarraflar) olmak üzere üç farklı sınıf para tüccarı yer almıştır. Lombardlar çoğunlukla tefeci gibi çalıştığı için bankacılığın gelişimi açısından önemi azdır. Lombardların kredi işlemleri yalnızca satın alma gücünün aktarılmasıyla sonuçlanmıştır. Tüccar-bankacılar faaliyetlerini dış ticaret ve uluslararası finans ile sınırlamıştır. Para değiştiricilerin ofisleri ise yerel mevduat ve transfer bankaları olmuştur (De Roover, 1942, s. 52, 64-65).

Ortaçağın başlarında nehir yolları ile sınırlı olan bu küçük çaptaki ticaret 10. ve 14. yüzyıllar arasında karayolları ve deniz yolları boyunca gelişerek Akdeniz, Manş Denizi, Atlas Okyanusu, Baltık Denizi ve Kuzey Denizi'nde büyük bir ticari patlama yaşamıştır (Le Goff, 2017, s. 85).

Flandre Bölgesi'ndeki sanayileşme gitgide artarak kentleşmenin büyümesine sebep olmuştur. Bu durum doğrudan kentlerdeki ticaretin artmasını sağlamıştır. Brugge şehri diğer Flandre kentleri Gent ve Ypres gibi kendisini doğrudan tekstil endüstrisine bağlamamıştır. En başından itibaren kendi üretim faaliyetlerine ilave olarak kente limanlar inşa ederek üretimi desteklemiş ve böylece tüccarları şehre

çekmiştir (Abu-Lughod, 2020, s. 126, 142). Artan ticaret kentin Ortaçağ döneminde diğer Avrupa kentleri arasında zengin ve büyük bir şehir haline gelmesine katkı sağlamıştır (Brown, 2011, s. 3). 12. yüzyılın başında yaklaşık olarak 5.000 olan kentin nüfusu 13. yüzyılın sonlarında 50.000'e ulaşmıştır (Dumolyn, Ryckaert, Meijns, Deneweth ve Devliegher, 2018, s. 54).

14. yüzyılın başında Flandre endüstrisi gerilemeye başlamıştır. Kumaş üreten kentlerdeki sürekli savaşlar, bundan kaynaklı olarak şehirlerin kendi içindeki iç çatışmaları ve bu kentlerdeki ticaretten rahatsız olan İngiliz ve Fransız rakiplerle rekabetler bu gerilemenin sebepleri arasında sayılmaktadır (Power, 1941, s. 10). McEvedy (2004, s. 98) ve Abu-Lughod (2020, s. 153-155) bu ticaretin durma sebeplerinden bir diğerinin 14. yüzyılın ortalarında Flandre Bölgesi'nde başlayan "Kara Veba" salgını yüzünden olduğunu belirtmektedir. "Kara Ölüm" olarak da bilinen bu salgın sonrasında kentlerin nüfusunun büyük oranda azalması dokuma endüstrisinin işlenemez hale gelmesine sebep olmuştur.

De Long ve Shleifer (1993, s. 678) "Kara Veba" salgınından önce kentin nüfusunun 40.000 olduğunu, 1500'lerde nüfusun 35.000'e düştüğünü belirtmektedir. Lyon (1983, s. 387) ve Çıvgın (2008, s. 232)'a göre şehir 14. yüzyılın başlarında 50.000 nüfusa ulaşmıştır. "Kara Veba" salgınında kentlerin nüfusunun bu kadar düşmesinin bir sebebi 1315-1322 yıllarında Avrupa'da etkili olan "Büyük Kıtık"ta hayatta kalmayı başaran insanların vücut dirençlerinin azalmış olmasıdır (Ülgen, 2020, s. 191).

15. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Anvers kenti, Kuzey Avrupa ticaretinin merkezi olarak Brugge şehrinin yerini almıştır³⁰ (Pirenne, 2013, s. 243). 1350 yılından itibaren azalmaya başlayan şehirdeki ticaret trafiği 16. yüzyılın başlarında durma noktasına gelmiştir. Siyasi kriz ve denize doğrudan erişimin kaybı kentin baskın olan ticaret konumunu kaybetmesine neden olmuştur.³¹ Böylelikle 13. yüzyılda uluslararası büyük bir ticaret ve bankacılık sektörünün merkezi olan Brugge kenti, 16. yüzyılda dünyadan kopuk bir şehir haline gelmiştir (Benevolo, 1995, s. 83).

³⁰ Ayrıca bk. Lyon, 1983, s. 387; Dotson, 1989, s. 112; Ülgen, 2012, s. 377.

³¹ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

Brugge şehrine İslam dünyasında olduğu gibi yabancı tüccarların kentlere geldikleri zaman konaklamaları ve mallarını depolamaları için yapılar inşa edilmiştir. Burada tüccarlara yemek, barınma, ahır, samanlık gibi hizmetler sunulmuştur. Kervansaraylara benzeyen bu yapılarda tüccarlar rahat bir şekilde uyuyup yemeklerini yiyebilmiştir. Ayrıca birikimlerini emanete bırakabilmiş ve hatta paralarını farklı kurlara çevirme imkanı bulmuştur. Buranın çalışanları yabancılara şehirde rehberlik ederek iş bağlantısı kurmaları konusunda yardımcı olmuştur. Özellikle Almanlar bu yapılardan sık sık faydalanmıştır (Abu-Lughod, 2020, s. 145-146).

3.2.2.2. Ortaçağ Döneminde Brugge Kentinin Sosyal, Kültürel ve Dini Yaşamı

Brugge kenti merkezinde bulunan bir kale çevresinde örgütlenmiş ve 9. yüzyılın sonlarında kale adına madeni para bastırılmıştır (Abu-Lughod, 2020, s. 130). Kentin ismi 9. yüzyıla ait Karolenj dönemi sikkeleri üzerinde “Bruggas”, “Brugga”, “Bruggia”, “Brugia”, “Bryggia”, “Bruggias”, “Bruiggia” şeklinde kayıtlara geçmiştir. 14. yüzyılda şehir için kullanılan “Brucghe” kelimesi ise günümüzde kullanılan “Brugge” biçimine dönüşmüştür (Duclos, 1910, s. 14).

10. yüzyılda şehir Flandre Bölgesi'nin idari başkenti olmuştur (Abu-Lughod, 2020, s. 130). Bu bölgenin önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılıktır. Yün üretmek ve et, süt gibi hayvansal gıdaları tarım pazarlarında satmak için pek çok inek ve koyun yetiştirilmiştir. Kömürleşmiş bitkilerin oluşturduğu yakıt olan “turba”lar kıyı bölgesinin bataklık ve bozkırlarında üretilmiştir. Bu turbalar kumaş boyama, tuz yapımı ve tuğla işleri gibi endüstriyel faaliyetlerin yanında yakıt olarak da kullanılmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 41-42).

11. yüzyıldan itibaren dokuma endüstrisinin gelişmesiyle birlikte şehre portuslar kurulmuştur. Kale komutanı kente olduğu kadar portus üzerinde de yetki sahibi olmuştur. Manastırlar göçmenlerin oturdukları arazilerde, Flandre kontluğu kalan arazilerde söz sahibidir. Üyeleri yaşlılardan oluşan mahkeme kontun başkanlığında kalede bulunmuştur. Üyeler aynı mahalle içinde oturmuş, kaleye sadece duruşma günlerinde gitmişlerdir. Bu mahkeme kontun yetki alanının tamamını kapsamıştır. Kilisenin yetki alanına giren konular için piskoposluğun bulunduğu bölgedeki piskoposluk mahkemesine başvurulmuştur (Pirenne, 2014, s. 136).

Avrupa’da ticaretin canlanması ile birlikte kale kentlerin eteklerinde ya da kasabalarda kurulan tüccar koloniler artmıştır. Ekonomik canlılık nüfusta da bir artışa sebep olmuştur (Pirenne, 2014, s. 105, 136). Chandler ve Fox (1974, s. 11) 1000’li yıllarda şehrin nüfusunun 12.000’lere ulaştığını belirtirken Benevolo (1995, s. 81)’nin çalışmaları kentin 12. yüzyılda 10.000 nüfusa ulaşmış olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Epstein (2014, s. 117) 1120’li yıllarda kentin yaklaşık 1000 kadar nüfusa ulaştığını ifade etmektedir.

Ortaçağ Avrupası’nda kale kentler çok sınırlı bir alanı çevrelemiştir. Bunun bir sonucu olarak ilk başlarda tüccarlar başka bir yer olmadığından dolayı bu alanın dışına yerleşmiştir (Pirenne, 2014, s. 107).

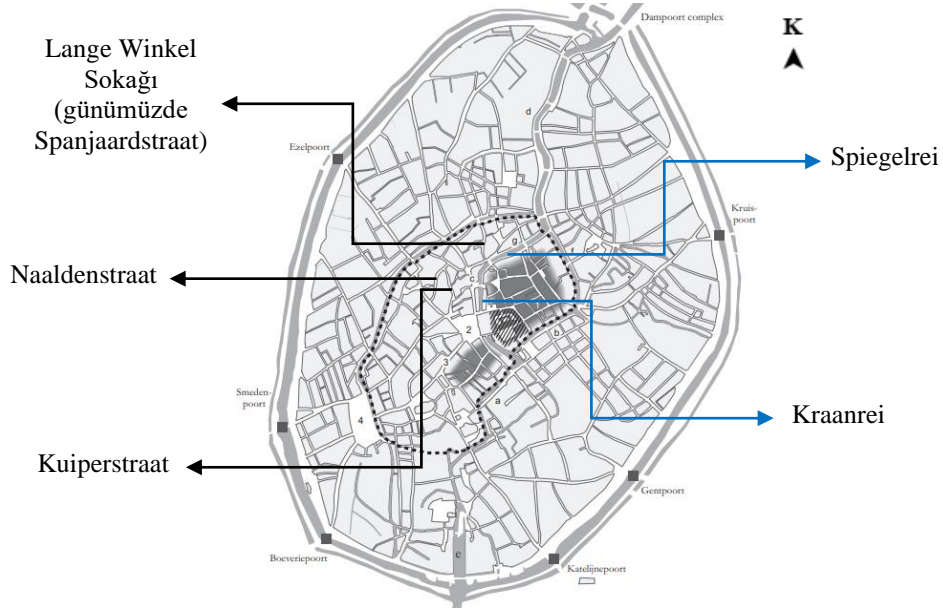
13. yüzyılda şehrin ulaştığı refah seviyesi kentteki imar faaliyetlerinin artmasını sağlamıştır. Kentin dini ve sosyal işlevlerini yansıtmak için kente çok sayıda kilise, manastır ve hastane inşa edilmiştir. Şehrin 13. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan altın çağında inşa edilen binalar 45.000 kişiyi barındırmıştır. Kısa bir süre sonra ilk surlarla çevrili alanın çok küçük olduğu ortaya çıkmış ve 1297 yılında şehrin sur duvarları genişletilmiştir (Coens, 2012, s. 6). Kenar mahallelerde yaşayan tekstil işçileri üst sınıf tabaka yani soylu ve zengin tüccarlar tarafından sur duvarlarının dışına gönderilmiştir. Ticaretin gelişimi, kentsel büyüme ve şehirdeki sınıf yapısı büyüyen tekstil endüstrisi ile doğrudan ilişkili olmuştur (Abu-Lughod, 2020, s. 131). Manastır ve hastaneler bahçelerini tekstil faaliyetleri ve hayvancılık için kullanmıştır (Dumolyn, Ryckaert, Deneweth, Devliegher ve Dupont, 2018, s. 180).

14. yüzyılın başlarında kentte döviz alım ve satımı yapılmıştır. Listenin başında Flamanlar yer almıştır. Hatta kadınlar da döviz alım ve satımında bulunmuştur. 14.-15. yüzyılda kentteki üst sınıf borsacı, komisyoncu ve kumaş üreticisinden oluşmuştur (Abu-Lughod, 2020, s. 144-145, 150).

Kentin artan uluslararası pazar işlevinin bir sonucu olarak Avrupa’nın her yerinden tüccarlar şehre gelmiştir. Kent kuzeye doğru genişlemeye başlamış, Kraanrei ve Spiegelrei su yolu çevresine yabancı tüccarların konaklaması için yapılar inşa edilmiştir. 1394 yılında Kuiperstraat³² ile Naaldenstraat’ın köşesine Lucca tüccarları

³² Felemenkçede “straat” kelimesi sokak anlamına gelmektedir. Brugge kentine ait sokak isimlerinde “straat” kelimesi sokak ismine bitişik olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden çalışmamızda sokak isimleri Flemenkçede kullanıldığı gibi yazılmıştır.

için bir ulus ev inşa edilmiştir. 1397 yılında önceden Van der Beurze ailesine ait olan bir eve Venedik Locası kurulmuştur. 1399 yılında kente Cenova Köşkü inşa edilmiş, 1420 yılında Floransalılar şehirden bir ev kiralamıştır. 1483 yılında Lange Winkel Sokağı (günümüzde Spanjaardstraat)'nda bir evi olan Kastilyalı tüccarlar 1494 yılında yine aynı cadde üzerinden bir ev daha almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 81, 167).

Harita 11: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi³³ (Dumolyn vd., 2018)

Ortaçağın sonuna doğru kente İskoçlar, Portekizliler, Aragonlular, Biskaylılar, Katalanlar, İngilizler, İspanyollar, Navarralılar, Piacenzalılar, Milano-Comolılar, Kastilyalılar, Floransalılar, Venedikliler, Cenovalılar, Almanlar, Luccalılar ve Pisalılar olmak üzere toplam 16 milletten insan yaşamıştır. Bu milletlerden tüccarlar genellikle kendilerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde yaşamayı tercih etmiştir (Abu-Lughod, 2020, s. 147).

Ortaçağ boyunca Flandre Bölgesi kentsel yaşam ve kültürün egemen olduğu bir toplum haline gelmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 55). 14. yüzyılda Zwin Körfezi alüvyonla dolmuş ve bu durum kentin ticaretine zarar vermiştir. Ancak bu ticari düşüşe rağmen Burgonya Dükleri yönetimi altında yani 15. yüzyılda kent en parlak dönemini yaşamıştır (Janssens de Bisthoven, 1970, s. 301). Bu dönemde kente kültür ve sanat doruk noktaya ulaşmış ve kentin ününü açık bir şekilde belli eden birçok proje hayata

³³ Sokak isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

geçirilmiştir. Ayrıca kent Flaman Okulu tarafından yapılan yağlı boya resminin merkezi olmuştur. 15. yüzyılda şehre yerleşen Jan van Eyck ve Hans Memling bu okulun başlıca temsilcileri arasında yer almıştır (Coens, 2012, s. 6).

4. ORTAÇAĞ DÖNEMİ KONYA KENT İMGESİ VE BİLEŞENLERİ

“Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması” adlı tez çalışmamızın dördüncü bölümünde Kevin Lynch’in kent imgesini oluşturan bileşenleri aracılığıyla Konya kentinin okuması yapılacaktır.

Anadolu Türk kentlerinin mekansal ve demografik çözümlerinden hareketle Selçuklu dönemi Anadolu kentleri üzerine bir model belirleyen Uğur Tanyeli (2021, s. 95-174) ve Koray Özcan (2006c, s. 169-173)’in kent modellerinden yola çıkarak Konya şehri A tipi kale kent modeline bir örnek olup etrafı surlarla çevrilidir. Türk fethi öncesinde Bizans kale kenti olan şehir Türklerin fethinden 1221 yılına kadar olan dönemde açık kent biçimine evrimleşmiştir. 1221 yılında ikinci surların yapımı ile de kale kent modeline dönüşmüştür (Tanyeli, 2021, s. 74, 112). Surların etrafı hendekler ile çevrelenmiştir. Şehre giriş hendeklerin üzerine yapılan köprülerle sağlanmıştır.

Kale kent modelinde şehirler üretim, dağıtım ve savunma sistemleri ile ekonomik ve kültürel yapılanmaları kapsamında örgütlenen siyasi ve yönetim merkezleridir. Demografik boyutta da 10.000 nüfusu aşması gerekmektedir. Surlarla çevrili olan bu kentler sur içinde yeterli imkan bulamadığından dolayı tekke ve zaviye gibi dini yapılar ya da külliye gibi anıtsal yapılar öncülüğünde surların dışına taşmıştır. Bu model eklemli kale kent modeli olarak da adlandırılabilir (Özcan, 2006c, s. 172). Askeri, siyasi ve yönetim merkezi olan ve kısmen de sur dışı gelişme gösteren Konya kenti coğrafi konumundan dolayı Anadolu Selçuklulara başkentlik yapmıştır. Hacıgökmen (2019, s. 68) jeopolitik ve coğrafi yapı, konum, siyasi durum, iklim, fauna ve flora gibi özelliklerin kentin başkent olmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca şehir Selçuklu dönemi Anadolu coğrafyasında ulaşım ağı kapsamında üretim, dağıtım ve aktarım sisteminin odak merkezi olmuştur (Özcan, 2015, s. 193).

4.1. Yollar

Bir kenti algılamada, tanımlamada ve anlamada en önemli kent öğelerinden biri yollardır. Sirkülasyon alanı olan yollar mahalleleri, şehirleri hatta ülkeleri birbirine bağlar. Kentin tanınabilirliği açısından önem taşır. Konya kenti Ortaçağ döneminde uluslararası ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı yollar kriteri bu kenti okumak için önemlidir.

4.1.1. Cadde ve Sokaklar

Selçuklu ve Karamanoğulları Beyliği döneminde merkezde bulunan iç kale ve onu çevreleyen dış kale surları kentin fiziki yapısını belirlemiştir. Dış kalenin kapıları Anadolu'nun İran, Suriye, Karadeniz ve Akdeniz ülkeleri ile askeri ve ticari ilişkileri sağlayan yollar üzerindeki Konya kentini uluslararası ticaret yollarına bağlamıştır. Şehir merkezine yaklaşıldıkça yollar geniş ticaret alanları ve çarşılarla açılmıştır (Aktaş Yasa, 2015, s. 246-247).

Kenti güney ile kuzey, batı ile doğu doğrultusunda bölen ana arterler şehir içi yolları şehirlerarası yollara bağlamıştır. Ana arterler güneyde Sırçalı Medrese Sokak, kuzeyde Ankara Caddesi, batıda Nuri Sofu Sokağı, doğuda Alaeddin Caddesi'dir. Ana arterler ve caddeler mahalle aralarındaki sokaklara göre geniş ve düzgündür. Sur kapılarına yaklaşıldıkça yolların iki tarafı işlevi farklı olan yapılarla donatılmıştır. Yoğunluğun belli noktalarda toplanması kentin asıl gelişim yönünü göstermektedir (Aktaş Yasa, 2015, s. 247).

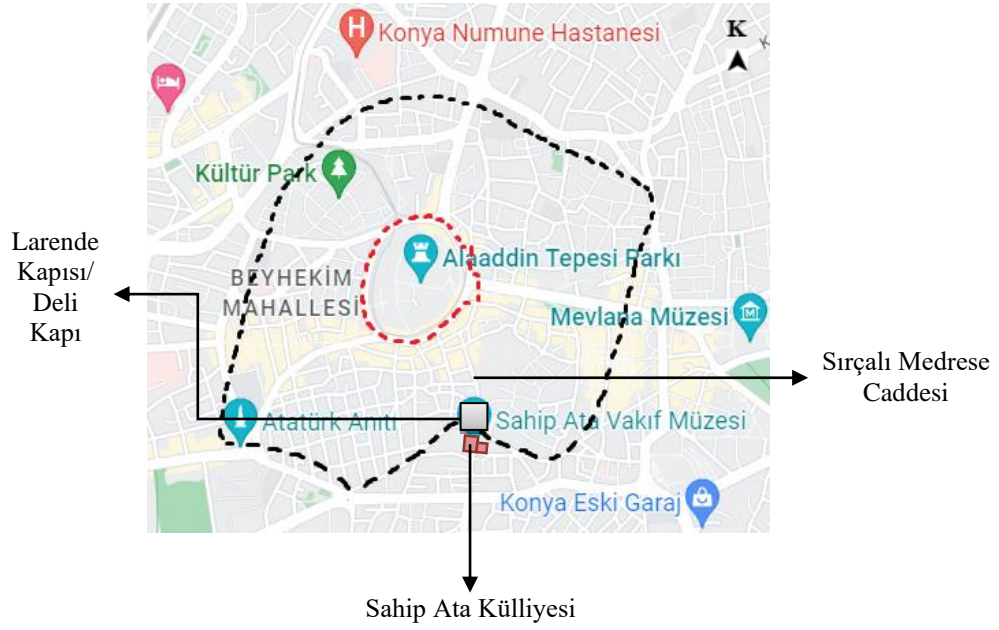

Harita 12: Google maps üzerinde ana arterlerin gösterimi³⁴
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

14. yüzyıl seyyahlarından İbn Battûta (2000, s. 412) seyahatnamesinde Konya şehrindeki cadde ve yolların geniş olduğunu ifade ederken Baykara (1985, s. 51) yayınında sokaklarda bazen kaldırım bulunduğunu belirtmektedir. Sipehsâlâr (1977, s. 86-87) Sultan Alaeddin Keykubad'ın daveti üzerine kente yerleşen Hz. Mevlânâ'nın yayaların çamura batmaması için yapılmış kaldırımda yürüdüğünü yazmaktadır.

Tanyeli (2021, s. 256-257) Türk kentlerinin yol ağlarının geometri dışı olmasından dolayı çıkmaz sokakların olduğuna dikkat çekmektedir. Sahip Ata Külliyesi'nin şehrin en önemli geçiş noktalarından biri olan sur kapısının hemen önüne yapılması ana bir arter olan yolun başlangıçta kesilmiş olması anlamına gelmektedir.

³⁴ Surların geçtiği yerler ve cadde isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Harita 13: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi'nin konumu³⁵
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

Çıkılmaz sokaklar mahremiyet kavramıyla ilişkili olduğu kadar arsa mülkiyetiyle de ilgilidir. Ayrıca kentler merkeze yani bir noktaya yoğunlaşmaktan çok homojen bir biçimde yayılma eğilimi göstermiştir. Yani her mahalle kendi içinde mescit ya da cami, sıbyan mektebi, medrese, dükkan bulundurmasından dolayı halk bütün ihtiyaçları için merkeze gitmeye gerek duymamıştır. Çıkılmaz sokak oluşumunun bir diğer nedeni toprak rejimidir. Ekonomik işlevi kısıtlı olan toprak spekülatif olarak bir kazanç getirmediği için yalnızca üzerinde bulunan yapılarla değer kazanmıştır. Bu yüzden de titiz bir şekilde geometrik parselleme olmamıştır. Konya kenti Türk öncesi sokak oluşumunu devam ettirmektedir (Tanyeli, 2021, s. 258- 262).

³⁵ Surların geçtiği yerler, Sahip Ata Külliyesi'nin konumu ve cadde isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

4.2. Sınırlar/Kenarlar

Bu dönemin kent algısında sınır ögesi güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Sınırlar kriterinde ele alınan kentin savunma yapısı Gevale Kalesi, iç kale, dış kale ve sur kapılarından oluşmaktadır.

4.2.1. Savunma Yapısı

4.2.1.1. Gevale Kalesi

Gevale Kalesi, Konya şehrinin merkezine yaklaşık olarak 10 km mesafede bulunan Takkeli Dağ'ın zirvesine inşa edilmiştir.

Fotoğraf 3: Takkeli Dağ, Konya (www.selcuklu.gov.tr/gevale-kalesi#gallery-4., erişim tarihi: 02.04.2023)

Önder (1962, s. 67) Gevale Kalesi'nin inşa tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmadığını ve kalenin Roma ile Bizans dönemlerinde tahkim edilmiş bir durumda olduğunu ifade etmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah, Romanüs Makri isimli Bizans kumandanından bu kaleyi almıştır. Kentin çevresine dış kale yapılmadan önce Sultan I. Mesud ve II. Kılıçarslan dönemlerinde tehlike karşısında özellikle Haçlı Seferleri esnasında kentin savunulması büyük ölçüde buradan sağlanmıştır. Bu kale kent için önemli bir konumda bulunmuş ve "Rum'un Kilidi" ismiyle de adlandırılan bu kaleyi ele geçirenler şehri kolay bir şekilde hakimiyeti altına almıştır (Baykara, 1985, s. 32).

Kare planlı olarak inşa edilen kalenin iç kale bölümünde hükümdar kasrı, ibadet yeri, muhafızlarının oturdukları yerler, erzak ambarları ve cephanelik bölümleri yer almıştır. Selçuklu ve Karamanoğulları döneminde “Dârü’l-Mülk” olarak adlandırılan bu kalenin duvar ve burçları sarp kayalıkların bulunduğu yerde tek, daha geniş ve düz alanda ise iki ya da üç katlı olarak inşa edilmiştir. Selçuklu hükümdarlarının eğlence mekanı olarak kullandığı kaleyi, Osmanlı padişahları da kışın ava çıkılan yer olarak kullanmıştır (Konyalı, 2007, s. 125-128)³⁶.

Fotoğraf 4: Gevale Kalesi arkeolojik kazı çalışmasından bir görünüm³⁷
(www.selcuklu.gov.tr/gevale-kalesi#gallery-3., erişim tarihi: 02.04.2023)

Konya kentinin dış kalesi yapıldıktan sonra Gevale Kalesi önemini korumuş bazı durumlarda siyasi suçlular buraya hapsedilmiştir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci kez tahta çıktığında III. Kılıçarslan’ı Gevale Kalesi’ne göndermiştir. I. Alaeddin Keykubad büyük bilginlerden Şehâbeddin Sühreverdî’yi bu kalede ağırlamıştır. Selçuklu ve Karamanoğulları döneminde daha çok siyasi hadiseler sahne olan kale Fatih Sultan Mehmed tarafından 1467 yılında yıktırılmıştır (Önder, 1962, s. 67-68).

4.2.1.2. İç Kale

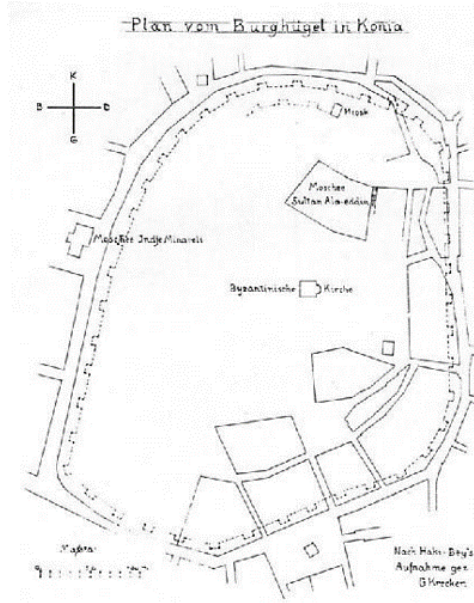
Şehrin Ortaçağ dönemine ait kent analizinde sınırlar kriteri bağlamında savunma yapısının elemanlarından biri iç kaledir. Etrafı surlarla çevrilmiş eski bir

³⁶ 1964 yılında ilk baskısı yayınlanmış İbrahim Hakkı Konyalı’nın *Konya Tarihi* kitabının 2007 yılında yayınlanmış basımıdır.

³⁷ 2012 yılında Gevale Kalesi için arkeolojik kazı çalışması başlatılmıştır. Halen devam etmektedir.

höyük olan iç kalenin inşasının ilk olarak Roma ve Bizans döneminde olduğu düşünülmektedir³⁸ (Ergenç, 1995, s. 39). Kentin Türkler tarafından fethedilmesinden sonra kale içinde bulunan halkın bir kısmı Sille'ye giderek oraya yerleşmiş ve boşalan kuzey kısma yaklaşık 50 Türk ailesi yerleştirilmiştir. Kalenin kuzeyindeki ana giriş dışındaki bölümler yenilenmiştir (Baykara, 2002, s. 183).

Kale kesme taş malzemeden inşa edilmiş, duvarlar moloz taş ve harç ile doldurulmuştur. Selçuklu sultanlarının Haçlılarla yaptığı mücadelelerde Konya kentinin iç kalesi defalarca kez kuşatılmıştır. Hatta 1144 yılındaki savaşta iç kaleyi Selçukluların elinden alamayan Haçlılar kalenin çevresindeki mahalleleri yıkıp yağmalamıştır (Önder, 1962, s. 48-49). II. Kılıçarslan ve III. Kılıçarslan dönemlerinde bu iç kale onarılmıştır (Konyalı, 2007, s. 99, 101). Selçuklu döneminde yönetim merkezi olan iç kalenin çevresi iki sıra surla çevrilmiş ve surun iç ve dış kısmı hendeklerle desteklenmiştir. Giriş ve çıkışlar açılıp kapanan köprülerle sağlanmıştır. Bu iç kale Selçuklu sultanları tarafından ikametgah, askeri garnizon ve yönetim merkezi olarak kullanılmıştır (Aktaş Yasa, 1998, s. 233, 235).

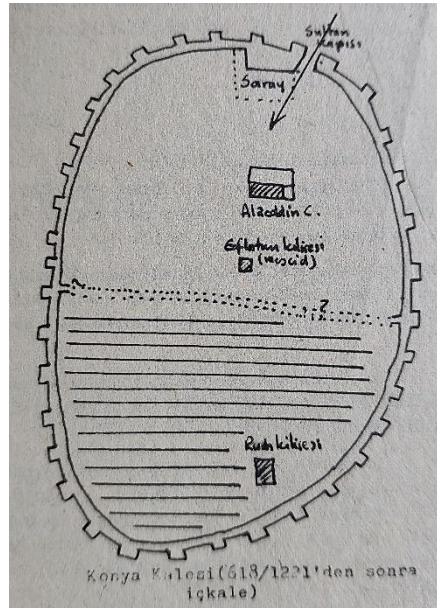

Şekil 7: Alaeddin Tepesi'nin planı (Sarre, 1967)

³⁸ Ayrıca bk. Önder (1962, s. 48) iç kalenin Selçuklu öncesi döneme ait olduğunu yazmaktadır. Tanyeli (2021, s. 254) de yayınında iç kalenin Türk öncesi dönemde inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu kale Türk döneminde kentsel gelişmeyle beraber yerleşme alanının ortasında kalarak iç kaleye dönüşmüştür.

Önder (1962, s. 49) iç kalenin 4 kapısı olduğunu belirtirken Baykara (1985, s. 33, 47) kentin güney kısmında Rum Mahallesi bulunduğu için o kısma kapı açılmadığını, kuzeye açılan kapı Sultan Kapısı olarak adlandırılarak bu kapı dışında kalenin 2 tane daha kapısı bulunduğunu ifade etmektedir. Aktaş Yasa (1998, s. 233) kalenin dört tarafta 4 kapısının olması gerektiğini yalnızca doğuda yer alan Akıncı Sultan Kapısı ve kuzeyde bulunan Sultan Kapısı'nın isim ve yerlerinin tespit edildiğini belirtmektedir.

Alaeddin Tepesi'ni çevreleyen iç kalenin kuzey kısmında kentin ulu camii işlevindeki Alaeddin Camisi ve Saltanat Sarayı (Alaeddin Köşkü), orta bölümde Eflatun Kilisesi ve güney kısmında Ermeni ve Rum Kiliseleri yer almıştır. Cami, saray ve idari binaların Hristiyan mahallesi ile yan yana bulunması mümkün olmadığından dolayı tepenin ortasına doğu-batı doğrultusunda bir duvar inşa edildiği düşünülmektedir (Baykara, 1985, s. 33, 45).

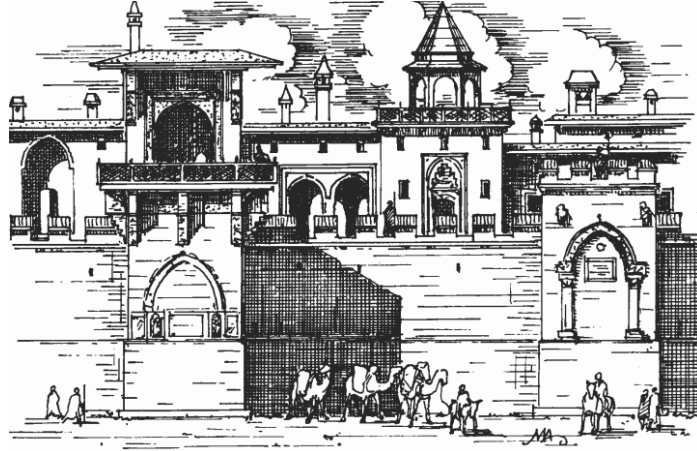

Şekil 8: İç kale (Baykara, 1985)

Fotoğraf 5: Eflatun Mescidi³⁹ (Saat Kulesi)

Saltanat Sarayı geniş bir alana inşa edilmiştir. Sarayda devlethane, harem daireleri, divanhane, selamlık köşkü, eyvan, toplantı odası gibi yapılar yer almıştır. Ayrıca garnizon olarak ayrılan kısma askerler için kışla, hapishane, cephanelik, erzak depoları ve su sarnıçları yapılmıştır (Aktaş Yasa, 1998, s. 234-235).

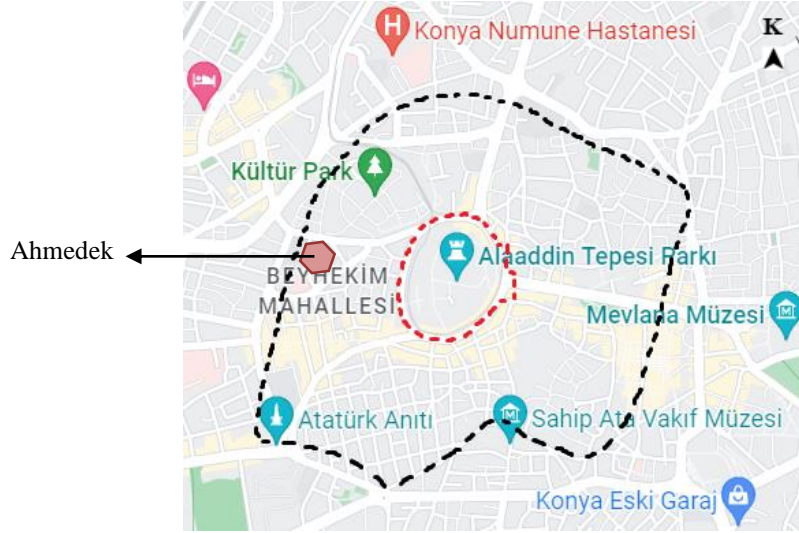

Şekil 9: Saltanat Sarayı'nın Mahmut Akok tarafından hazırlanan restitüsyonu (Akok, 1969)

Sultan I. Alaeddin Keykubad döneminde dış surların yapımından sonra kale surların ortasında kalarak iç kaleye dönüşmüştür (Baykara, 1985, s. 38). Tanyeli (2021, s. 96) şehirde kentsel alanın ortasına konumlanmış bağımsız biçimde olan bir iç kale ve asıl olarak sura eklenmiş durumda bir tane de ahmedek bulunduğunu

³⁹ Kilise olarak Bizans döneminde inşa edilen yapı Selçuklu ve Osmanlı döneminde mescit haline getirilmiştir. 1872 yılında da saat kulesi olarak kullanılmış ve belediye ekipleri tarafından 1921 yılında yıktırılmıştır (Karpuz, 1998, s. 43).

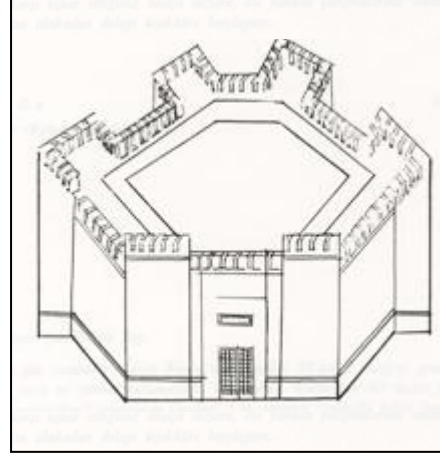
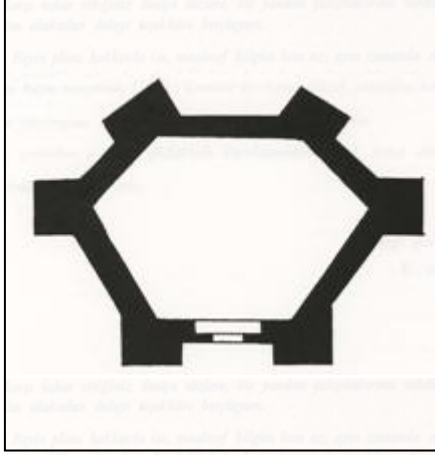
belirtmektedir. Bu iç kalenin batı tarafında günümüzde Zindankale Katlı Otoparkı'nın bulunduğu yere 1213 yılında I. İzzeddin Keykavus tarafından ahmedek yaptırılmıştır (Küçükdağ, 2004, s. 21).

Harita 14: Google maps üzerinde ahmedeğin konumu⁴⁰
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

Dıştaki surla bitişik konumda yer alan ahmedek kentin savunulmasından sorumlu olmuştur. Askeri nitelikte olup garnizon görevi yapmıştır (Tanyeli, 2021, s. 254). Sarre (1967, s. 103) Zindankale olarak adlandırılan bu ahmedeğin ilerleyen yıllarda hapisane olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

⁴⁰ Surların geçtiği yerler ve ahmedeğin konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Şekil 10: Şahabettin Uzluk tarafından Zindankale'nin tahmini çizimi (Küçükdağ, 2004)

Ahmedek gödene taşından çok katlı olarak inşa edilmiştir. Kenti çevreleyen surlardan daha yüksek yapılmıştır. Miri hazine ahmedekte muhafaza edilmiş, güherçile ve cephaneye gibi askeri malzemeler burada depolanmıştır. Osmanlı döneminde birçok kale görevlisi ahmedekte kalmıştır. Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti arasında yaşanan uzun süreli savaşlar sırasında Karamanoğulları Beyliği'nin başındaki İbrahim Bey bu savunma yapısını yıktırılmış, Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden yaptırılmıştır. 1766 yılında ayakta olan ahmedek, 1842 yılında harabeye dönüşmüştür. 1891 yılında sadece güney kulesi kalmıştır. 20. yüzyılın başlarında bu kule de yok olmuştur (Küçükdağ, 2004, s. 20-21).

Fotoğraf 6: Zindankale, 19. yüzyıl

(<https://pbs.twimg.com/media/DpAPc0MXUAA1OR0.jpg:large>., erişim tarihi: 03.04.2023)

4.2.1.3. Dış Kale/Surlar

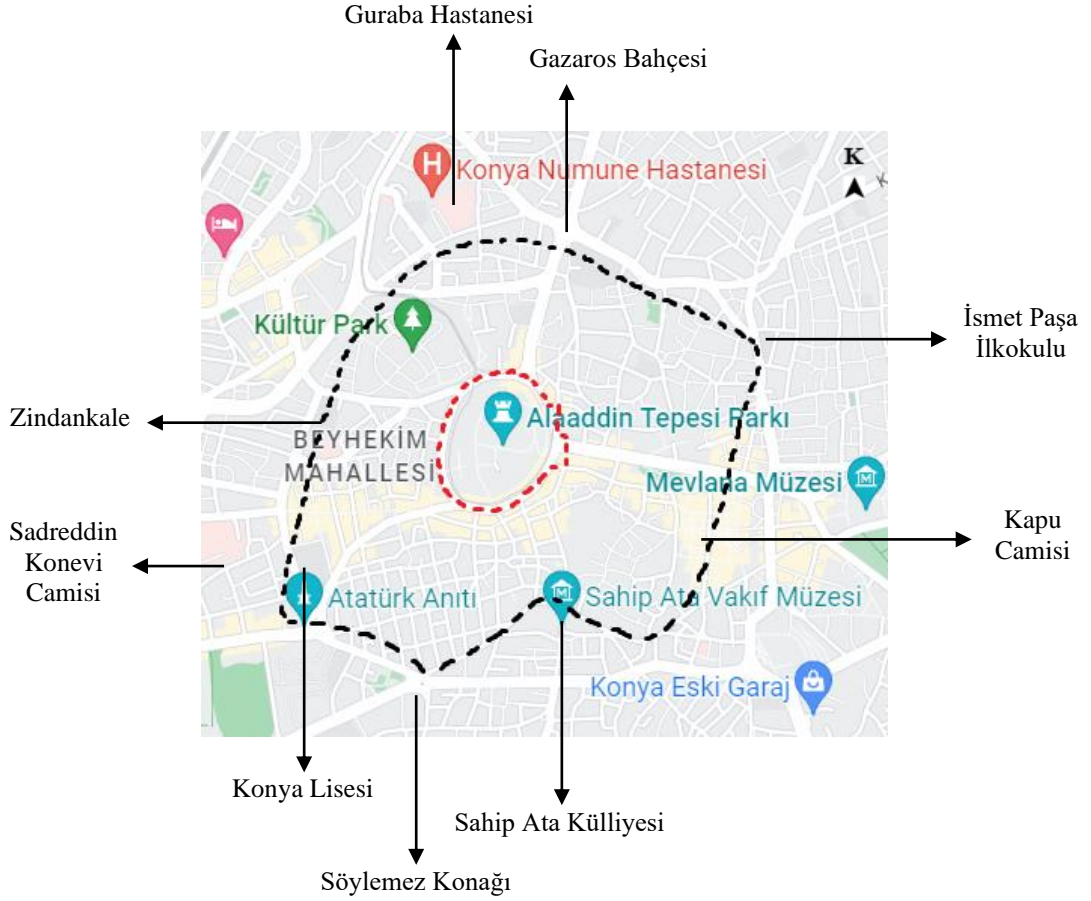
13. yüzyılda şehrin gelişmesiyle birlikte eski savunma sistemi yetersiz kalmış ve bunun üzerine kentin çevresine 1221 yılında Sultan I. Alaeddin Keykubad döneminde dış surlar yaptırılmıştır (Ergenç, 1995, s. 39; Turan, 2020, s. 353-354). İbn Bibi 1996a tarihli *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye* (s. 272-273) adlı eserinde sultanın, emirleri ile birlikte kenti gezdiğini burç, sur ve kapıların yerlerini belirledikten sonra şehre yapılacak olan 4 kapının, birkaç burç ve sur bedeninin hazineden diğerlerinin de devlet büyükleri tarafından karşılanmasını emrettiğini belirtmektedir. 5-6 km'yi çevreleyen yüksekliği 18, genişliği 3 m olan surlar burçları arasındaki mesafesi 40 m olacak şekilde toplam 140 tane burçla donatılmıştır (Önge, 1988, s. 50).

Sarre (1967, s. 96) 5400 m'yi çevreleyen surların yüz ölçüsünün 10, derinliğinin 8 ve her iki kule arasındaki mesafenin 40 m olacak şekilde 140 tane kulesi bulunduğunu belirtirken Baykara (1985, s. 37) şehri çevreleyen surların 10.000 adım uzunlukta ve dörtgen burçları arasındaki mesafenin 30 m olarak yapıldığını ifade etmektedir.

Fransız gezgin Charles Texier (2002, s. 313) kesme taştan inşa edilen kulelerin cephesinin 10, derinliğinin 8 m ve her iki dörtgen kule arasındaki mesafenin 40 adım olduğunu yazmaktadır. Kulelerin 7-8 m yüksekliğinde üzerinde kabartma yazıların yer aldığı mermerden bir kitabesi bulunmaktadır. Sur ve burç yapımında kesme taşın yanında Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinden kalan inşaat malzemeleri de kullanılmıştır (Önder, 1962, s. 50).

Surların çevresine 15 m genişliğinde hendek kazılarak savunma güçlendirilmiştir. Ayrıca Meram Deresi'nden gelecek sel sularının kente zarar vermeden kentin kuzeyinde bulunan fakat günümüzde kurutulmuş Aslım Bataklığı'na dökülmesi sağlanmıştır. Kente giriş ve çıkışlar hendeğin üzerinde bulunan köprülerle sağlanmıştır (Baykara, 1985, s. 37). Surların geçtiği yerler; önceden Guraba Hastanesi (Numune Hastanesi)'nin bulunduğu yerden başlayarak, Zindankale (Mareşal Mustafa Kemal İlköğretim Okulu çevresi)'ye ulaşıktan sonra, Sadreddin Konevi Camisi'nden Konya Lisesi'ne sonrasında doğuya doğru kıvrılarak Söylemez Konağı (Balık Hali) önüne gelmektedir. Sahip Ata Külliyesi'nin kuzeyinden geçerek Ağaç Pazarı'na, buradan kuzeye Kapu Camisi'ni dışarıda bırakarak Akif Paşa İlkokulu çevresine;

buradan da İsmet Paşa İlkokulu'nun solundan devam ederek hapishanenin güneyindeki Gazaros Bahçesi (Beş Yol)'nden tekrar Guraba Hastanesi'ne ulaşmaktadır (Konyalı, 2007, s. 108).

Harita 15: Google maps üzerinde dış kale surlarının geçtiği yerlerin gösterimi⁴¹
(<https://www.google.com.tr/maps/@37.872629,32.4959346,14.39z>., erişim tarihi:
03.04.2023)

⁴¹ Surların geçtiği yerler ve yapı isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

4.2.1.4. Sur/Kale Kapıları

Dış kalenin 12 tane kapısı vardır.⁴² Bu kapıların isimleri Mevlana İdris Kapısı, Ertaş Kapısı, Aksaray Kapısı, Taş Kapı, Halkabegüş Kapısı, Telli Kapı, Darı Kapısı, At Pazarı Kapısı, Deli Kapı, Demirciler Kapısı, Konya Kapısı, Lakende Kapısı, Meram Kapısı, Yapılı Kapısı, Yeni Kapı, Şam Kapısı, Sultan Kapısı, Çeşme Kapısı, Eski Kapı, İstanbul Kapısı, Pazar Kapısı, Ladik Kapısı, Pul Ahmet Kapısı, Sille Kapısı, Ayaz Kapısı olarak belirlenmiştir (Konyalı, 2007, s. 109).

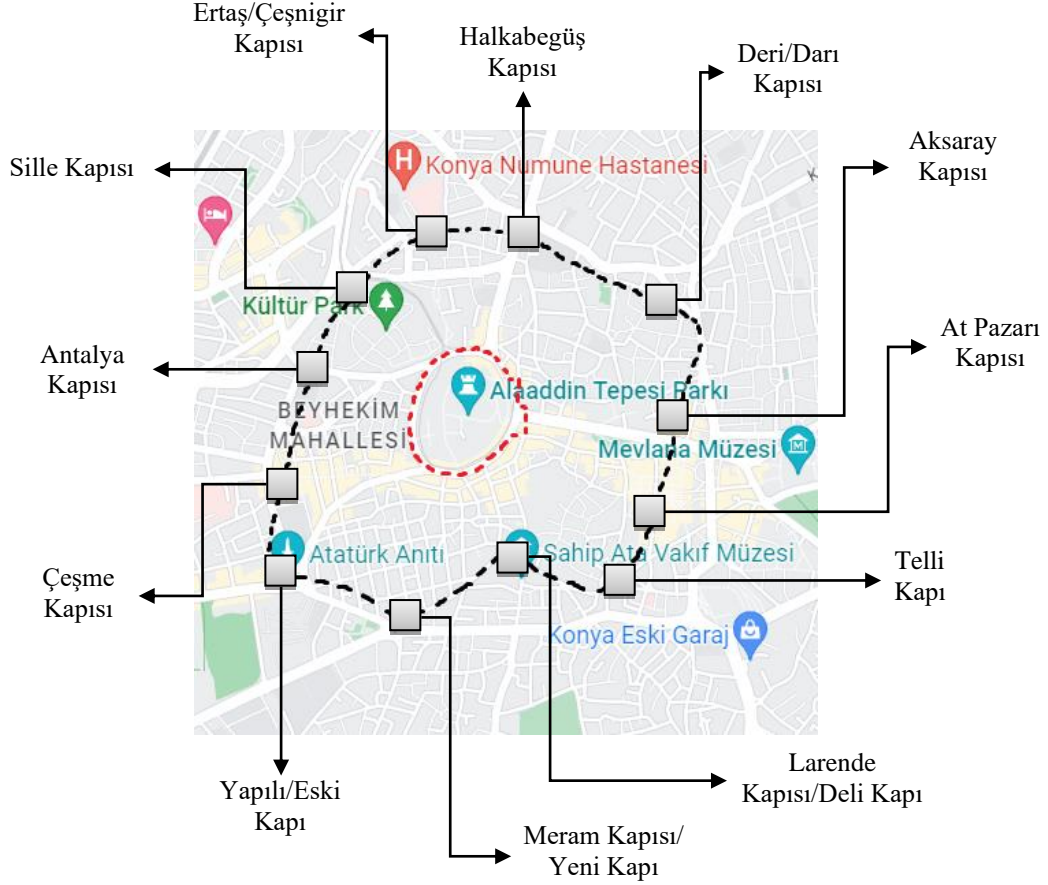
Evliyâ Çelebi (2006, s. 25) Anadolu Selçuklu zamanında Konya kentine 12 tane sur kapısından girildiğini ancak Osmanlı Devleti döneminde bu kapılardan 8'inin kapatılarak 4'ünün açık olduğunu belirtirken Oğuzoğlu (1984, s. 100-101) 17. yüzyılda Konya kenti dış kalesinin işlevini devam ettirdiğini ve At Pazarı, Ertaş, Larende, Çeşme ile Yeni Kapıları olmak üzere toplamda 5 kapının faaliyet gösterdiğini ifade etmektedir.

Sille, Ertaş ve Ladik Kapıları insan heykelleri, Aksaray Kapısı aslan heykelleri ile süslenmiştir. Bu durum Konya kenti surunun açık hava müzesi görünümünde olduğunu göstermektedir (Önge, 1988, s. 50).

Şehrin sur kapıları Larende, Antalya ve Aksaray Kapıları gibi o yolun ulaştığı kente göre (Baykara, 2002, s. 184) ya da At Pazarı Kapısı gibi kapıların yanında yer alan önemli pazar yeri ve yapı topluluğu gibi fiziki unsurlara göre adlandırılmıştır

⁴² Yaptığımız araştırmaların sonucunda Konya kentinin Ortaçağ dönemine ait sur kapılarının isimlerinin birçok yayında farklı olduğu görülmüştür. Bununla birlikte çalışmamızda İbrahim Hakkı Konyalı'nın Konya Tarihi yayını temel alınmıştır. Ayrıca bk. Önder (1962, s. 50-52), Önge (1988, s. 50) ve Atçeken (1998, s. 315-316) bu kapı isimlerinden farklı olarak Ayas, Ladik ve İstanbul isimlerini tespit etmiştir. Sarre (1967, s. 97) ise kentin 14 tane kapısı olduğunu belirterek bu kapı isimlerinden farklı olarak Ladik, Ayaz, İstanbul ve Alay isimlerini vermektedir. Baykara (1985, s. 41) farklı olarak Debbaglar (Kasaplar), Fahirani ve Meydan isimlerini tespit etmiştir. Ahmed Eflâkî de geçen kapı isimleri Halka Begüş, At Pazarı, Ahmed, Aksaray, Meydan (1986, s. 220, 228, 304, 376, 284), Çaşnigir ve Sultan Kapıları'dır (1987, s. 145, 175). Alkan (1994, s. 89-90) Mehmet Önder'in krokisi ile İbrahim Hakkı Konyalı'nın tanımlarından yararlanarak ve sur izlerini dikkate alarak kentin sur kapılarına ait bir plan hazırlamıştır. Bu planda Larende, Atpazarı, Telli, Aksaray, İstanbul, Ayas, Ertaş, Ladik, Sille, Antalya, Çeşme, Yeni Kapıları yer almaktadır. 1766 yılında kenti ziyaret eden Carsten Niebuhr çizmiş olduğu planda o dönemde ayakta olan 7 tane kapıyı şehir surlarının üzerinde canlandırmıştır. Ancak Niebuhr Pazar, Yeni, Ertaş, Çişme, Yapulag ile Nerende Kapıları olmak üzere toplamda 6 tane kapının ismini belirlemiştir (Göyünç, 1998, s. 9, 16). Aktaş Yasa (1998, s. 237-238)'nin yayınında Tabakçılar (Debbaglar, Kasaphane), At Pazarı, Çaşnigir, Yapılı, Aksaray, Halka Begüş, Telli, Ertaş, Sille, Larende, Ahmedek (Pul Ahmed, Antalya), Çeşme (Yeni) Kapıları'nın adları geçmektedir. Tanyeli (2021, s. 116-117)'de geçen kapı isimleri Ertaş, Atpazarı, Çaşnigir, Aksaray, Fahirani, Meydan, Halkabegüş, Kasaphane, Larende, Tabakhane Kapıları'dır. Karpuz (2012, s. 450-451) bu kapı isimlerinden farklı olarak Debbaglar ve Ayas Kapıları'nı vermektedir.

(Eravşar, 2002, s. 508). Bu sur kapıları şehir içi yolları şehirler arası yollara bağlamıştır (Aktaş Yasa, 1998, s. 237-238).

Harita 16: Google maps üzerinde dış kale sur kapılarının gösterimi⁴³
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

Ertaş/Çeşnigir Kapısı: Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın emirlerinden olan Çeşnigir tarafından yaptırılmıştır. Önceden Guraba Hastanesi'nin günümüzde ise Numune Hastanesi'nin bulunduğu yerde bulunmuştur (Konyalı, 2007, s. 109). İbn Bibi (1996b, s. 204-205)'de kapının ismi Çeşnigir Kapısı olarak geçmektedir. 1277 yılında II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu söyleyen Cimri, Anadolu Selçuklu Devleti'nin tahtına oturmadan bir gün öncesinde Karamanoğlu Mehmed Bey'le Konya Naibi Emir Eminateddin Mikail'e karşı birleşmiş ve Konya şehrine saldırmıştır.

⁴³ Surların geçtiği yerler ve kapı isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Emineddin Mikail'in bu saldırıya karşı koyamadığını gören Türkmenler Çeşnigir Kapısı'nı yakarak kente girmiştir. Konyalı (2007, s. 110) kapının üzerinde kanatları açık kuş kabartması ile bir köşk bulunduğunu yazmaktadır. Eski Türk adetlerine göre kapı bir burç ile doğu yönüne açılmıştır.

Fotoğraf 7: Guraba Hastanesi⁴⁴

Halkabegüş Kapısı: Kuzeye açılan kapı, ismini Halkabegüş Mescidi'nden almıştır (Konyalı, 2007, s. 111). Moğol komutanı Baycu Noyan'ın Konya kentini ele geçirmek istediği sırada Mevlânâ Hazretleri'nin Halkabegüş Kapısı'ndan dışarı çıkıp bir tepenin üzerinde namaz kıldığını ve üzerine Moğol oklarının yağdığını halkın da bu manzarayı kale ile burçlardan seyrettiği Eflâkî'de geçmektedir (Ahmed Eflâkî, 1986, s. 220).

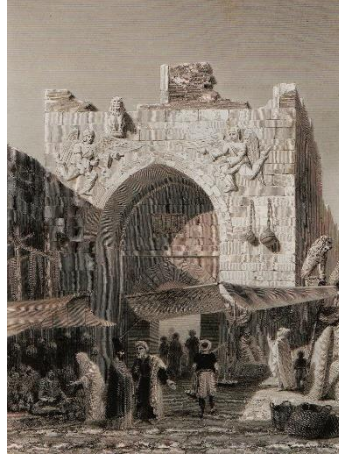
Deri/Darı Kapısı: Şam Kapısı olarak da adlandırılmıştır. Bu kapının ön tarafında derinin tüylerini yolan esnaflar yer almıştır (Konyalı, 2007, s. 112-113).

Aksaray Kapısı: Doğuya açılan kapılardan biri olan Aksaray Kapısı önünde bulunan mahalleye ismini vermiştir. Yolun sonu Aksaray iline ulaştığı için bu şekilde adlandırılmıştır (Atçeken, 1998, s. 315; Konyalı, 2007, s. 112). Ahmed Eflâkî'de de Aksaray Kapısı'nın ismi geçmektedir (1986, s. 376).

At Pazarı Kapısı: Sultan Alaeddin Keykubad'ın kendi adına yaptırmış olduğu 4 kapıdan biri olan bu kapı doğuya açılmaktadır (Konyalı, 2007, s. 112). 1277 yılında

⁴⁴ Günümüzdeki Numune Hastanesi'nin bulunduğu yere inşa edilen Guraba Hastanesi günümüze ulaşamamıştır (Karpuz, 1998, s. 147).

Cimri Vakası olarak geçen olayda yanmıştır (Uzunçarşılı, 1969, s. 5; İbn Bibi, 1996b, s. 205). Kapının üzerinde yüksek kabartma tekniğinde yapılmış 2 adet kanatlı melek figürü ve kapının sağ duvarında da zincirle asılı biri büyük biri küçük olmak üzere toplam 2 tane ağır top (Konyalı, 2007, s. 112) ile zincirlerle asılı olan kuru at kafası vardır (Evliyâ Çelebi, 2006, s. 24-25). Bu melek figürleri günümüzde Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi (İnce Minare)’nde sergilenmektedir.

Fotoğraf 8: Pazar yeri girişi, 19. yüzyıl (Texier, 2002)

Fotoğraf 9: Kazılarda ele geçirilen kanatlı melek kabartması, Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi (İnce Minare) (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Telli Kapı: Doğuya açılan kapılardan biridir. Kapının ön tarafında Kapu Camisi yer almaktadır. Ayrıca kapının bulunduğu yerde Attariye Çarşısı da bulunmuştur (Konyalı, 2007, s. 112). Önder (1962, s. 51)’e göre dış surun en küçük kapısıdır.

Larende Kapısı/Deli Kapı: Kalenin güney tarafında bulunan kapı Larende (günümüzde Karaman) kentine ulaştığı için ismini buradan almıştır. Sahip Ata Camisi'nin karşısında yer almaktadır. Yapım masrafı I. Alaeddin Keykubad adına sarayın hazinesinden karşılanan 4 kapıdan biridir. Kapının üzerinde 2 adet balık figürü bulunmaktadır (Huart, 1897, s. 173-176).

Fotoğraf 10: 20. yüzyılın başlarında Getrude Bell tarafından çekilen Larende Kapı civarı dış surların görünümü (<https://www.pusulahaber.com.tr/d/other/larende-kapisi-sur-kalintilari.jpg>., erişim tarihi: 03.04.2023)

Meram Kapısı/Yeni Kapı: Güneye açılan kapı, Meram yolunun üzerinde bulunmasından dolayı bu ismi almıştır (Konyalı, 2007, s. 113). Yapım masrafı I. Alaeddin Keykubad adına sarayın hazinesinden karşılanan 4 kapıdan biridir (Önder, 1962, s. 52).

Yapılı/Eski Kapı: Güneybatıya açılan kapı Amber Reis Camisi'nin karşısında, Konya Lisesi'nin olduğu yerde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde kapatılmıştır (Konyalı, 2007, s. 113).

Çeşme Kapısı: Yapım masrafı I. Alaeddin Keykubad adına sarayın hazinesinden karşılanan 4 kapıdan birisi olup batıya açılmaktadır (Önder, 1962, s. 51). Kapının karşısına Sahip Ata çeşme yaptırdığından dolayı bu adı almıştır (Konyalı, 2007, s. 113). Kalenin batısında yer almaktadır (Oğuzoğlu, 1984, s. 101).

Antalya Kapısı: Batıya açılan kapı, Antalya kentine ulaştığı için bu adı almıştır. Bu kapının civarında Zindankale yer almıştır (Önder, 1962, s. 52; Atçeken, 1998, s. 316).

Sille Kapısı: Şehrin kuzeybatısında, Tâcû'l Vezir Türbesi ile Zindankale arasında yer almaktadır. Bu kapı Sille'ye açıldığından dolayı bu ismi almıştır. Osmanlı Devleti döneminde bu kapı da kapatılmıştır (Konyalı, 2007, s. 114).

4.3. Bölgeler

Bölgeler kriteri Kevin Lynch'in kent imgesini oluşturan bileşenlerinden bir diğeridir. Ticaret bölgeleri ve mahalleler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Ticaret bölgeleri aynı karakteristik mimari öğeleri içerir. Pazarlar, çarşılar, bedesten ve hanlar olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Konumlanışı ve içinde bulundurduğu etnik yapı bakımından her mahalle kendi içinde farklılık gösterdiği için bölgeler kriterin bir diğer örneğidir.

4.3.1. Ticaret Bölgeleri

4.3.1.1. Pazarlar

12. ve 13. yüzyılda ticaretin genişlemesi ile birlikte Anadolu'da uluslararası pazarlar kurulmaya başlamıştır (Kayaoğlu, 1981, s. 371; Turan, 2009, s. 364). Diğer Ortaçağ kentlerinde olduğu gibi Konya şehrinde de pazarlar şehir kapılarının yakınına kurulmuştur. 1190 yılında III. Haçlı Seferi sırasında kent zarar görmüş ve şehrin pazar ve çarşıları yakılmıştır. Zaman içinde kente yeni çarşı ve pazarlar kurulmuş ve 1221 yılında dış surların inşasıyla birlikte sur içinde kalan pazarların bir kısmı sur dışına taşınmıştır (Baykara, 1985, s. 55).

At Pazarı sur dışında, şehrin güneydoğusuna At Pazarı Kapısı'nın önüne kurulan pazardır (Tanyeli, 2021, s. 118). Atları alıp satmak için kurulmuştur (Merçil, 2000, s. 30-31). 1277 yılında Cimri Vakası olarak geçen olayda At Pazarı'nda bulunan At Pazarı Kapısı yanmıştır (İbn Bibi, 1996b, s. 205).

Sivas ve Tokat gibi Selçuklu dönemi Anadolu kentlerinde çiftçiler diğer meslekler gibi toplu bir şekilde ürünlerini pazarlarda satmıştır. Arpa satanlar "cev-furûş", buğday satanlar "gendum-furûş" olarak adlandırılmıştır (Merçil, 2000, s. 49-50). Konya kentinde kurulan Buğday Pazarı'nın ismi *Celaleddin Karatay Vakfıyesi*'nde geçmektedir (Turan, 1948, s. 81). Baykara (1985, s. 62)'ya göre Buğday

Pazarı Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde kurulmuştur. Ancak Turan (1948, s. 81) ve Tanyeli (2021, s. 118) bu pazarın kentin batısına kurulduğunu belirtmektedir.

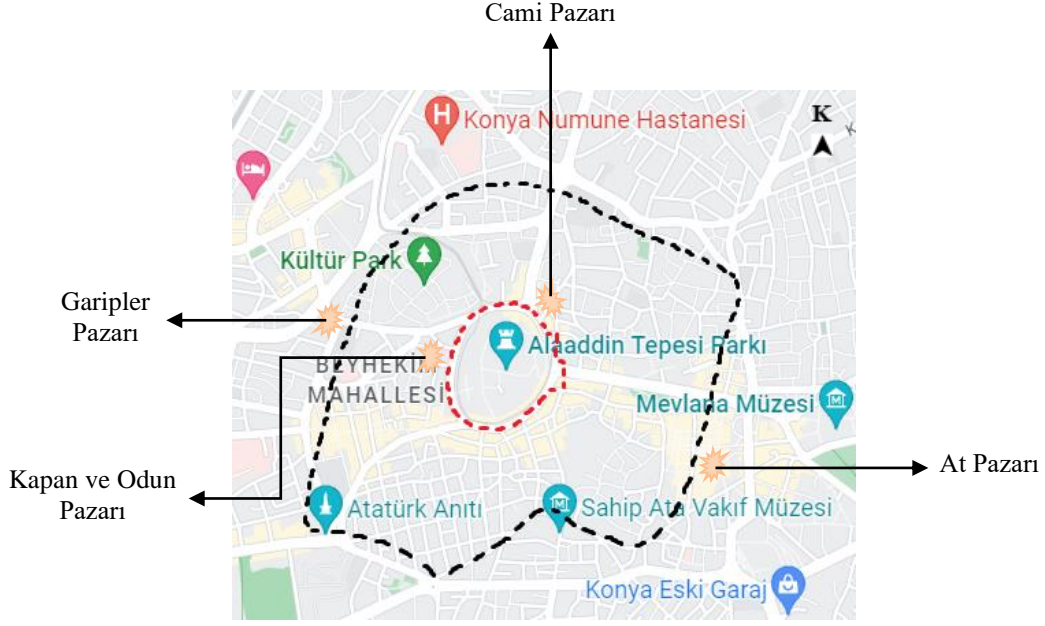
İplik Pazarı, Alaeddin Tepesi'nin doğusunda kurulan pazardır (Baykara, 1985, s. 62). Turan (1947, s. 206)'a göre Yenipazar olarak adlandırılan yer İplikçi ailesiyle bağlantılı olarak İplik Pazarı olarak anılmıştır.

Merçil (2000, s. 71) kentte tuzu alıp satmak için Tuz Pazarı'nın kurulduğunu ifade etmektedir.

Türkmen Pazarı, Türkmenlerin hayvanlarını satıp ihtiyaç duyduğu ürünleri satın aldıkları yerlerdir. Kırşehir kentinde olduğu gibi Konya kentinde de şehir kapsının önüne kurulmuştur (Merçil, 2000, s. 157). Ancak Baykara (1985, s. 57) kentte Türkmen Pazarı'na ait bir kayıt olmadığını belirtmektedir.

Yılgun/Ilgın Pazarı, Batı ve Doğu arasındaki uluslararası ticaret yolları üzerinde Bizanslıların başkenti İstanbul ile Anadolu Selçukluların başkenti Konya kenti arasında kurulan pazardır. Ayrıca I. Alaeddin Keykubad döneminde pazarın içerisine kaplıca yaptırılarak pazara sağlık merkezinin işlevi kazandırılmıştır (Kayaoğlu, 1981, s. 371; Turan, 2009, s. 364). Böylelikle bu pazar ekonomik etkinliğinin yanında sağlık hizmetleri etkinliği göstermesi açısından dikkat çekmektedir (Özcan, 2006a, s. 210).

Alaeddin Camisi'ne yakın bir konumda kale içinde yer alan Cami Pazarı, İnce Minareli Medrese'nin etrafında kurulan Kapan ile Odun Pazarı, kentin batısında surların dışında bulunan Garipler Pazarı ve sur dışında Alaeddin Tepesi'nin güneydoğusunda kurulan Koyun Pazarı Selçuklu döneminde Konya kentinde kurulan diğer pazarlar arasında yer almaktadır (Baykara, 1985, s. 57, 62).

Harita 17: Google maps üzerinde pazarların gösterimi⁴⁵
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

4.3.1.2. Çarşılar

Pazarlar işlenmemiş bir çeşit mal türünün satıldıkları alanlardır. Genellikle sur dışında kurulmuşlardır. “Sûk” olarak da adlandırılan çarşıların pazarlardan farkı işlenmiş ürünlerin satıldıkları yerler olmasıdır (Tanyeli, 2021, s. 118).

Konya kentinin çarşısı Eski Çarşı ile Yeni Çarşı olarak ikiye ayrılmıştır. 1190 yılında Haçlılar tarafından yakılan çarşı Eski Çarşı şeklinde adlandırılmıştır. Eski Çarşı’da Bedreddin Yalman ve Demre Hatun Hanları (Baykara, 1985, s. 56, 63), Yeni Çarşı’da Şemseddin Altun-Aba’nın hanı yer almaktadır (Turan, 1947, s. 204).

Kentin çarşısı imalathanelerin bulunduğu yer ve eşya ya da malların satıldığı yer olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Çarşıda genellikle satış yapılan yerler yani dükkanlar çoğunlukta olmuştur. Ancak kendi imalatlarını yaparak yine kendilerine ait dükkanlarında mallarını satışa çıkaran halk da yer almıştır (Baykara, 1985, s. 52-53).

⁴⁵ Surların geçtiği yerler ve pazar isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

İkamet yerlerinden ayrı olan çarşılar belirli bir düzen içinde saflar halinde dizilmiştir. Külâhçılar, Kasaplar, Pamukçular, Kuyumcular, Şekerciler, Demirciler, Başmakçılar, Aşçılar, Kavaflar, Bıçakçılar, Helvacılar, Terziler, Saraçlar Çarşuları şehirde 13. yüzyılda kurulan çarşılar arasında yer almıştır (Baykara, 1985, s. 52, 58). *Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi*'nde Allame Çarşısı'nın adı geçmektedir (Turan, 1947, s. 204, 220). İsimlerinden de anlaşılacağı üzere çarşılar meslek isimlerine göre adlandırılmıştır.

14. yüzyılda kente gelen İbn Battûta (2000, s. 412) seyahatnamesinde bu dönemde çarşıda her sanat ya da zanaat için ayrı ayrı yerler bulunduğunu belirtmektedir. Kasap, bakırcı, attar, kağıtçı, bakkal, helvacı, mimar, hallaç, berber, dülger, boyacı, bezzaz, cendereci, demirci, dellak, ekmekçi, debbağ, dokumacı, aşçı, canbaz, terzi, kuyumcu, yazmacı, tacir, neccar (marangoz), saka (suyolcu), nakkaş, saraç, natur, örücü, nalbant, destici, çömlekçi, hattat, halıcı, keçeci, hoşabacı, meyhaneci, mücellit, tuzcu, oymacı, tesbihci, rahleci, mezartaşçı, hacamatçı, tabip kentte yer alan esnaf ve sanat erbabı arasındadır (Baykara, 1985, s. 59-61).

Ticaret alanlarından biri olan çarşılar kentin doğusunda gelişme göstermiş ve dış surların yapımından sonra surların içinde kalmıştır. Ancak Ayakkabıcılar Çarşısı, Garipler Çarşısı ve Kasaplar Çarşısı surların dışında kalmıştır (Tanyeli, 2021, s. 117-118). Sivas, Kayseri Kırşehir kentlerinde olduğu gibi Konya şehrinde de Kasaplar Çarşısı bulunmaktadır. Hayvanların toplu bir şekilde kesilerek derilerinin yüzüldüğü yer olan salhaneler temizlik açısından kentin dışında kurulmuştur. Kentte de sur dışına salhane inşa edilmiştir (Merçil, 2000, s. 56-57).

Hayvan ürünleriyle uğraşan meslekler arasında yer alan kürkçülük Anadolu'da önde gelen meslekler arasında olmuştur. Kentte Kürkçüler Hamamı'nın bulunması Kürkçüler Çarşısı'nın varlığına işaret etmektedir. Güney Rusya ve Kırım tüccarları gemiler ile Anadolu'ya kürkler getirmiştir. Anadolu Selçuklularda kürk moda olmuş, saray ve günlük hayatta kürkler hediye etmek ve giymek için kullanılmıştır. Sultan Alaeddin Keykubad'ın Harizmşahlar Devleti (1097-1231) hükümdarlarından Celaleddin Harizmşah'a gönderdiği hediyelerin arasında kunduz ve samur kürkleri yer almıştır (Merçil, 2000, s. 38-39).

Debbağlar günümüzdeki organize sanayi bölgesi gibi toplu olarak bir çarşı yeri oluşturmuştur. Genellikle su kenarlarında ya da şehir dışında bulunan tabakhaneler

(debbağistan) debbağların çalıştığı yerlerdir (Merçil, 2000, s. 34). Şemseddin Altun-Aba debbağların bulunduğu yere bir han inşa ettirmiştir (Turan, 1947, s. 211-212).

Bezzazistan, Alaeddin Tepesi'nin doğusunda yer almıştır. Kumaş satan kişiler olarak adlandırılan "bezzaz"ların günümüzdeki karşılığı manifaturacıdır (Merçil, 2000, s. 13-14).

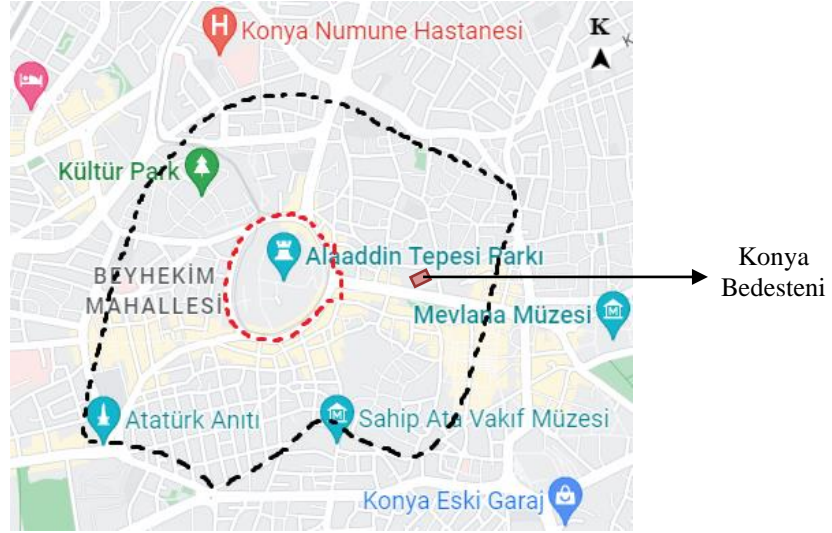
Ergenç (1995, s. 37) ve Aktaş Yasa (2015, s. 251) kentte bir de Uzun Çarşı'nın varlığından söz etmektedir.

4.3.1.3. Bedesten

Baykara (1985, s. 62, 65) kentteki ticaret bölgelerinden biri olan bedesten hakkında yeterli bilgi olmadığını Eski Çarşı'da bulunan Pamukçular ve İplikçiler Çarşıları'na yakın olduğunu belirtirken Aktaş Yasa (1998, s. 243) Şerafeddin Camisi çevresinde bu döneme ait bir bedestenin var olduğunu Osmanlı döneminde bu ilk yapının üzerine yeniden bir bedestenin yapıldığını ifade etmektedir.

Önder (1962, s. 361), Ergenç (1995, s. 35) ve Konyalı (2007, s. 743) önceden Karatay Lisesi ama günümüzde İl Özel İdaresi binası olarak kullanılan Konya Sanayi Mektebi'nin bulunduğu yerde dokuz kubbeli bedesten yer aldığını belirtmektedir. Bu bedesten Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1538 yılında yaptırılmış ve burada yoğun olarak ticari faaliyetler gerçekleştirilmiştir.⁴⁶

⁴⁶ Ayrıca bk. Eyice, 1992, s. 307-308; Karpuz, 2009b, s. 1120.

Harita 18: Google maps üzerinde bedestenin konumu⁴⁷
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

Bedestenin yakınında Ebu'l-Fazl Camisi (günümüzde İplikçi Camisi'nin bulunduğu yer) ile Şerafeddin Camisi'nin bulunması bu bölgeyi şehrin merkezi konumuna getirmiştir. Ayrıca Uzun Çarşı buradan başlamış ve etrafında çeşitli dükkanlar yer almıştır (Ergenç, 1995, s. 35, 37).

Evliyâ Çelebi (2006, s. 30) seyahatnamesinde kargir olarak inşa edilmiş, mavi renkli kurşun ile örtülü kubbeleri bulunan demir kapılı bu bedestende zengin tüccarların değerli eşyalarının bulunduğunu yazmaktadır.

19. yüzyılda bedesten kitabe, eski eser ve silahların muhafaza altına alındığı bir müze-depo olarak kullanılmıştır. Avlonyalı Ferid Paşa tarafından 1901 yılında yıktırılarak yerine Sanayi Mektebi inşa edilmiştir (Odabaşı, 1998, s. 54-55; Konyalı, 2007, s. 743-744).

⁴⁷ Surların geçtiği yerler ve bedestenin konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Fotoğraf 11: Konya Bedesteni⁴⁸

19. yüzyılın sonlarına doğru kente gelen Fransız seyyah M. Clement Huart (1897, s. 183-186) kentteki eski, terk edilmiş bir bedestenin giriş kapısında yer alan kitabesine göre 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde onarıldığını belirtmektedir. Konya Belediye Müzesi olarak kullanılan bu bedestenin kapısında asma kilit bulunduğunu ve belediyeden izin alarak yapıya girdiğini, yarısı toprağa gömülü bedestenin iç mekanının çok karanlık olduğunu söylemektedir.

Bedestenin Osmanlı şehri için ekonomik gelişmişliğin belirgin göstergesi olarak düşünülürse Konya kentinin bedestene sahip olma konusunda geç kalmış merkezlerden birisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kentin Osmanlı döneminde yapılmış hiçbir kent içi kargir hanı içermemesi dikkat çekmektedir. Selçuklu döneminden kalan hanlardan dolayı yeni bir han yapılmasına ihtiyaç duyulmadığı düşünülse de bu durum gerçekçi bir yaklaşım değildir. Çünkü 13. yüzyılda yapıldıkları bilinen bu hanların Osmanlı dönemine ulaştığına dair bir kanıt yoktur (Tanyeli, 2001, s. 178).

Tarihsel süreç içinde Anadolu konumu itibari ile her zaman Avrupa ile Asya arasındaki ürünlerin transferine aracılık yapmıştır. Anadolu'nun neredeyse tam merkezinde bulunan Konya kenti de bir açıdan Anadolu'nun üstlenmiş olduğu bu rolle bağlantılı olarak büyük önem kazanmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde ticari ve siyasi potansiyel açıdan 60.000 nüfuslu bir kent haline gelen Konya şehrinin 16. yüzyılda bu aktif ticaret rolü azalmıştır (Tuş, 2001, s. 204). Tanyeli (2001, s. 178)

⁴⁸ Konya Bedesteni 1901 yılında Vali Ferid Paşa tarafından yıktırılmış ve yerine Sanayi Mektebi yaptırılmıştır (Karpuz, 1998, s. 79).

Konya şehrinin 16. yüzyılda durgun ekonomisi ve ülke içi ticarete aktif rol alamamasından dolayı Konya kenti bedesteninin 16. yüzyılda inşa edildiğini ifade etmektedir. Ancak bazı araştırmacılar bu bedesteni Selçuklu dönemine kadar indirmektedir.⁴⁹

Kentin içinde Selçuklu döneminden günümüze kadar gelebilen herhangi bir ticaret yapısı bulunmamaktadır. Kitabe, arşiv ve vakıf kayıtları dikkate alındığında 1538 yılından önce burada bedesten ya da benzer işlevli ticari bir yapının bulunduğu düşünülmektedir. Söz konusu bu ilk yapı yıkılarak yerine Kanuni Sultan Süleyman döneminde dokuz kubbeli bir bedesten yapılmıştır. Ancak bu ilk yapının Selçuklu dönemi yapısı olduğuna dair net bilgi bulunmamaktadır (Baş ve Bozkurt, 2003, s. 510-512).

4.3.1.4. Hanlar

Uluslararası ticaret yolları üzerinde çoğunlukla sultan, vezir ve devlet büyükleri tarafından yaptırılan vakıflarla varlığını sürdüren kervansaraylara karşılık kasaba ve şehirlerde yolcu ve tüccarlar için ücretli hanlar yer almıştır. Hanlarda kervansaraylardaki gibi konuk ve yolcuların her türlü ihtiyaçları düşünülmüş, bunun için gerekli tesisler kurulmuştur. Selçuklu döneminde Anadolu'nun Kırşehir, Sivas gibi birçok şehrinde olduğu gibi Konya kentine de hanlar inşa edilmiştir (Turan, 1946, s. 495; Önder, 1962, s. 443).

Çarşıların bir parçası olan hanlar 13. yüzyıldan itibaren kentte görünmeye başlamıştır. Genellikle çarşıların içinde bulunmuş ve o çarşının adıyla anılmıştır. Bu hanlarda diğer şehirlerden gelen tüccarlar konaklamıştır. Bu yüzden halk tarafından tüccar hanı olarak bilinmiş ve bu durum Osmanlı döneminde de devam etmiştir (Baykara, 1985, s. 63, 65). Hanlar Şekerciler Hanı, Bezzazlar Hanı gibi tüccarın cinsine ve uzmanlığına göre ayrılmıştır. Yerli ve yabancı tüccarlar bu hanlardan alışveriş yapmıştır. Ayrıca 13. yüzyılda Ortaçağ Anadolu kentlerinde bazı hanların halk tarafından eğlence mekanı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Konya kentinde de Ziyaeddin Hanı gibi bazı hanlar eğlence yeri olarak kullanılmıştır (Turan, 1946, s. 496).

⁴⁹ Baykara, 1985, s. 62, 65; Aktaş Yasa, 1998, s. 243.

Hanların en ünlülerinden biri Bezzazlar Hanı'dır. Pamukçular ile İplikçiler Çarşıları'na yakın olduğu ve erken dönemlerde yapıldığı ve tahmin edilmektedir. Debbaglar Çarşısı ve Yeni Çarşı'nın içine Şemseddin Altun-Aba'nın 2 tane hanı⁵⁰, Eski Çarşı'nın içine Demre Hatun ve Bedreddin Yalman Hanları inşa edilmiştir. Karatay Hanı, Hvace Hasan'üs-Sultani Hanı, Pirinççiler Hanı, Sahip İsfahani Hanı, Şekerciler Hanı, Nizamiye Hanı, Vezir Ziyaeddin Hanı kaynaklarda adı geçen diğer hanlardır (Baykara, 1985, s. 63-65). Aktaş Yasa (1998, s. 243, 257) kentte bu hanlara ilave Kanara, Mecidiye, Köle Hasan, Hatuniye Hanları olmak üzere toplamda 16 tane hanın bulunduğunu ifade etmektedir.

Merçil (2000, s. 50, 64, 151) Türkler tarafından pirincin çok kullanıldığını ve pirinç satıcılarının toplu olarak iş yaptığını belirtmektedir. Ayrıca Şems-i Tebrizi'nin Konya kentine geldiği zaman Pirinççiler Hanı'nda kaldığını ifade etmektedir. Başka bir rivayete göre de bir tüccar kılığına girerek Şekerciler Hanı'nda kalmıştır. Baykara (1985, s. 64) da bu iki hanın Şems-i Tebrizi ile ilgili olduğunu yazmaktadır. Ahmed Eflâkî (1986, s. 39, 131, 136; 1987, s. 62) Şems-i Tebrizi'nin Şekerfuruşan (Şekerciler)/Şekerrizan Hanı'nda kaldığını ifade ederken Sipehsâlâr (1977, s. 124) Şems-i Tebrizi'nin Konya kentine gece vaktinde gelerek Pirinc-furuşan (Pirinççiler) Hanı'nda kaldığını belirtmektedir.

Baykara (1985, s. 46, 136) kentte ayrıca Ermen-hanın yani Ermenilere ait Ermeni hanlarının bulunduğunu söylemektedir. Bu hanlarda Ermeniler konakladığı içinde bu şekilde adlandırılmıştır. Attar Armağan Şah Mahallesi'nde 10 hücreli, Larende Kapısı'nın dışında 16 hücreli Ermen-hanlar yer almıştır.

4.3.2. Mahalleler

Baykara (1985, s. 50) Konya kentinde Anadolu Selçuklu döneminde 40 ya da 50 tane mahalle bulunduğunu ifade ederek bu dönemde inşa edilen mescitlerin büyüklüğü ile mahallelerin nüfusunu hesaplamıştır. 7x7 m kare mekanlı mescitlerde ortalama 60 kişinin namaz kıldığından yola çıkarak mahallede yaşayan ortalama kişi sayısını 150 ya da 200 arasında bulmuştur. Küçükdağ ve Arabacı (1994, s. 236) yayınında kentteki mahalle sayısını 11 olarak vermektedir.

⁵⁰ Turan, 1947, s. 204, 211-212.

Aktaş Yasa kenti kuzey ile güney ve doğu ile batı doğrultusunda bölen iki tane ana yol arasında gelişen Tahti, Meydani, Esediye, Yusuf bin Süleyman, Biremani, Abdülkerim, İhtiyar Hamamı Mevki, Emiri Ahur Fahreddin Arslandoğmuş, Bezre, Attar Armağan Şah, Aksaray Kapısı, Turud, Marendi, Fahrünnisa Havalisi, Merhum Mecdü'd-din Mütetabbib Mahalleleri olmak üzere toplamda 15 mahalle ismini belirlemiş ancak bu mahallelerden sadece bir bölümünün sur içinde ve dışındaki konumlarını tespit etmiştir. 16. yüzyıl şer'iyye sicil ile tapu tahrir defterlerinde Selçuklu dönemine ait mahallelerin isminin geçmesi ve kentin bu dönemdeki yayıldığı alan mahalle sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir (Aktaş Yasa, 1998, s. 238-239, 255).

1518 yılında Yavuz Sultan döneminde arazi tahrirati yapılmış ve kentte 1 tanesi gayrimüslim, 88 tanesi Müslüman toplamda 89 tane mahalle kayıtlara geçmiştir (Sakaoğlu, 2001, s. 63). 1584 yılına ait şer'iyye sicilinde şehre ait 119 mahallenin ismi geçmektedir. Burada yer alan Fahrünnisa ve Aksaray Mahalleleri gibi mahallelerin bir bölümünün Anadolu Selçuklu dönemindeki isimlerle ilişkili olduğu (Ergenç, 1995, s. 44-47) ve bunlarla beraber bu döneme ait yaklaşık 40 mahalle olduğu tahmin edilmektedir (Aktaş Yasa, 1998, s. 238).

Şemseddin Altun-Aba Vakfıyesi'nde Hoteni, Bakırcı Yusuf ve Meydani (Turan, 1947, s. 220) ile *Celaleddin Karatay Vakfıyesi*'nde İhtiyar Hamamı Mevki Mahalleleri'nin adları geçmektedir (Turan, 1948, s. 156).

Tahti/Hoteni Mahallesi iç kalede; Marendi, Yusuf bin Süleyman, Biremoni, Attar Armağan Şah, Esediye, İhtiyar Hamamı Mevki, Merhum Mecdü'd-din Mütetabbih Mahalleleri dış kale ve iç kale arasında konumlanmıştır. Aksaray Kapısı, Meydani, Fahrünnisa Havalisi, Turud Mahalleleri dış kale surlarının dışında yer almıştır. Abdülkerim, Emir-i Ahur Fahreddin Arslandoğmuş Mahalleleri'nin konumları tam olarak belirlenememiştir (Aktaş Yasa, 2015, s. 247).

Harita 19: Google maps üzerinde mahallelerin konumu⁵¹
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi:
23.03.2023)

12. yüzyılın ortalarında Alaeddin Tepesi iki bölüme ayrılmış kuzey kısımda Türkler, güney bölümde Hristiyanlar yaşamıştır (Baykara, 1985, s. 34, 51). 13. yüzyılın başlarında kent güney, güneybatı ve kuzeybatıya doğru genişlemiş ve I. Alaeddin Keykubad döneminde dış kale surlarının inşa edilmesi ile beraber surların dışında yerleşimler yaygınlaşmıştır. Özellikle zaviyeler etrafında yeni mahalleler kurulmuştur. Geniş bir çevreye yayılan Turud ve Fahrünnisa Havalisi Mahalleleri gibi dış kale etrafında kurulan mahalleler seyrek, iç kale ile dış kale arasındaki alanda kurulan mahalleler birbirine bitişik olarak konumlanmıştır. Şehir sur içinde ticaretin yoğun olduğu çarşı ve mescit etrafında, sur dışında tekke ve zaviyelerin etrafında kurulan mahallelerden oluşmuştur (Aktaş Yasa, 2015, s. 248).

Mahallelerdeki pazar, çarşı, hamam, han, cami ve mescit birlikteliği dikkat çekmiş ve bu birliktelik Osmanlı Devleti döneminde de devam etmiştir. Surların dışında kurulan Ahi Mahallesi; Debbaglar Çarşısı, Hanı, Mescidi ve Tekkesi ile bu birlikteliğe bir örnek teşkil etmektedir. Mahalledeki yapının isminin, banisinin ismi ile birlikte anılması mahalle adlarında dikkat çeken bir özellik olmuştur. Baninin ismi

⁵¹ Surların geçtiği yerler ve mahallelerin konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

mescide ve mescidin ismi mahalleye verilmiş, bu ilişki Osmanlı döneminde devam etmiştir (Aktaş Yasa, 2015, s. 248).

13. yüzyılda toplam nüfusun onda birini gayrimüslim nüfus oluşturmuştur. Rumlar, Müslüman olmayan halk arasında çoğunluktadır. Yaklaşık 1500 Rum Sille ve çevresine yerleşmiş, hizmet sektöründe çalışmıştır. Ermeniler sur dışındaki alanlarda kalmış ve kasaplık işiyle uğraşmıştır. Yahudiler kenar mahallelerde yaşamıştır (Baykara, 1985, s. 136-137, 142; Küçükdağ ve Arabacı, 1994, s. 234-235).

Seyrek bir dokuya sahip olan kentin güneybatı kesiminde gayrimüslim halk yaşamıştır. Selçuklular döneminde geç iskan gören bu kısım Beylikler döneminde büyük rağbet görerek kalabalıklaşmıştır. Şehrin kuzeybatısında vezir ve emirlerin evleri yer almış, burası sarayla ilişkili kişilerin yer aldığı mahalle olduğu için diğer mahallere kıyasla daha gelişmiştir (Aktaş Yasa, 2015, s. 248).

4.4. Odak/Düğüm Noktaları

Odak/düğüm noktaları olma özelliği taşıyan meydanlar geçiş alanları arasında bağlantı kurarak odak noktalarını oluşturur. Bu odak noktaları hem kesişim alanları hem de yoğunlaşma ve toplanma alanlarıdır. Odak noktası kriterine örnek olarak savunma yapısının bir elemanı olan sur kapıları da verebilir. Sur kapıları savunma yapısının bir ögesi olmalarının yanında aynı zamanda her biri kendi içlerinde çevreleri ile bir meydan oluşturduğu için bu ögeye örnek olarak verilmiştir. Çevresi ile bir meydan oluşturan bir diğer örnek Sahip Ata Külliyesi ve çevresidir. Bu yapı uzamsal bir bütünlük oluşturmasının yanında cami, türbe, hankâh, hamam, çeşme ve dükkanlardan oluşan tezat yapıları ve faaliyet yoğunlaşmaları ile öne çıkmaktadır.

4.4.1. Meydan

Tanyeli (2021, s. 277) Anadolu Selçuklu dönemi meydanlarının kentteki yapılaşmış çevrenin merkezinde bulunan boşluk olmadığını tam tersine yapılaşmış çevreye eklemlenen kentsel bir öge olduğunu belirtmektedir. Kısaca meydanları yapılarla sınırlanmamış düz alanlar olarak ifade etmektedir.

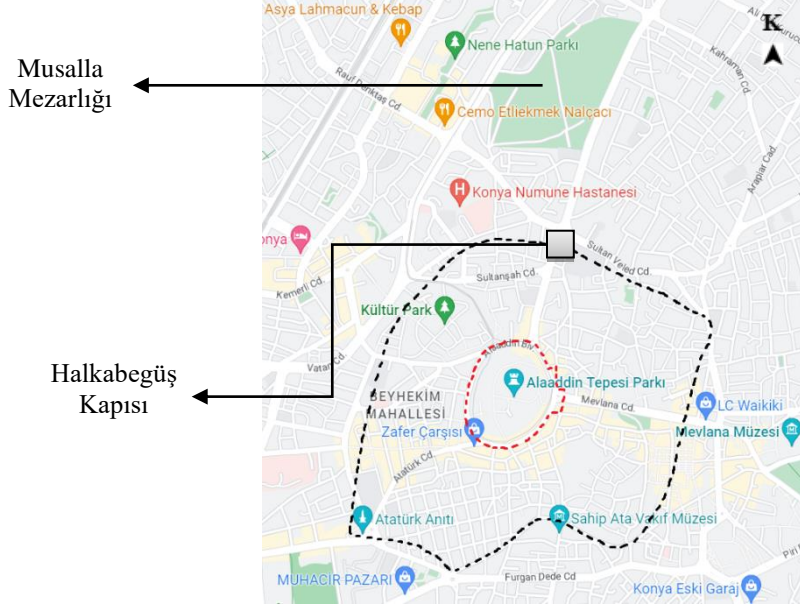
Yoğunluğun belirli alanlarda toplanması şehrin gelişim yönünü göstermektedir (Aktaş Yasa, 2015, s. 247). Konya kentinde yoğunluk insanların günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları çarşı ve sosyal hayatın değişik biçimlerinin görüldüğü meydana toplanmıştır (Baykara, 1985, s. 67).

13. yüzyılın başında kentteki meydan ile ilgili en erken tarihli veriler *Şemseddin Altun-Aba Vakfiyesi*'nde debbağların yer aldığı "Meydani Mahallesi" şeklinde kayıtlara geçmiştir (Turan, 1947, s. 211, 220).

İç kale surlarının eteğinde, Sultan Kapısı'nın önünde sarayın meydanı yer almış ve saray hayatıyla ilgili bir takım merasimler burada gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin At Pazarı Kapısı'ndan çıkarken bir idam olayının gerçekleşmesi⁵² gibi infaz olayları ve ticari faaliyetler için dış sur kapılarının etrafında küçük meydanlar bulunmuştur (Aktaş Yasa, 1998, s. 247).

Ahmed Eflâkî (1986, s. 220) Hz. Mevlânâ'nın Halkabegüş Kapısı'ndan dışarı çıkarak meydanın arkasında yer alan tepenin üzerinde namaz kıldığını anlatarak Konya kenti meydanından bahsetmektedir. Selçuklular döneminde her şehirde "Sultan Meydanı" olarak adlandırılan birer toplantı alanı vardır. Burada ordu uğurlanmış ve karşılanmıştır. Konya kentinde bu meydan kalenin Halkabegüş Kapısı dışında Şeyh Halili Türbesi'nin yanında bulunmaktadır (Konyalı, 2007, s. 374). Aktaş Yasa (2015, s. 249) bu meydanı "Musalla Meydanı" olarak adlandırmaktadır. Günümüzde kentin kuzeyinde Musalla Mezarlığı bulunmaktadır.

⁵² Ahmed Eflâkî, 1986, s. 228.

Harita 20: Google maps üzerinde Musalla Mezarlığı'nın konumu⁵³
(<https://www.google.com.tr/maps/@37.8769602,32.4807184,14.92z>., erişim tarihi:
03.04.2023)

I. İzzeddin Keykavus'un saltanatlığı sırasında Keykavus, Ankara Kalesi'ne sığınan Alaeddin Keykubad'ın üzerine yürüyeceği sırada askeri birlikler Saltanat Sarayı'nın emrini yerine getirmek amacıyla harekete geçmiş, kentin önünde bulunan boş arazide hazır olmuştur (İbn Bibi, 1996a, s. 155).

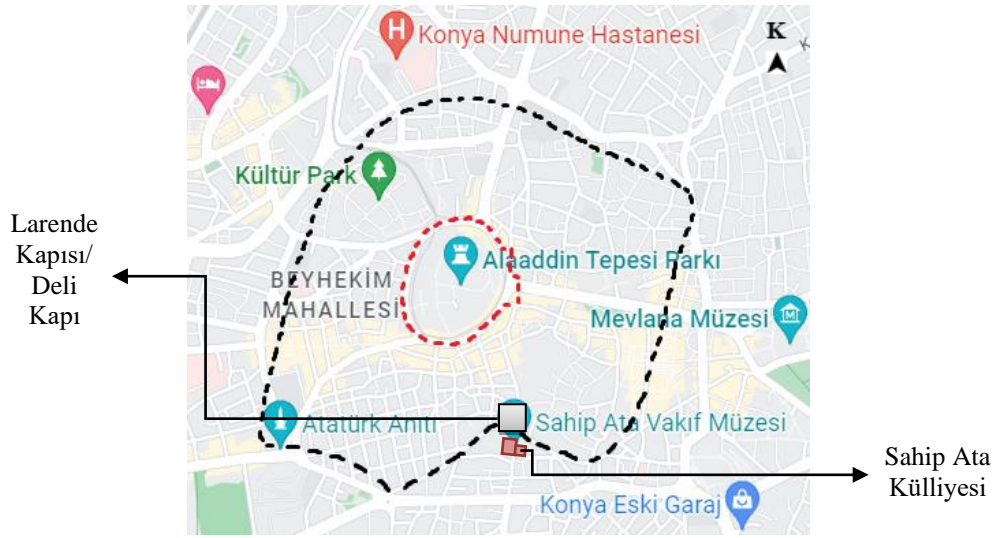
Şehirde devlet hayatının törenlerle ilgili hemen hemen bütün faaliyetleri meydanlarda yapılmıştır. Bunlar arasında Türk İslam topluluklarında en önemli şenlik olan bayram namazlarının toplu halde kılınması da yer almaktadır. Bu özellikten dolayı meydanlara bir müddet sonra sabit minber ve mihrap yapılmıştır. Hükümdar, devlet görevlileri ve halkın hep birlikte bulunduğu alanlar olan meydanlar birer toplantı yeri görevi de görmüştür (Baykara, 1985, s. 67, 68). Ayrıca kent meydanları spor, tören ve şenlikler için kullanılmış ve bu durum Konya şehrinde 19. yüzyıla kadar devam etmiştir (Tanyeli, 2021, s. 281).

Yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret öğeleri/nirengi noktaları olmak üzere ayrı ayrı ele alınan bu beş kriter incelenen alanın şartlarına göre zaman zaman değişiklik gösterebilir. Seçilen bir alan şehrin parçası için bölge özelliği gösterirken kentin tamamı için odak/düğüm noktası özelliği taşıyabilir

⁵³ Surların geçtiği yerler, Musalla Mezarlığı ve Halkabegüş Kapısı'nın konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

(Lynch, 1990, s. 48). Bu yüzden kent kapıları bizler için sınırlar kriterinde savunma yapısının bir elemanı olmalarının yanında çevreleri ile birlikte birer odak/düğüm noktası olma özelliği taşımaktadır.

Odak/düğüm noktası olma özelliği gösteren bir diğer örnek Sahip Ata Külliyesi ve çevresidir. Cami, hankâh, türbe, hamam, çeşme ve dükkanlardan oluşan külliye Larende Kapısı/Deli Kapı'nın karşısına inşa edilerek çevresi ile bir meydan oluşturmuştur. Sur kapısının önünde bulunması, şehir içi yolları yönlendirmesi ve bünyesinde birçok farklı yapı barındırmasından dolayı bu ögeye örnek olarak verilebilir.

Harita 21: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi'nin konumu⁵⁴
(<https://www.google.com.tr/maps/@37.8769602,32.4807184,14.92z>., erişim tarihi:
03.04.2023)

Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılan külliye'nin ilk inşa edilen yapısı camidir. Mimarı Kelük bin Abdullah'tır. 1258 yılında inşa edilen cami iki kere yangın tehlikesi geçirmiş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru yeniden inşa edilmiştir. Çifte minareli olarak tasarlanan caminin günümüze batı cephesindeki minaresi ulaşmıştır. Caminin güneyinde yer alan hankâh günümüzde Sahip Ata Vakıf Müzesi olarak kullanılmaktadır. Cami ile hankâhın ortasında yer alan türbede yer alan

⁵⁴ Surların geçtiği yerler, Sahip Ata Külliyesi ve Larende Kapısı/Deli Kapı'nın konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

sandukaların çini bezemesi çini mozaik tekniğindedir. Hankâh ve türbenin iç mekanında kullanılan sırlı tuğla ve çini süslemeler dikkat çekmektedir. Külliye'nin doğusunda dükkanlar ve çifte hamam yer almaktadır (Bilici, 2016, s. 443-459).

Fotoğraf 12: Sahip Ata Külliyesi, 1884-1887
(<https://pastvu.com/p/a/f/g/p/fgpmdtvqgyczg627ib.jpg>, erişim tarihi: 03.04.2023)

4.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları

İşaret ögeleri/Nirengi noktaları noktasal referanslardır. Bu ögeler ölçekleri çeşitlilik gösteren fiziksel unsurlardır. İşaret ögeleri/Nirengi noktalarına dini, sivil ve eğitim gibi farklı yapı tiplerinden örnekler vererek bu ögenin okuyucu tarafından daha kolay algılanması amaçlanmıştır.

Bu ögenin en önemli özelliği çevrede kolay bir şekilde hatırlanan tek öge olmasıdır. Sivil mimari örneği olan Saltanat Sarayı da Ortaçağ kent sınırları içerisinde yer almaktadır. Alaeddin Tepesi'nde yer alan Saltanat Sarayı ile Alaeddin Camisi, tepede yer almaları ve uzak mesafelerden kolay bir şekilde algılanabilmelerinden dolayı işaret ögeleri/nirengi noktalarına örnek gösterilebilir. Alaeddin Camisi bu ögenin dini mimari örneği olurken, eğitim yapısı olarak da Selçuklu dönemi taş işçiliğinin en güzel örnekleri arasında yer alan Sırçalı Medrese (Muslihiddin/Muslihiye Medresesi), Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medresesi de bu ögeye örnek verilebilir.

Fotoğraf 13: Konya Alaeddin Tepesi
(<https://i.pinimg.com/originals/c0/bb/bf/c0bbbfd07dcbeb5132c98082c4c66bf1.jpg>.,
erişim tarihi: 17.10.2022)

Saltanat Sarayı tepenin kuzeydoğu eteğinde yer alan Bizans döneminden kalan iki burcun üzerine tuğla malzeme ile eyvan biçiminde iki köşklü olarak inşa edilmiştir. Bu köşklere II. Kılıçarslan Köşkü'nün bir bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. Bu köşk 12. yüzyılda II. Kılıçarslan tarafından Karatay Medresesi ile Alaeddin Camisi'nin arasına yaptırılmıştır. Yapı tuğla, taş, ahşap, kerpiç, alçı ve çini süslemeleri ile Orta Asya'dan gelen kültürün pek çok özelliğini yansıtmaya açıktır. Ayrıca devletin yönetim merkezi olan sarayın günümüze ulaşan tek yapı kalıntısı olması bakımından büyük önem arz etmektedir. Diğer köşk sarayın batı köşkü şeklinde adlandırılan ikinci köşktir. Koruma duvarıyla çevrelenen saraya girişler bu duvarın kapılarından sağlanmıştır. Alaeddin Keykubad'ın saltanatlığı sırasında dış surların yapılmasıyla birlikte Alaeddin Tepesi'nin çevresindeki surlar, içerisinde Selçuklu Sarayı ve Alaeddin Camisi'nin yer aldığı bir iç kaleye dönüşmüştür (Çelebi, 2021, s. 231-236).

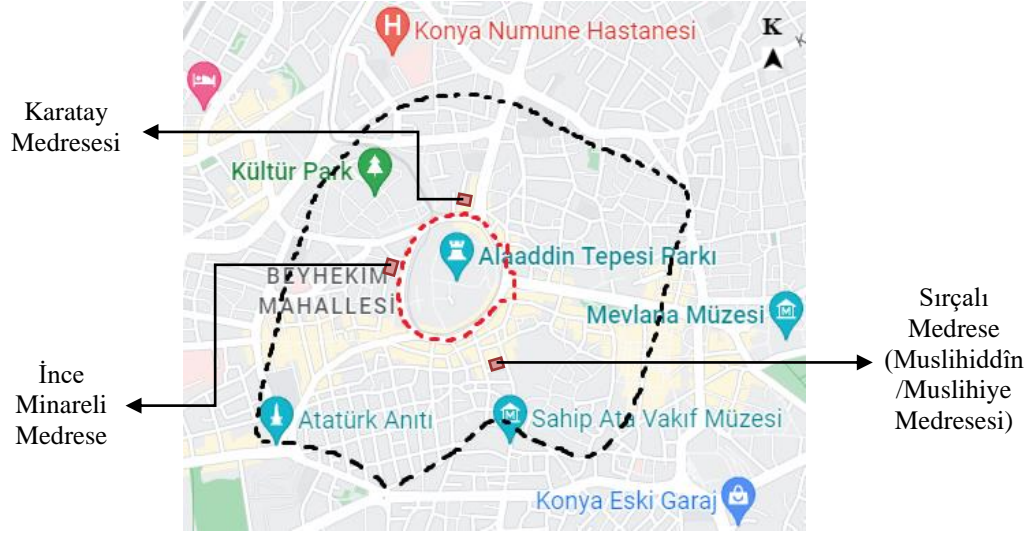

Fotoğraf 14: Kılıçarslan Köşkü ile çevresinde bulunan Selçuklu Sarayı harabesinden genel görünüm (<https://twitter.com/NataliAVAZYAN/status/482474219893448704/photo/1>., erişim tarihi: 17.10.2022)

19. yüzyılda kente gelen Texier (2002, s. 314) tepenin tuğla malzeme ile inşa edilen surla çevrili olduğunu ve içinde de Selçuklu sultanlarının sarayının bulunduğunu ifade etmektedir. Kapısı güneydedir. İçinde mutfak, hizmetçi daireleri ve kışla bulunmaktadır. Sarayın sağ ve sol tarafında 7-8 m yüksekliğinde bir salon yer almaktadır. Çelebi (2021, s. 231) bu yapının divanhane olduğunu belirtmektedir. Bu veriler bize Selçuklu Sarayı'nın tepenin geniş bir alanına yayılan kompleks bir yapı olduğunu göstermektedir.

Alaeddin Camisi'nin inşaatına Sultan I. Rükneddin Mesud (1116-1156) döneminde başlanmış, II. Kılıçarslan (1156-1192) ile I. İzzeddin Keykavus (1210-1219) dönemlerinde devam edilmiş, I. Alaeddin Keykubad döneminde tamamlanmıştır. Caminin ilk olarak doğu bölümünün inşaatına başlanmış daha sonrasında orta ile batı kısımları ilave edilmiştir (Karpuz, 2009a, s. 89-90). Kündekârî tekniği ile yapılan minberi ve çini mozaik mihrabı Selçuklu dönemi ahşap ve çini sanatının en güzel örnekleri arasında yer almaktadır (Bilici, 2016, s. 321-325).

Selçuklular döneminde kültür ve ilim merkezi olan kente çok sayıda medrese inşa edilmiş ancak günümüze çok azı gelebilmiştir (Aktaş Yasa, 1998, s. 243). Günümüze ulaşanlar arasında Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medrese işaret öğeleri/nirengi noktalarına örnek verilebilir. Bu yapılar kentsel bölgede kolay bir şekilde algılanabilir.

Harita 22: Google maps üzerinde Konya kentinin günümüze ulaşan medrese örneklerinin konumu⁵⁵

(<https://www.google.com.tr/maps/@37.872629,32.4959346,14.39z>., erişim tarihi: 03.04.2023)

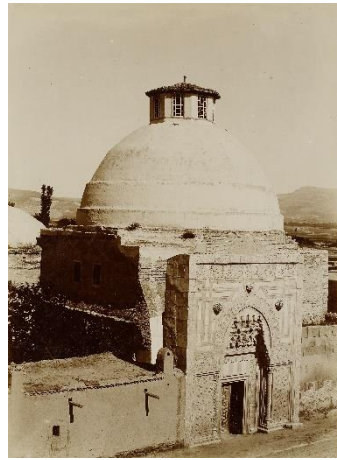
Sırçalı Medrese, 1242 yılında Bedreddin Muslih tarafından fıkıh ilmi okutmak amacıyla inşa ettirilmiştir. Yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Açık avlulu, iki katlı ve iki eyvanlı medreseler grubuna girmektedir. Çini süslemelerinden dolayı halk arasında Sırçalı Medrese olarak adlandırılmaktadır (Karpuz, 2009a, s. 344).

⁵⁵ Surların geçtiği yerler ve Konya kentinin günümüze ulaşan medrese örneklerinin konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

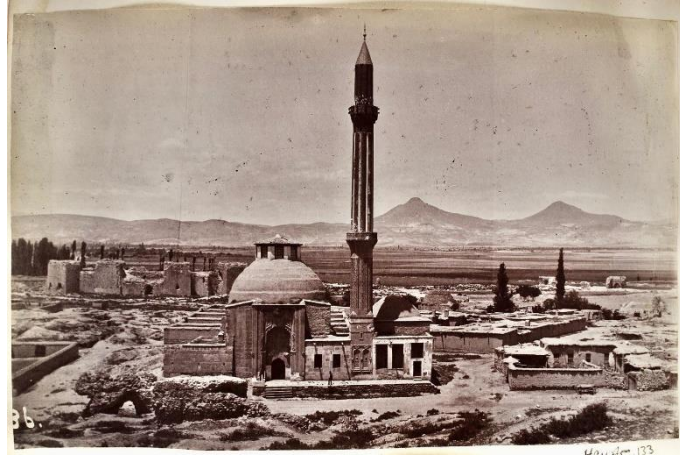
Fotoğraf 15: Sırçalı Medrese (Muslihiddin/Muslihiye Medresesi), 1870'ler (www.eskiturkiye.net/4117/konya-sircali-medrese-1870-ler-g-berggren-fotografi#lg=0&slide=0., erişim tarihi: 24.03.2023)

Alaeddin Tepesi'nin kuzeyinde yer alan Karatay Medresesi II. İzzeddin Keykavus döneminde Celaleddin Karatay tarafından 1251/1252 yılında yaptırılmıştır. Kapalı avlulu, tek katlı ve tek eyvanlı medreseler grubuna girmektedir. İnşasında yapı malzemesi olarak yöreye özgü Sille taşı ve moloz taş kullanılmıştır. Çini süslemelerinden dolayı Anadolu Selçuklu dönemi medreseleri arasında önemli bir yere sahiptir (Bilici, 2016, s. 403-406). Günümüzde Karatay (Çini Eserler) Müzesi olarak kullanılan medresede Kubadabad Sarayı kazı buluntuları, Konya ve yöresinden Selçuklu dönemi çinileri, Osmanlı dönemi seramik tabaklar, cam ve alçı malzemeden eserler sergilenmektedir.

Fotoğraf 16: Karatay Medresesi, 1890 (www.eskiturkiye.net/3664/karatay-medresesi-konya-garabed-solakian-fotografi#lg=0&slide=0., erişim tarihi: 23.03.2023)

İnce Minareli Medrese Ortaçağ döneminde kent için önemli simgeler arasında yer almaktadır. 1263-1268 yılları arasında Alaeddin Tepesi'nin batısına Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından inşa edilmiştir. Selçuklu dönemi taş işçiliğinin en önemli örneklerinden olan yapının mimarı Kelük bin Abdullah'tır (Karpuz, 2009a, s. 327). Kapalı avlulu, tek katlı ve tek eyvanlı medreseler grubuna girmektedir. Yapı malzemesi olarak dışta yöreye özgü Sille taşı, iç mekanlarda tuğla kullanılmıştır. Yapının kuzeydoğu köşesinde mescide ait olan minare medreseye adını vermiştir. 1901 yılında yıldırım düşmesi sonucunda minarenin bir bölümü yıkılmıştır (Bilici, 2016, s. 388-391). Günümüzde Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi olarak kullanılan medresede Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı dönemine ait yapı ve tamir kitabeleri, Konya kalesine ait buluntular, ahşap pencere kanatları sergilenmektedir.

Fotoğraf 17: İnce Minareli Medrese, 1887

(https://twitter.com/tarih_mag/status/1529149477348446209/photo/1., erişim tarihi: 23.03.2023)

5. ORTAÇAĞ DÖNEMİ BRUGGE KENT İMGESİ VE BİLEŞENLERİ

“Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması” adlı tez çalışmamızın beşinci bölümünde Kevin Lynch’in kent imgesini oluşturan bileşenleri aracılığıyla Brugge kentinin okuması yapılacaktır.

Ortaçağ Avrupa kentlerinden olan Brugge kenti Uğur Tanyeli (2021, s. 95-174) ve Koray Özcan (2006c, s. 169-173)’ın belirlemiş olduğu kent modellerinden yola çıkarak Konya kenti gibi kale kent modeline bir örnek olup etrafı surlarla çevrilidir. Surların etrafında içleri su ile dolu hendekler bulunmaktadır. Konya kentinde olduğu gibi Brugge şehrine de giriş ve çıkışlar hendeklerin üzerine inşa edilen köprülerle sağlanmıştır. 10. yüzyılda Flandre Bölgesi’nin idari başkenti olan kent 12. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’nın kuzeybatısında en önde gelen bir ekonomik üstünlüğe ulaşmıştır.⁵⁶

5.1. Yollar

Cadde ve sokaklar kent bütününe bir parçasıdır. Şehir nehir etrafında kurulduğu için su yerleşim planını etkileyen en önemli unsur olmuş, cadde ve sokakları yönlendirmiştir.

5.1.1. Cadde ve Sokaklar

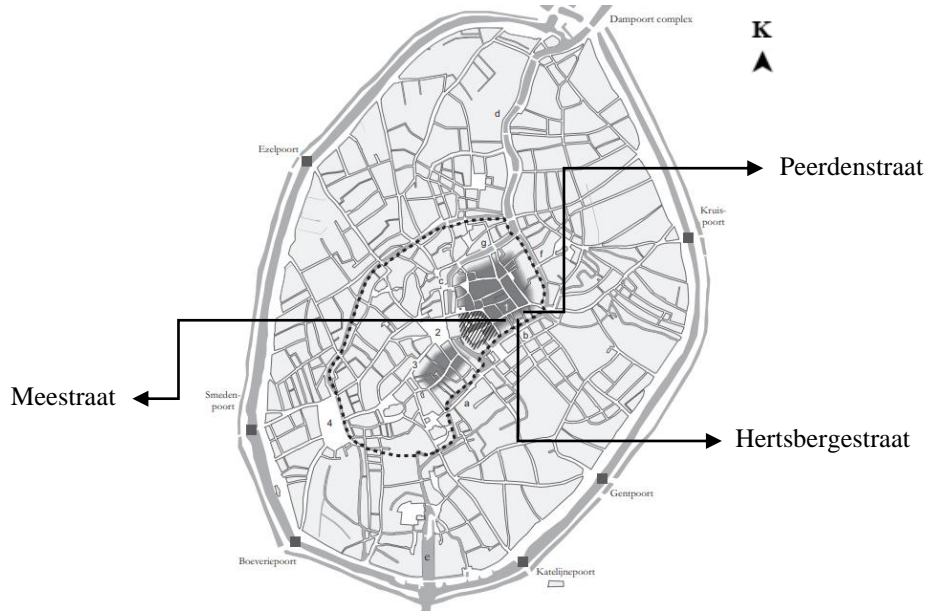
Kentsel arazi 1140-1280 yılları arasında ekonomik büyüme sürecinde yatırım yapan zenginler için sermayenin ana aracı olmuş ve kentsel arazinin büyük bir kısmı hayır kurumları ve zenginlerin eline geçmiştir. 12. ve 13. yüzyıllarda kent büyümüş sokaklara yeni yapılar inşa edilmeye başlanmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 65, 79-80). Kent yerleşim planında yapılar yollara ve kanalların kavislerine göre inşa edilmiştir. Yollar merkezdeki meydana çıkacak şekilde yönlendirilmiş ve beşik çatılı binaların eğimleri sokaklara paralel olarak yapılmıştır (Benevolo, 1995, s. 82).

⁵⁶ Abu-Lughod, 2020, s. 130; Dijkman, 2011, s. 82.

Fotoğraf 18: Rolweg sokaktan bir görünüm, 1898 (Coens, 2012)

Daha öncesinde kare olan büyük parseller küçük parsellere ayrılmıştır. Parsellerin arka taraflarına ve köşe parsellere yan sokaklar boyunca birkaç küçük ev yapılmıştır. Peerdenstraat, Meestraat ile Hertsbergestraat dar ve küçüktür. Muhtemelen daha düşük gelirli insanları barındırmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 65, 80). Sokaklarda küçük tezgahların yer aldığı, yapıların zemin katını dükkan olarak kullanan çeşitli alışveriş caddeleri yer almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 170).

Harita 23: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi⁵⁷ (Dumolyn vd., 2018)

⁵⁷ Sokak isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

13. yüzyılda Zwin Körfezi'ne yeni bir bağlantı yapılmış ve deniz ticareti gelişmiştir. Böylelikle şehirde tüccar sayısı artmaya başlamıştır. Goudenhandrei ile Spiegelrei su yollarının arasındaki ve Burg ile Markt Meydanı'nın kuzeyindeki bölgenin üzeri bu gelişmeye tanıklık eden tüccarlara evler inşa etmek için doldurularak yükseltilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 69-70). Bu durum insan müdahalelerinin kentin topoğrafik gelişimi için önemli olduğunu göstermektedir.

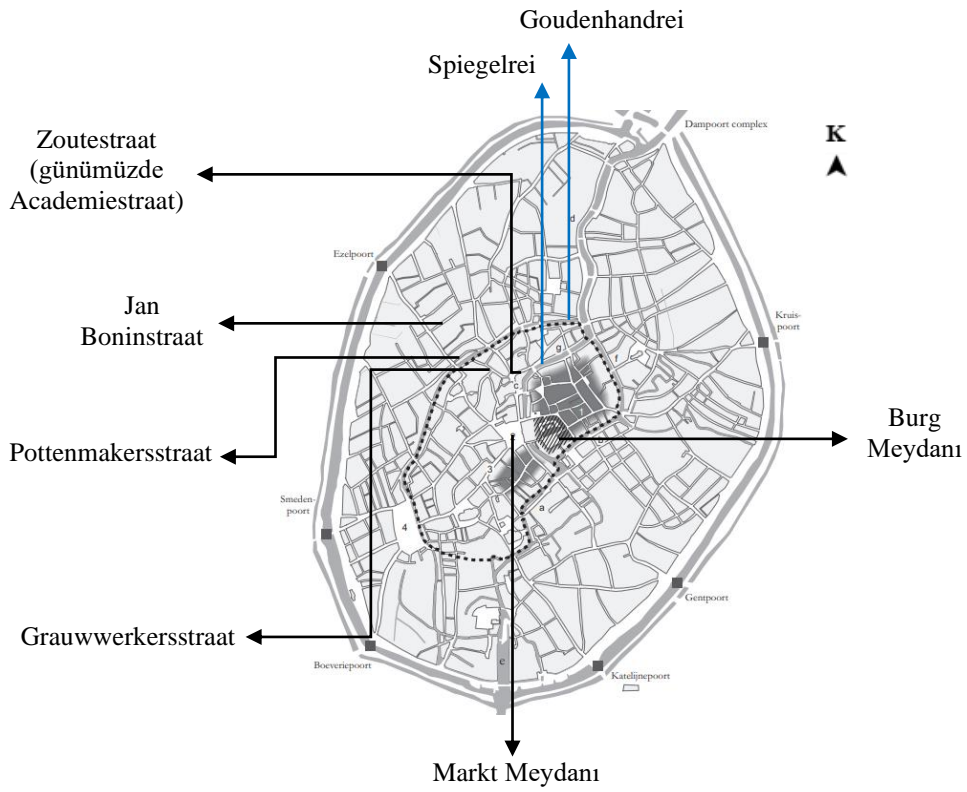

Harita 24: Google maps üzerinde Brugge kenti ile Zwin Körfezi'nin konumu (<https://www.google.com/maps/@51.1699968,2.971778,10.26z>., erişim tarihi: 05.04.2023)

Şehirde özel şahısların adını taşıyan sokak isimleri bulunmaktadır. Jan Boninstraat adını Ortaçağ döneminde kentin en iyi tüccarlarından biri olan Bonin ailesinden almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 81). 13. yüzyılın sonuna doğru yabancı tüccarların adını taşıyan sokak isimleri artmıştır. Kentte yapılan ticari faaliyet dönemin sokak terminolojisine de yansımıştır. Şehir kayıtları 1282 yılında Lübeck (Almanya), 1284 yılında İspanyol ve Bayonne (Fransa), 1285 yılında İngiliz, 1291 yılında İskoç tüccarlarına ait olan yer adlarını ortaya koymaktadır (Letts, 1924, s. 10).

13. yüzyılın sonu 14. yüzyılın başında kent yönetimi elindeki kaynakların üçte birini sur ve kaldırım yapımı gibi bayındırlık işlerine ayırmıştır. Çatılar kiremitle kaplanmış, sokakları genişletmek için yıkılması gereken binaların sahiplerine tazminat verilmiştir. Fakat kişinin kendi isteğiyle yapılan yıkımlar için eğer yeni yapılacak yapı dört ay gibi bir süre içinde bitirilmeyecekse izin verilmemiştir (Benevolo, 1995, s. 82-83).

Kentin geç Ortaçağ verileri Brugge kentinin mahallelerinin ekonomik olarak daha heterojen hale geldiğini göstermektedir. Çömlekçilerin yaşadığı Potters Sokağı (Pottenmakersstraat) gibi ticarete atıfta bulunan yer isimlerinin çoğu bu ticaretlerin orada uygulandığı dönemden kalma isimlerini korumuştur. Bununla birlikte kürkçüler Grauwwerkersstraat'a 14. yüzyılın sonlarına doğru yerleşmiştir. 15. yüzyılda limana yakın, lüks endüstri için bir bölge olan Zoutestraat (günümüzde Academiestraat) kuyumcu ve baharat satıcılarından oluşan bir grubu barındırmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 171).

Harita 25: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi⁵⁸ (Dumolyn vd., 2018)

⁵⁸ Sokak ve yer isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

5.2. Sınırlar/Kenarlar

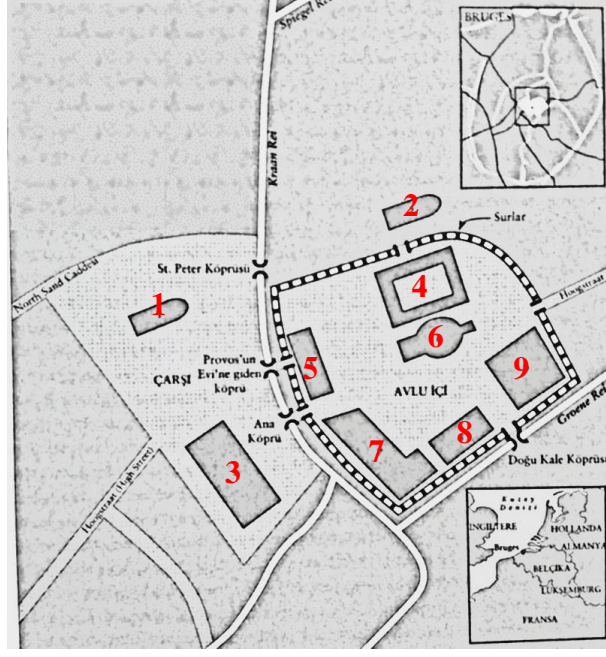
Tarih boyunca yerleşimi sınırlandıran etkenlerden bir tanesi olan su ögesi Brugge kentinin de yerleşimini etkilemiş, kent sınırının belirlenmesinde en önemli etkenlerden bir tanesi olmuştur. Sınırlar kriterinde ele alınan kentin savunma yapısı iç kale, dış kale ve sur kapılarından oluşmaktadır.

5.2.1. Savunma Yapısı

5.2.1.1. İç Kale

Reie Nehri kıyısında kurulan şehir 9. yüzyılın sonuna doğru bir yerleşim yeri haline gelmiş ve kente Flandre kontları tarafından bir kale inşa edilmiştir (Benevolo, 1995, s. 81; Coens, 2012, s. 5). Taştan inşa edilmiş kale Flandre kontu için idari merkez ve aynı zamanda kent için yönetim merkezi işlevi görmüştür. Kalenin kapısı büyük bir kapalı çarşıya açılmıştır. Bu konumu da ekonomik başarısının göstergesi olarak görülmektedir. Dükkanlar ve evler bu idari ve ticari merkezi kuşatmıştır (Epstein, 2014, s. 118).

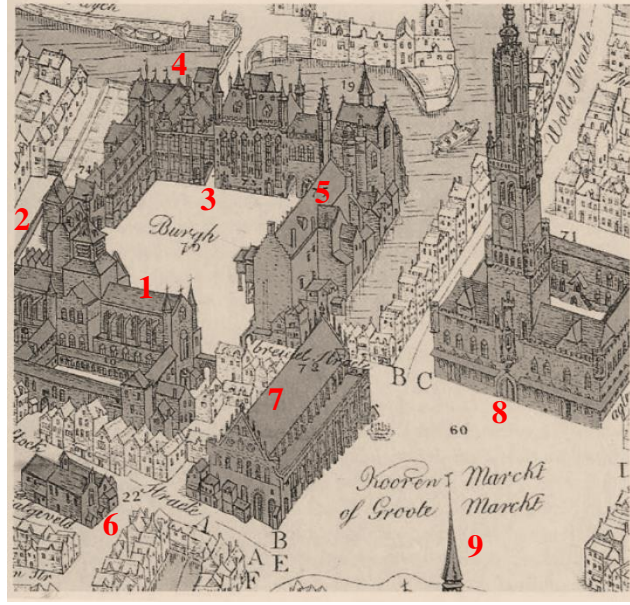
Etrafı surlarla çevrili iç kaleye 4 kapı ile girilmektedir. Güneydoğu ve batı kapılarından su yolları üzerine inşa edilen köprülerle giriş ve çıkış sağlanmıştır. İç kalede Papazlar Meclisi Binaları, Provost'un Evi, Aziz Donatian Kilisesi, Eski Taş Kale (the Steen), Casetlan'ın Evi (the Ghiselhuus) ve Kontun Evi (the Looove) yer almıştır (Epstein, 2014, s. 117).

Şekil 11: Kontun kalesi⁵⁹

İç kaleyi yaklaşık olarak 15 m yüksekliğindeki sur duvarları çevrelemiştir (Letts, 1924, s. 5). İç kalenin güneydoğusunda yer alan bölümde kont ikamet etmiş, ziyaretçiler ve konuklar burada ağırlanmıştır. Burada mahzen ve hapisane gibi yapılar yer almıştır. Eski Taş Kale ile Kontun Evinin ortasındaki kısımda kale muhafızı ikamet etmiştir. İç kalenin güney kısmı sivil, kuzey kısmı dini işleve sahiptir (Paviot, 2002, s. 12). Kuzeyde yer alan Aziz Donatian Kilisesi 10. yüzyılda inşa edilmiştir. Yangın tehlikesi geçiren bu kilise 12. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 70).

⁵⁹ 1. Aziz Christopher Kilisesi, 2. Aziz Peter Kilisesi, 3. Kapalı Çarşı, 4. Papazlar Meclisi Binaları, 5. Provost'un Evi, 6. Aziz Donatian Kilisesi, 7. Eski Taş Kale (the Steen), 8. Casetllan'ın Evi (the Ghiselhuus), 9. Kontun Evi (the Looove) (Epstein, 2014, s. 117) (Haritaya numaralar tarafımızdan işlenmiştir).

Şekil 12: Kent merkezinin Marcus Gerards tarafından gösterimi (<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Brugge - Waterhalle 1294 - 1787.jpg>, erişim tarihi: 19.01.2023)

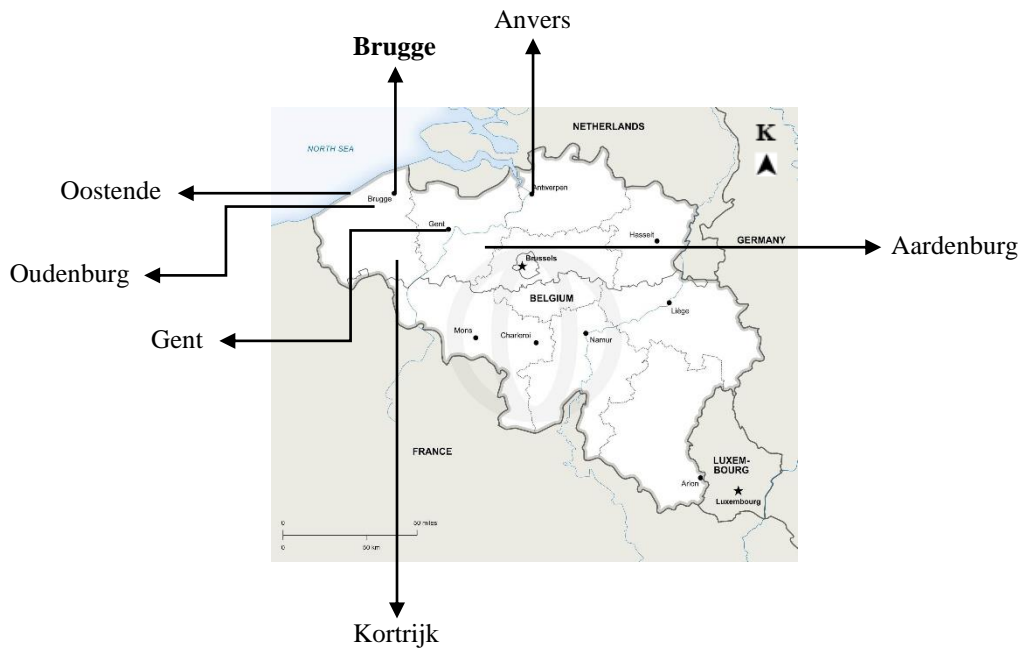
İç kaleyi çevreleyen ilk şehir surları 1127 yılında yapılmış ve yaklaşık olarak 75 hektarlık bir alanı kaplamaktadır.⁶⁰ Benevolo (1995, s. 81)'ya göre ilk surlar 86 hektarlık alanı çevrelemektedir. Sur duvarının çevresine hendekler kazılmıştır. Kentsel bölgenin tamamı su ile savunulmuştur. Ayrıca sur duvarları savunma kuleleri ile güçlendirilmiştir. Bu ilk surların Oude Molenpoort⁶¹ (Old Mill Kapısı), Mariapoort (Mary Kapısı), Zuidzandpoort, Noordzandpoort, Sint-Jacobsport (Aziz James Kapısı), Vlamingpoort, Coetelwijkpoort olmak üzere toplamda 7 tane kapısı vardır (Dumolyn vd., 2018, s. 67).

⁶⁰ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

⁶¹ Flemenkçede "poort" kelimesi kapı anlamına gelmektedir. Brugge kentine ait kapı isimlerinde "poort" kelimesi kapı ismine bitişik olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden çalışmamızda kapı isimleri Flemenkçede kullanıldığı gibi yazılmıştır.

Büyüyen kenti sur dışındaki yerleşime bağlamak için Reie Nehri ve kolları üzerine ahşaptan köprüler inşa edilmeye başlanmış ve 15. yüzyılın sonuna doğru toplamda 88 köprü yapılmıştır. İlk başlarda ahşaptan yapılan bu köprüler ilerleyen yıllarda taş malzeme ile yeniden inşa edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 155).

Ana ulaşım yolları üzerine inşa edilen şehir kapıları büyük ölçüde mevcut su yollarını takip etmiştir. Kent Oudenburg, Oostende, Aardenburg, Gent, Anvers, Kortrijk gibi ana ticaret yolları ile bağlantılanmıştır.⁶⁴

Harita 27: Belçika'nın haritası

(<https://i.pinimg.com/originals/e7/6a/e5/e76ae5e8942ae55f7781b14d54134315.jpg>.,
erişim tarihi: 04.04.2023)

Şehir surları arasında değirmenler bulunmaktadır. 1128 yılında ilk olarak su değirmeni inşa edilmiş, Ortaçağın sonuna doğru 25 ile 30 arasında kabuk, tahıl gibi çeşitli tipte değirmen yapılmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 84).

⁶⁴ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

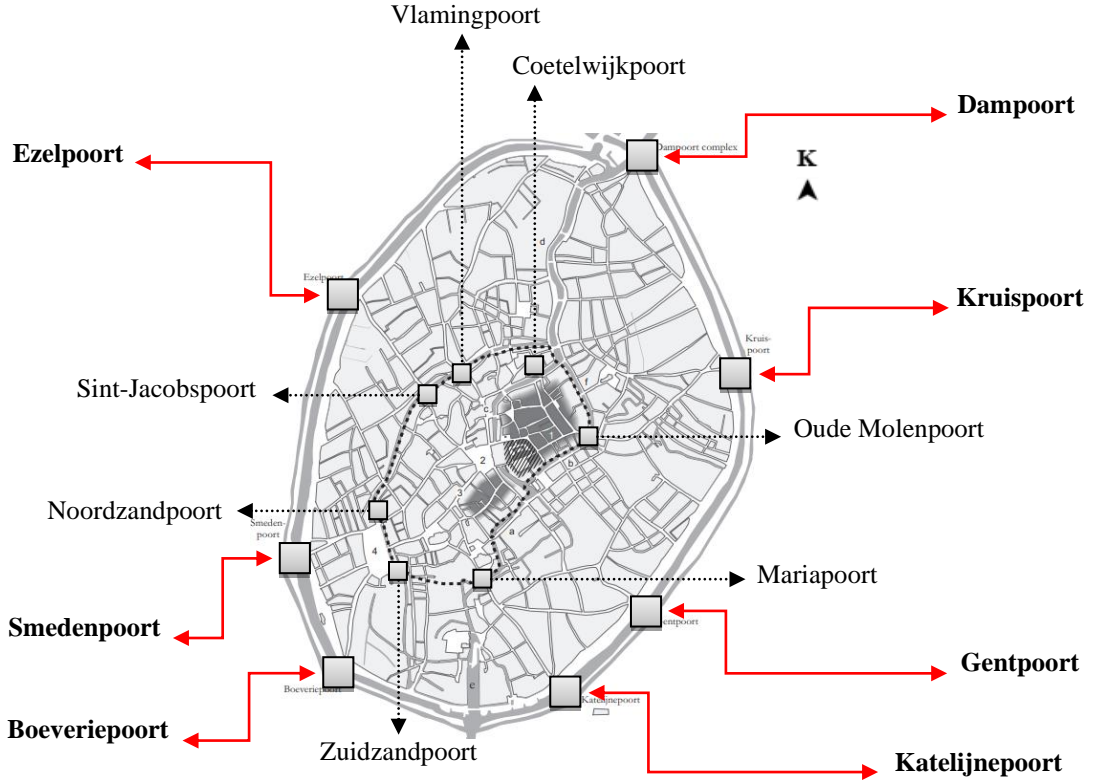

Şekil 13: Brugge kentinin sur duvarları arasında yer alan değirmenler ([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Bruges by Braun and Hogenberg%2C print from 1635.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Bruges_by_Braun_and_Hogenberg%2C_print_from_1635.jpg)., erişim tarihi: 17.10.2022)

5.2.1.3. Sur/Kale Kapıları

Sur kapıları savunma yapısının bir diğer ögesidir. Şehre; Nicholas ya da Koolkerkse Kapısı, Sint-Lenaertspoort ya da Dudzeelse Kapısı ve Speiepoort'tan oluşan Dampoort Kompleksi, Kruispoort (Kutsal Haç Kapısı), Gentpoort (Gent Kapısı), Katelijnepoort (Aziz Catherine Kapısı), Boeveriepoort, Smedenpoort (Blacksmiths Kapısı) ve Ezelpoort (Eşek Kapısı) olmak üzere toplam 9 tane sur kapısından girilmektedir. Bu üç kapılı Dampoort Kompleksi'ne 1305 yılında Leonard Kapısı eklenmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 158-159).

Günümüze 4 tane sur kapısı (Kruispoort, Gentpoort, Smedenpoort ve Ezelpoort) ulaşmıştır. Dampoort Kompleksi, Katelijnepoort ve Boeveriepoort yıkılmıştır.

Harita 28: Brugge kentinin ikinci sur duvarı üzerinde kapıların gösterimi⁶⁵ (Dumolyn vd., 2018)

Dampoort Kompleksi: Dampoort Kompleksi deniz ticareti için büyük önem taşıyan Reie nehri, Flaman iç ticaretini denizle birleştiren batıya doğru Nieuwpoort, Oudenburg ile Ypres'e giden Ieperleet ya da Leet kanalı, Brugge kentini denize bağlayan eski su yolu olan Oude Zwin ve Zwin ağzını Brugge limanına bağlayan Damme kanalı olmak üzere dört tane su yolunun birleştiği yere yapılmıştır. Aziz Nicholas ya da Koolkerkse Kapısı, Sint-Lenaertspoort ya da Dudzeelse Kapısı ve Speiepoort olmak üzere toplam 3 kapıdan oluşmaktadır. 1305 yılında bu komplekse Leonard Kapısı eklenmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 158-159). Kapı 1871 yılında yıkılmıştır (Duclos, 1910, s. 252).

Kruispoort (Kutsal Haç Kapısı): 1402 yılında inşa edilen kapı günümüze kadar gelen şehir kapılarından biridir. Birçok kez yeniden inşa edilmiştir (Dewulf, 2006, s. 11). Beyaz kumlu kireç tuğlasından inşa edilen kapının son restorasyonu 2001 yılında gerçekleştirilmiştir (Dewulf, 2007, s. 30).

⁶⁵ Kapı konumları haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

Gentpoort (Gent Kapısı): 13.-14. yüzyılda inşa edilmiştir (Dewulf, 2007, s. 30). Günümüzde ayakta duran 4 Ortaçağ şehir kapısından birisidir. Şehir savunmasında bir rol üstlenmesinin yanında ayrıca ülkeler arası ticarete ürün ve malların geçiş noktasıdır. Yabancılar için kente giriş noktası olan bu kapı Brugge şehrinin halkı için de dış dünya ile bir sınır görevi görmüştür. Gentpoort üzerinde 14. yüzyılın ortasında Flandre Bölgesi'nde ortaya çıkan “Kara Veba” salgınına inanan Aziz Andrian'ın heykeli bulunmaktadır (Dewulf, 2014, s. 9).

Fotoğraf 19: Gentpoort (<https://www.oldstratforduponavon.com/bruges/>, erişim tarihi: 17.06.2022)

Fotoğraf 20: Gentpoort üzerinde yer alan Aziz Andrian'ın heykeli (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Katelijnepoort (Aziz Catherine Kapısı): 1297-1299 yılları arasında inşa edilen kapı 1782 yılında harabeye dönmüş, 1862 yılında tamamen yıkılmıştır (Duclos, 1910, s. 503). Gentpoort ve Boeveriepoort arasında bulunan kapı güneydoğuya açılmaktadır.

Boeveriepoort: Kentin güneybatısında bulunmaktadır. Kapının bulunduğu Boeverie bölgesi besi hayvanlarının otlatıldığı alandır (Dumolyn vd., 2018, s. 83). Dewulf (2007, s. 29)'a göre kapının adı Latince ineklerin otlatıldığı yer, tarla anlamına gelmekte olup 1863 yılında yıkılmıştır. Duclos (1910, s. 119) 1280 yılında bu kapının önünde bir idam olayının gerçekleştiğini belirtmektedir.

Smedenpoort (Blacksmiths Kapısı): Kentin güneybatısında yer almaktadır. 14. yüzyılda inşa edilen bu kapı günümüze kadar uğradığı birçok değişiklikle bugünkü görünümüne ulaşmıştır. Kapının üzerinde akşamları kapının kapanış saatini duyurmak için çalan bir çan bulunmaktadır (Dewulf, 2006, s. 14). 1337-1338 yıllarında onarım geçirmiş ve 1615 yılında yeniden inşa edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 159-160). Kapının şehre giriş yönündeki tarafında yer alan bronz kafatası, 1688 yılında Fransız işgalcilerin şehre girmesine izin vermek amacıyla kapıyı gizlice açmak isteyen Francois Van der Straeten'i ihanetini hatırlatmak için konulmuştur (Dewulf, 2007, s. 29).

Fotoğraf 21: Smedenpoort, 1880

(<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=fal&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2>., erişim tarihi: 17.06.2022)

Ezelpoort (Eşek Kapısı): 14. yüzyıldan günümüze gelen bir diğer şehir kapısıdır (Dewulf, 2006, s. 13). Kuzeybatıya açılan kapı son yıllarda restore edilerek birçok kez yeniden inşa edilmiştir.

Fotoğraf 22: Ezelpoort, 1880

(<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=false&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2.>, erişim tarihi: 17.06.2022)

5.3. Bölgeler

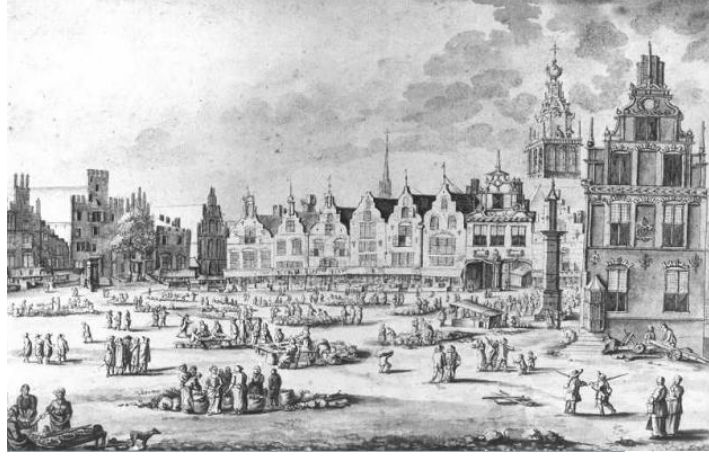
Şehrin büyük ve orta ölçekli alanlarını kapsayan bölgeler kriteri Konya kentinde olduğu gibi ticaret bölgeleri ve mahalleler olarak, ticaret bölgeleri de pazar ile panayırlar ve hanlar şeklinde ikiye bölüne ayrılmıştır. Mahalleler içinde bulundurduğu etnik yapıya ve sur içindeki ve dışındaki konumlanışına göre kendi içinde farklılık gösterdiği için bu ögenin bir diğer örneğidir.

5.3.1. Ticaret Bölgeleri

5.3.1.1. Pazar ve Panayırlar

Sürekli olarak alım satım yerleri portus, alıcı ve satıcıların belirli aralıklarla buluştukları yerler panayır ve pazar yerleri olarak adlandırılmıştır. Brugge kentinde portus 10. yüzyılda kurulmuştur (Pirenne, 2014, s. 108). Pazar yerleri öncelikli olarak ekonomik alan olarak işlev görmüştür. Fakat aynı zamanda politik, sosyal ve kültürel yaşamın da odak noktası haline gelmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 171).

Kentin pazar yeri olan Markt Meydanı kentsel özerkliğin açık bir şekilde gösterildiği yer olmuştur. Vatandaşlar büyük olaylarda bu meydanda toplanmıştır. Ayrıca meydanda 13. yüzyılda inşa edilen Belfry Çan Kulesi bu özerkliğin ve ekonomik zenginliğin bir simgesidir (Coens, 2012, s. 6).

Fotoğraf 23: Markt Meydanı, 1680

(<https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/wiki/images/Grote Markt Call.JPG>., erişim tarihi: 14.02.2023)

Markt Meydanı aynı zamanda Güney ve Kuzey Avrupa'dan gelen tüccarların buluşma noktası olmuştur. Yüksek kalitedeki Flaman kumaşı tüm Avrupa'ya kentten ihraç edilmiştir. Ayrıca bu dönemde bankacılık büyük önem arz etmiştir. Bankacılar arasında Brugge kentinin vatandaşları yanında İtalyan vatandaşlar da yer almıştır. Tüccarların cari hesap açmalarına, büyük miktarda para transfer etmelerine ve madeni para alışverişi yapmalarına imkan sağlanmıştır (Coens, 2012, s. 6).

13. yüzyılda tekstil endüstrisinde bir kriz yaşanmış ve zanaat loncaları daha fazla özerklik talep etmiştir. Yabancı tüccarın birçoğu kente ithal edilen mallara çok fazla geçiş ücreti ödemekten şikayetçi olmuştur. Danwilts, Lams ve Bonins gibi bazı tüccar ailelerden mevcut duruma aykırı olarak daha fazla vergi alınmaya başlanmıştır. Bu durum kentte isyana neden olmuştur. 1280 yılında Belfry Çan Kulesi'nde çıkan yangında kentin erken dönem kumaş endüstrisine ait belgeler yok olmuştur.⁶⁶ Bu olay iki yıllık bir isyanın başlangıcına işaret etmektedir (Dumolyn, Declercq ve Haemers, 2018, s. 144-145).

⁶⁶ Ayrıca bk. Paviot, 2002, s. 16; Stabel, Puttevils ve Dumolyn, 2018, s. 101.

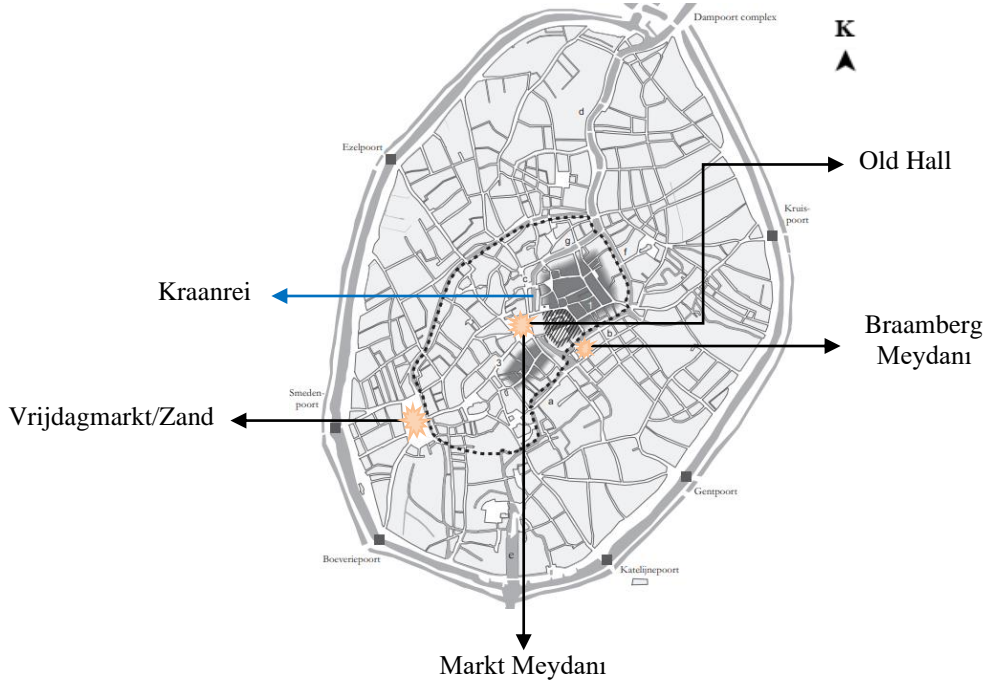
Markt Meydanı'nın kuzeyinde balık, Braamberg Meydanı'nda tahıl, Zand Meydanı'nda atlar ve sığırlar, Vrijdagmarkt (Zand'ın batı kısmı)'a ikinci el giysiler satılmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 169).

Fotoğraf 24: Braamberg Meydanı, 1750

(<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/Brugge - Braamberg - België.jpg>., erişim tarihi: 20.01.2023)

Markt, Vrijdagmarkt/Zand ve Braamberg gibi ana pazar meydanları dışında tüm kente yayılmış ticaret salonları, alışveriş caddeleri ve sokak tezgahları yer almıştır. Günlük, haftalık, aylık ve hatta yıllık olarak tüketim mallarının pazarlanması için özel bina ve salonlarda ticari faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Sabit pazar yerleri hükümet ve loncalar tarafından kontrol edilmiştir. Old Hall binasında baharat satıcısı, keten ve kumaş dokumacısı gibi perakendecilerin tezgahları bulunmuştur (Dumolyn vd., 2018, s. 169-170).

Harita 29: Markt Meydanı, Braamberg Meydanı ve Vrijdagmarkt/Zand'ın konumu⁶⁷
(Dumolyn vd., 2018)

Old Hall binasının 1211 yılına ait bir belgede ismi geçtiğinden dolayı 12. yüzyılın sonlarına doğru inşa edildiği düşünülmektedir. Bu yüzyılda deniz ticareti genişlemiş, Flandre kentlerinde tüccar lonca salonları inşa edilmiştir. Old Hall öncelikli olarak kumaşların incelenip satıldığı bir yer olarak hizmet etmiştir. Ayrıca diğer ham madde ve ürünler farklı oda ve katlarda satılmıştır. Binanın bir bölümü silah cephaneliği olarak kullanılmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 161).

1284-1298 yılları arasında Old Hall binası artan ticaret hızıyla baş edemeyecek kadar küçük hale gelmiş, Markt Meydanı'nın doğu tarafına Kraanrei su yolunu kaplayacak şekilde yeni bir anıtsal yapı olan Waterhalle inşa edilmiştir. Bu yapının mimarı ünlü taş ustası Cenovalı Simon'dur (Paviot, 2002, s. 16). 95 m uzunluğunda, 24,5 m genişliğinde ve 35 m yüksekliğinde olan bu yapının içinde yaklaşık 4,5 m genişliğinde bir iskele yer almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 164-165). Gemiler burada boşaltma ve yükleme yapmıştır (Benevolo, 1995, s. 82).

⁶⁷ Meydanların konumları haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

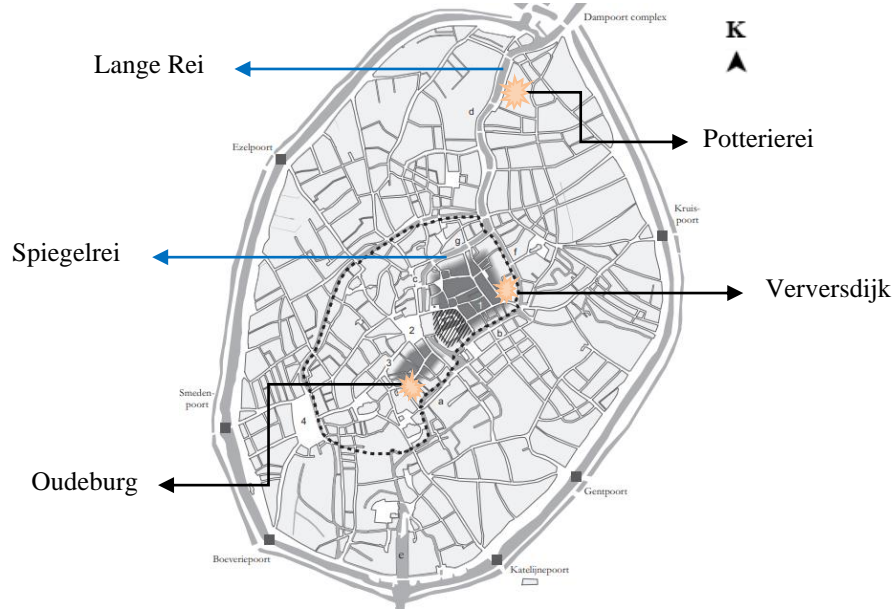

Fotoğraf 25: Waterhalle (Water Hall), 1294-1787
([https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Brugge - Waterhalle_schilderij_17de_eeuw.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Brugge_-_Waterhalle_schilderij_17de_eeuw.jpg), erişim tarihi: 26.09.2022)

11. yüzyılda Oudeburg Mahallesi Flaman kumaşı için bölgesel pazar işlevi görmüştür. Bu dönemden itibaren Oudeburg ve Büyük Meydan'da deri ve tekstil ürünleri imal edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 42).

Çanak çömlek işleri yangın tehlikesi oluşturduğu için kent merkezinin kuzeyindeki Potterierei Mahallesi boyunca yoğunlaşmış ancak ikinci sur duvarı inşa edildikten sonra şehrin dışına taşınmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 83).

13.-14. yüzyıllarda Spiegelrei ve daha sonra Lange Rei su yolunun çevresi, İskandinavya ile Baltık ülkelerinden ithal edilen kereste ticaretinin ana bölgesi olan Odun Tüccarları Rıhtımı (Houtbrekersdam) olarak anılmıştır. Bir diğer sanayi bölgesi Büyük Meydan'ın doğusunda yer alan Boyacılar Rıhtımı (Verversdijk)'dir. Burada birçok boyacı hem çalışmış hem de yaşamıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 70, 83).

Harita 30: Verversdijk Rıhtımı ile Potterierei ve Oudeburg Mahalleleri'nin konumu⁶⁸
(Dumolyn vd., 2018)

Hem debbağ hem de boyacılar nehir suyunu deri, yün ve kumaşları temizlemek ve hazırlamak için kullanmıştır. Suyun bu şekilde kullanılması endüstriyel faaliyetlerden kaynaklanan atık suyun nehre akmasına neden olmuştur. Böylelikle su tüketim için elverişsiz hale gelmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 83-84).

1366 ile 1370 yılları arasında kentte çeşitli kökenlerden toplam 900'den fazla yabancı tüccar yer almıştır. 1331 ile 1479 yılları arasında 12.939 kişi Brugge kenti vatandaşı olmuştur. Bu insanların %25'i Flandre Bölgesi dışından gelmiştir. Tüccarlar uluslararası ticaret yapmak için vatandaşlığa ihtiyaç duymamıştır. Bu durum sadece kentin dış ticari varlığın dolaylı olarak bir göstergesidir (Stabel vd., 2018, s. 210-211).

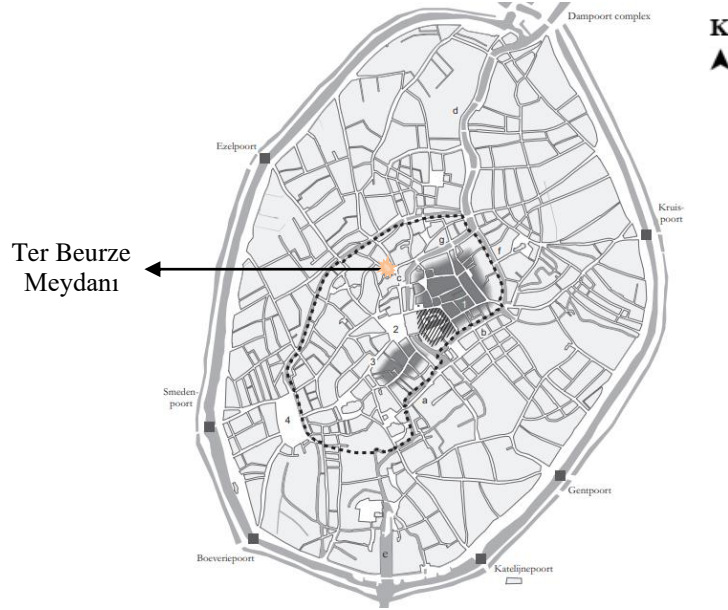
5.3.1.2. Hanlar

Uluslararası ticaret için temel yerler tüccarların barındıkları ve aynı zamanda mallarını depoladıkları pansiyonlardır. Ortaçağ Anadolu kentlerindeki hanlara benzeyen bu pansiyonların birçoğu otel ve genellikle restoran olarak işlev görmenin yanında malların depolanması için mahzenleri, ahırları ve geniş çatı katları olan yerlerdir. Tüccarlar kente daha uzun süreli geldiklerinde de ev ya da oda kiralamıştır.

⁶⁸ Verversdijk Rıhtımı ile Potterierei ve Oudeburg Mahalleleri'nin konumları haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

İskoç, Alman ve İngiliz tüccarların mektuplarında Brugge kenti pansiyonlarının isimleri çok sık geçmektedir (Dumolyn vd., 2018, s. 168).

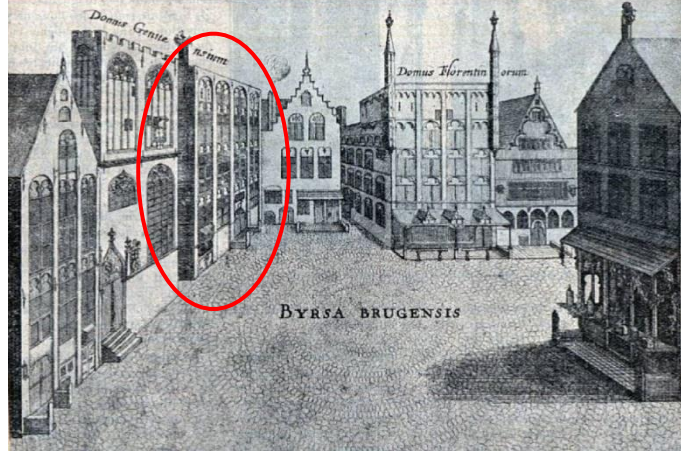
Brugge kentinin ticari genişlemesi yabancı tüccarların işlerine yönelik olarak Ter Beurze Meydanı'nı çevreleyen binaların çoğalmasına sebep olmuştur (Brown ve Dumolyn, 2018, s. 490).

Harita 31: Ter Beurze Meydanı⁶⁹ (Dumolyn vd., 2018)

Ter Beurze Meydanı ismini Brugge hanedanı Van der Beurze ailesine ait bir handan almıştır. Bu meydan yabancı tüccarların buluşma noktası olan ticaret bölgesinin merkezini oluşturmuştur (Dumolyn vd., 2018, s. 166). Hanlarda konaklamanın yanında anlaşmalar yapılmış ve para birimleri değiştirilmiştir (Stabel vd., 2018, s. 205).

⁶⁹ Ter Beurze Meydanı'nın konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

Fotoğraf 26: Van der Beurze ailesine ait han
([https://whitepaper.hollaex.com/HollaEx%20Wh%20220b9/The_old_Ter_Buerse_square_in_Bruges_\(Belgium\)..jpg](https://whitepaper.hollaex.com/HollaEx%20Wh%20220b9/The_old_Ter_Buerse_square_in_Bruges_(Belgium)..jpg), erişim tarihi: 28.02.2023)

Bazı yabancı tüccarlar yerel halk ile diğerlerine göre daha fazla etkileşime girmiştir. Kentin ticari hizmet endüstrisinde yabancı kökenli insanlar aktif rol oynamıştır. Yabancılar arasında yapılan her işlemde aracı olarak yerel simsarların kullanılması zorunlu olmuştur. Pieter Adornes (Adorno) 14. yüzyılın sonunda bir han işletmiş, Lucchese Barbagiolla ailesinin soyundan gelen Clais Barbezaen simsar olarak çalışmıştır. Dil tüccarlar arasındaki etkileşim için bir engel oluşturmamıştır (Stabel vd., 2018, s. 213-214).

5.3.2. Mahalleler

Brugge kenti bir kale çevresinde örgütlenmiş ve kalenin çevresinde tüccarlar, köle ya da özgür zanaatçılar yer almıştır (Pirenne, 2014, s. 136). Şehir zamanla deniz ve kara yollarının kesiştiği noktada büyüyüp gelişmiştir. Kentin taştan inşa edilmiş kalesi tüccar, mülteci ve zanaatçılardan oluşan halkı korumuştur. Bu yıllarda Roma dönemine ait kalıntılar bulunan kent iki tane büyük ruhani mahalleye ayrılmış ancak şehirde piskopos yer almamıştır. Ayrıca kentte Flandre kontunun mali işlerini yapanlara iş imkanı da sağlanmıştır (Epstein, 2014, s. 117-118).

İlk surların inşasından sonra surların dışına işçi sınıfı yerleşmiş, orada işçi mahalleleri oluşmuştur. Burg Meydanı'nın güneydoğusunda yer alan Braamberg Mahallesi'ne tekstil ve deri işçileri yerleşmiştir. 12. yüzyılda Brugge şehri, Flaman

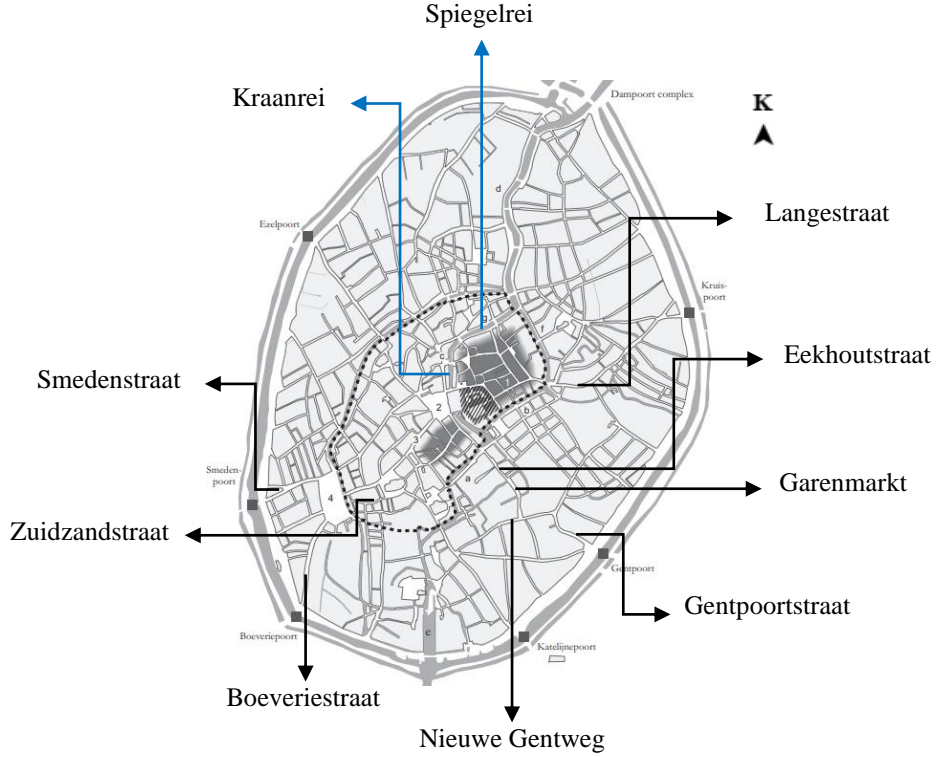
kumaşı ihracatında ve İngiliz yünü ithalatında önemli bir konuma gelmiştir. Böylelikle Oudeburg Mahallesi şehrin merkezi olmuştur (Dumolyn vd., 2018, s. 42, 55, 76).

13. yüzyılda Reie Nehri ile Oude Burg Caddesi arasındaki ara sokaklarda arazi sahipleri işçi sınıfına tek tip inşa edilen ucuz konutlar sunmak için kendi arsalarını bölmüş ve böylece bu mahallelerde sosyal grup karışımı yaratılmıştır. Buna bir örnek olarak Smedenstraat'ın kuzeyinde bulunan dar paralel sokaklar mevcut alan içinde olabildiğince çok parsele bölünmüştür (Dumolyn vd., 2018, s. 80-81).

13. yüzyılın sonuna doğru kent kuzeye doğru genişlemiştir. Spiegelrei su yolunun bulunduğu mahalle bir metreden fazla yükseltilmiş ve oraya evler inşa edilmiştir. Spiegelrei ve Kraanrei su yolu çevresinde yabancı tüccar grupları ve onların kaldığı hanlar yer almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 81).

Kentin sosyal yapısında zengin, fakir ayrımı göze çarpmaktadır. Açık bir şekilde bazı mahalleler diğerlerine göre daha zengindir. Küçük ara sokaklar genellikle kent merkezinden sur kapılarına ulaşan ana caddelerden daha fazla işçi barındırmıştır. Ancak seçkin, orta sınıf ve ücretli işçiler de aynı sokaklarda ve hatta aynı evlerde kaynaştığı da görülmektedir. Bodrum ve çatı katları daha fakir ailelere kiralanmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 172).

14. yüzyılın sonlarına ait mali kaynaklar Zuidzandstraat, Garenmarkt, Eekhoutstraat, Gentpoortstraat, Nieuwe Gentweg ve Boeveriestraat ile Wollestraat arasındaki eksen boyunca yoksul mahallelerin dolu olduğunu göstermektedir. 1562 yılına ait Marcus Gerards'ın haritasında küçük ile orta yapı tiplerinin varlığı ve parsel boyutları Langestraat'ın güneyinde, Smedenstraat'ın kuzeyinde ve Meers çevresinde daha fakir mahallelerin varlığına işaret etmektedir (Dumolyn vd., 2018, s. 172-173).

Harita 32: Brugge kentinin mahallelerin konumu⁷⁰ (Dumolyn vd., 2018)

Buna karşılık bazı mahalleler zenginlerin koruması altındadır. Özel evlerin kalıntıları ve büyük arazi parselleri belirli mahalle ve sokakların seçkin statüsünü göstermektedir. Markt, Sint-Jansstraat, Vlamingstraat, Naaldenstraat, Oudeburg, Spanjaardstraat ve Wollestraat üst sınıfı barındırmıştır. Büyük Meydan da en başından itibaren zengin mahallelerden birisi olmuştur. Sint-Walburgastraat, Ridderstraat ve Sint-Jansstraat'ı çevreleyen Büyük Meydan çoğunlukla kent soylularının, zengin tüccarların ve özellikle Alman, İngiliz ile Portekizli yabancı tüccarların yaşadığı bir mahalle olmuştur (Dumolyn vd., 2018, s. 167, 173). Ter Beurze Meydanı da yabancı tüccarların tercih ettiği bölge olmuştur. Hanların en sık müşterileri arasında olan Hansa tüccarları da bu bölgeyi tercih etmiştir (Stabel vd., 2018, s. 213).

⁷⁰ Kentin mahallelerinin konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

5.4. Odak/Düğüm Noktaları

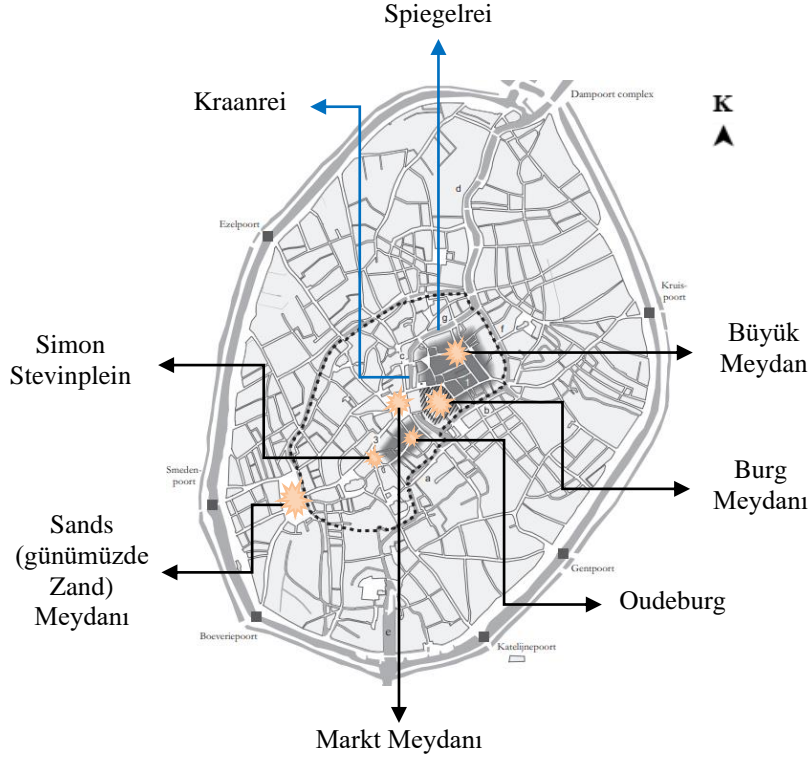
Kentin odak/düğüm noktalarını meydanlar oluşturmaktadır. Konya kentinde olduğu gibi Brugge şehrinin sur kapıları da çevresi ile birlikte bir meydan oluşturmuştur. Bu yüzden savunma yapısının bir elemanı olan sur kapıları bu kriterin askeri mimari örneği olabilir. Bu ögenin dini mimari örneği olarak çevresi ile meydan oluşturan Aziz Saviour Katedrali seçilmiştir.

5.4.1. Meydan

10. yüzyıldan itibaren Simon Stevinplein ve Oudeburg bölgesi ilk merkezi pazar meydanı olarak kullanılmıştır. Et ticareti Simon Stevinplein bölgesinde yapılmış, sığır pazarı Sands (günümüzde Zand) Meydanı'nda kurulmuştur. Bölgesel ticaret erken dönemlerde başlamış, kentin bu bölümü yerel pazarlara yönelmiştir. Bununla birlikte uluslararası ticaret Büyük Meydan ve Spiegelrei ile Kraanrei su yolları boyunca yerleşmeye devam etmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 36-37).

Sands Meydanı kentin güneybatısında üzerinde yer aldığı kumlu toprağa atıfta bulunan büyük bir meydandır. 12. yüzyıl itibariyle kentin ilk yeminli komününün siyasi merkezlerinden biri olmuştur. Kral ya da kont halka hitap edeceği zaman ve bölgedeki ihtiyar meclis üyeleri ile şövalyeler siyasi toplantılar düzenlendiğinde bu meydanda toplanılmıştır. Meydan kırsal seçkinlerin temsilcilerinin siyasi işleri için kolayca erişilebilir bir konumda yer almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 65-66).

11. yüzyılda yeni pazar Simon Stevinplein'den, başlangıçta bir balık pazarı olarak işlev gören Markt Meydanı (forum, pazar meydanı)'na kaydırılmıştır. Yeni pazar meydanı Burg'un kale ile ruhban bölgesi, Oudeburg Mahallesi ve Büyük Meydan ticaret bölgesinin ortasına konumlanmıştır. 1100 yılına gelindiğinde yeni pazar meydanı bölgesel ve uluslararası ticaretin bir araya geldiği merkez haline gelmiştir. 12. yüzyılın sonlarına doğru kumaş ve diğer malların ticaretinin yapıldığı bir ticaret salonu inşa edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 37).

Harita 34: Brugge kentinin meydanlarının konumu⁷² (Dumolyn vd., 2018)

Brugge şehrinin en önemli meydanı olan Markt Meydanı tarihi merkez olmasının yanında ayrıca kentin ana meydanı olmuştur. Kentteki etkinlikler ve törenler bu geniş meydana yapılmıştır (Benevolo, 1995, s. 82).

Markt Meydanı'nda kentin ticari binaları yer almaktadır. Meydanın doğusunda kanal üzerine inşa edilen Waterhalle, güneyinde Belfry Çan Kulesi ve Old Hall bulunmaktadır (Brown, 2011, s. 6). Çan kulesi ile salonlar Markt Meydanı'nı kentin ana siyasi alanı olarak tanımlamıştır. İsyân zamanlarında silahlı birlikler burada toplanmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 161, 164). Ayrıca idam olayları da bu geniş meydana gerçekleştirilmiştir (Duclos, 1910, s. 119).

⁷² Kentin meydanlarının konumu haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

Fotoğraf 27: Markt Meydanı, 1900 (<https://blog.haydiavrupaya.com/wp-content/uploads/2020/01/brugge-1900.jpg>., erişim tarihi: 12.03.2023)

Şehrin eski yerleşim bölgelerinden birisi olan Burg Meydanı aynı zamanda Flandre kontlarının kenti yönetmek için seçtiği yer olduğundan bu meydan şehrin idare merkezi olarak kabul edilmiştir (Benevolo, 1995, s. 82). 1184 yılında Burg Meydanı'nda bulunan Aziz Donatian Kilisesi ve çevresindeki diğer ahşap yapıları zarar veren bir yangın meydana gelmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 84).

Fotoğraf 28: Burg Meydanı, 1751 (Coens, 2012)

14. yüzyılda uluslararası alanda Fransızca Place de la Bourse adıyla tanınan Ter Beurze Meydanı yabancı tüccarların buluşma noktasıdır. Bu meydan kuzeybatı Avrupa'da uluslararası finans ve ticaretin kalbi olmuştur. Lüks mallar burada pazarlanmıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 166). Tüccarlar için bir buluşma yeri olarak kullanılan bu meydanda ayrıca bilgi alışverişi de yapılmıştır (Stabel vd., 2018, s. 225).

5.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları

İşaret ögeleri/Nirengi noktalarına Konya kentinde olduğu gibi dini, sivil ve askeri mimari gibi farklı yapı tiplerinden örnekler vererek bu ögenin okuyucu tarafından daha kolay algılanması amaçlanmıştır.

Askeri mimari örneği olan Flandre kontlarına ait kale Ortaçağ kent sınırları içerisinde tek olduğu için kolay bir şekilde hatırlanabilir ve bu ögeye örnek gösterilebilir. Markt Meydanı'nda bulunan ve kentin en önemli simgelerinden biri olan Belfry Çan Kulesi bu ögenin sivil mimari örneğidir. İçinde bulunduğu tarihsel dokunun bir parçası olan bu kule kentin her açısından ve farklı uzaklıklarından algılanabilmektedir. Kentteki bir diğer işaret ögeleri/nirengi noktalarına sivil mimari örneği olarak Aziz John Hastanesi (Sint-Janshospitaal), dini mimari örneği olarak da Aziz Donatian Kilisesi ve Our Lady Kilisesi verilebilir. Burg Meydanı'nda yer alan Aziz Donatian Kilisesi konumu itibari ile bu ögeye örnek seçilmiştir. Dünyanın en uzun tuğla kuleleri arasında yer alan Our Lady Kilisesi de yükseklik bakımından çevresiyle tezatlık oluşturmaktadır. Pek çok noktadan kolay bir şekilde görülebilir.

Belfry Çan Kulesi'nin balkonundan belediye kararnameleleri ve şehir tüzüğü halka okunmuştur. Kuleden kontun ziyaretlerini, Kutsal Kan tören alayını, yıllık pazarları ve her gün iş gününün başlangıç ve bitişini duyurmak için çanlar çalınmıştır (Brown, 2011, s. 9-10; Dumolyn vd., 2018, s. 164). Böylelikle kule vatandaşlarla iletişim aracı olarak da hizmet etmiştir. Ayrıca yangın ve saldırı gibi tehlikeleri tespit etmek için bir gözlem yeri olarak kullanılmıştır (Coens, 2012, s. 21).

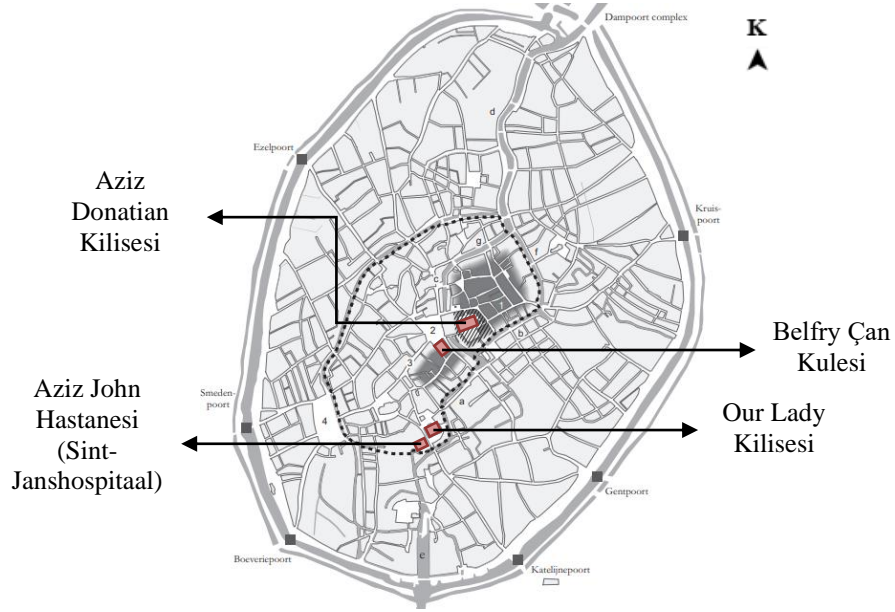

Fotoğraf 29: Belfry Çan Kulesi, 1696 (Coens, 2012)

Belfry Çan Kulesi kentin pazar salonlarıyla bağlantılıdır. Halk bu kuleyi salon kulesi olarak da adlandırmaktadır. 13. yüzyılın ortalarına doğru bu alanda çan kulesine sahip ahşap bir pazar salonu kompleksinin bulunduğu tahmin edilmektedir. Pazar salonları iç avluyu çevreleyen 4 kanattan oluşmaktadır. Kule 1280 yılında çıkan bir yangında zarar görmüştür. 83 m yüksekliğe sahip bu kule 14. ve 16. yüzyıllar arasında çeşitli restorasyonlar geçirmiş ve kuleye eklemeler yapılmıştır. 1482-1486 yılları arasında Gotik üslupta üst sekizgen kısım Brabant kum-kireç taşından inşa edilmiştir. 1741 yılında yıldırım çarpması sonucu kulenin tepe bölümü yıkılmıştır. Kulenin tepesi yeniden inşa edilmemiş ancak 1822 yılında neo-Gotik üslupta bir korkuluk yapılmıştır (Coens, 2012, s. 22).

Çan kuleleri Ortaçağ sivil mimarının en eski tanıklarındır. Bu kuleler şehirlerin gücü ve sivil özgürleşmenin sembolü olmuştur (Coens, 2012, s. 21). İdeolojik bir öneme sahiptirler. Belfry Çan Kulesi kentin Ortaçağ dönemindeki toplumsal tarihinin bir ifadesidir (Dumolyn vd., 2018, s. 164). Kule günümüzde şehrin simgesi olmaya devam etmektedir.

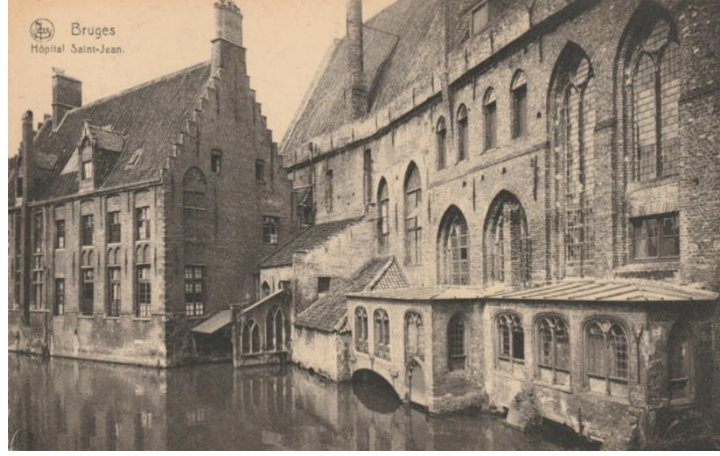
Kentteki bir diğer işaret öğeleri/nirengi noktalarına sivil mimari örneği olarak Aziz John Hastanesi verilebilir. Konya kentinde Saltanat Sarayı işaret öğeleri/nirengi noktalarının ögesinin bir örneği olurken Brugge kentinde de Flandre kontlarına ait kale bu kritere örnek gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde kente pek çok kilise inşa edilmiştir. Burg Meydanı'nda iç kalede yer alan Aziz Donatian Kilisesi ve Our Lady Kilisesi de bu ögenin dini mimari örneğidir. Bu kiliseler kent silüetini etkilemiştir. Şehrin manzarasına hakim olan bu yapılar kentsel bölgede kolay bir şekilde algılanabilir.

Harita 36: Belfry Çan Kulesi, Aziz John Hastanesi (Sint-Janshospitaal), Aziz Donatian Kilisesi ve Our Lady Kilisesi'nin konumları⁷⁴ (Dumolyn vd., 2018)

Ortaçağ Avrupası'nın en önemli hastanelerinden bir tanesi olan Aziz John Hastanesi kentin simgeleri arasında yer almaktadır. 12. yüzyılın ortalarında Kortrijk ve Gent şehirlerinden gelen yolların kesiştiği yere, ilk sur duvarı üzerinde yer alan Mariapoort'un yanına inşa edilmiştir. Böylelikle kolay ulaşılabilir bir konumda yer almıştır (Dumolyn vd., 2018, s. 73-74). İlk başta seyyah ve hacılar için sağlık ve barınak merkezi olarak kullanılan yapı zaman içinde eklenen yeni yapılarla hastane şeklini almıştır. Aziz John Hastanesi günümüzde sanat eserleri, etkileyici arşivler, tıbbi aletler koleksiyonu ve Hans Memling'in tablolarının yer aldığı müze olarak kullanılmaktadır (Dewulf, 2006, s. 19).

⁷⁴ Belfry Çan Kulesi, Aziz John Hastanesi (Sint-Janshospitaal), Aziz Donatian Kilisesi ve Our Lady Kilisesi'nin konumları haritaya tarafımızdan işlenmiştir.

Fotoğraf 30: Aziz John Hastanesi, 20. yüzyıl
(https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postcards/belgium/brugge/hopital-saint-jean-bruges-c-1910s-thill-nels-cpa-695959882.html., erişim tarihi: 20.03.2023)

Aziz Donatian Kilisesi 10. yüzyılın ortalarında Flandre Kontu I. Arnulf tarafından inşa edilmiştir. 1184 yılında Burg Meydanı'nda çıkan yangında tamamen yok olmuş (Paviot, 2002, s. 11-12), 12. yüzyılın sonlarında yeniden inşa edilmiştir (Dumolyn vd., 2018, s. 70). 1562 yılında katedrale çevrilen yapı 1799-1802 yılları arasında Fransız Devrimi'nin ruhban karşıtı destekçileri tarafından yıkılmıştır. Günümüzde Crowne Plaza Brugge Oteli'nde bodrum katında yapının kalıntıları yer almaktadır (McDonald, 2003, s. 33).

Kentin bir diğer simge yapısı olan Our Lady Kilisesi'ne ait en erken kayıtlar 1089 yılına aittir. Bu yapı Belfry Çan Kulesi'nden daha görünür bir simgedir. Kilisenin kulesi 122 m yüksekliğindedir. Bu kule şehrin en yüksek noktası olduğu gibi dünyanın da en uzun tuğla kuleleri arasında yer almaktadır. Kilisede pek çok sanat eseri sergilenmekte olup bunların en önemlisi Michelangelo tarafından 1504/1505 yılında yapılan Meryem ve Çocuk heykelidir. Mermerden yapılan bu heykel Michelangelo'nun İtalya toprakları dışında yer alan en önemli eserlerinden biridir. Kendisi hayattayken Brugge'lu zengin bir tüccar Jan van Mouskroen tarafından satın alınarak bu kiliseye bağışlanmıştır (McDonald, 2003, s. 29).

Fotoğraf 31: Our Lady Kilisesi
(https://www.flickr.com/photos/november_song/40285358900/in/album-72157670642310368/., erişim tarihi: 21.05.2023)

6. ORTAÇAĞ DÖNEMİ KONYA VE BRUGGE KENT İMGELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE DEĞERLENDİRME

“Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması” adlı tez çalışmamızın bu bölümünde Ortaçağ Anadolu kentlerinden olan Konya ile Ortaçağ Avrupa kentlerinden olan Brugge kentlerini şekillendiren kent elemanları incelenmiş, kent biçiminin ortaya çıkışı ve dönüşümü, fiziksel, askeri, ekonomik, kültürel yapısı analiz edilerek kentlerin Ortaçağ dönemine ait dokusu irdelenmeye çalışılmıştır.

Ortaçağ kentlerini oluşturan temel elemanlar Konya ve Brugge kentlerinde görüldüğü üzere askeri olarak garnizon ya da kale, dini olarak kilise ve cami, ekonomik olarak pazar yeri şeklinde tanımlanabilir. Bu Ortaçağ kentlerinin mekansal biçimini belirleyen unsurlar kule, hendek, sur duvarları ile şehre giriş ve çıkış noktası olan kent kapılarıdır (Tekkanat ve Türkmen, 2018, s. 115-116). Bu yerleşim planını Konya ve Brugge kentlerinde de gözlemlemek mümkündür.

Bu verilerden yola çıkarak Ortaçağ Anadolu kentlerinden olan Konya ile Ortaçağ Avrupa kentlerinden olan Brugge kentleri karşılaştırıldığında mekansal bileşenler açısından birtakım benzerlikler belirlenmiştir. Bu iki şehir farklı coğrafyada bulunsalar da benzer mekansal elemanlara sahiptir.

6.1. Yollar

6.1.1. Cadde ve Sokaklar

Kentlerin kuruluş nedenleri yerleşme biçimini etkilemektedir. Yerleşme biçimini etkileyen kuruluş nedenlerinin yanında meteorolojik, jeolojik ve topoğrafik şartlar da kent karakterini etkilemektedir (Bayhan, 1969, s. 13).

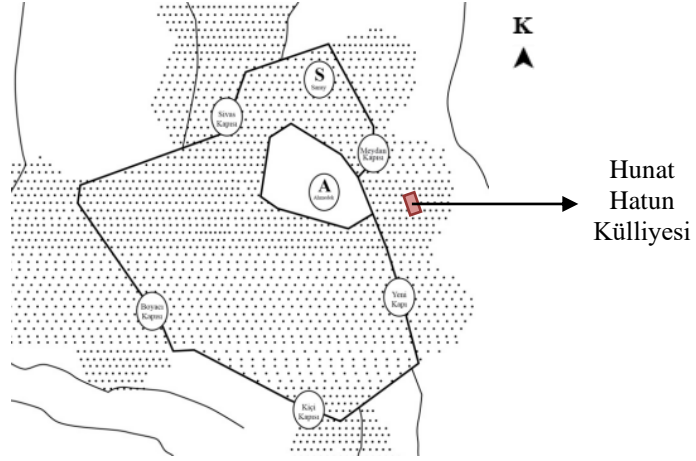
Selçuklu dönemi Anadolu kentleri Türk fethi öncesi sokak dokusunu devam ettirdiği için kentlerin yol dokusu geometri dışıdır (Eravşar, 2002, s. 512). Bu kentlerin sokak yapısı dar ve dolambaçlıdır. Bu yüzden şehirlerde çıkmaz sokaklar bulunmaktadır (Gençel, 2000, s. 23). Bu durum mahremiyet, arazi mülkiyeti, toprak rejimi ve mobilite düşüklüğü ile ilgilidir. Ayrıca tarihsel ve kültürel gelişimin etkileri de yansımıştır (Tanyeli, 2021, s. 256-262). Çıkmaz sokaklar şehir dokusu içinde ayrı

bir öneme sahiptir. Çıkılmaz sokakların genel kullanıma açık olmaması onu diğer sokaklardan ayırmıştır (Eravşar, 2002, s. 513).

Mutlu (2018, s. 36-37)'ya göre başkalarına rahatsızlık vermemek, dayanışma, mahalle kültürünün pekiştirilmesi ve araçların girişinin engellenmesi çıkılmaz sokakların temel ilkesidir. Sokaklar eğlenme, buluşma, sosyalleşme ve paylaşma alanıdır. Böylelikle çıkılmaz sokaklar ile güvenli ve serbest sokak algısı oluşturulmuştur. Güvenli ve serbest sokak algısı zaman içinde tüm sokakların esas gerekçesi olmuştur. Günümüzde ise sokaklar trafiğe göre düzenlenmiş ve "çıkılmaz sokak"lar da "çıkılmaz sokak"a dönüşmüştür. Avrupa kentlerinde ise şehir planları ile "sunî çıkılmaz sokak"lar yapılarak mahremiyet sağlanmıştır. Çocukların oyun alanı olan bazı sokaklarda sokak levhaları ile araçların hızı azaltılmış ve ara sokak kullanımının cazibesi azaltılmıştır. Böylelikle çocukların güvenliği sağlanmıştır. Geniş sokaklarda ise çevre düzenlemesi ya da bisiklet yolları ile sokak daraltılarak bu sokakların araçlar tarafından kısa bir yol olarak kullanılması engellenmiştir.

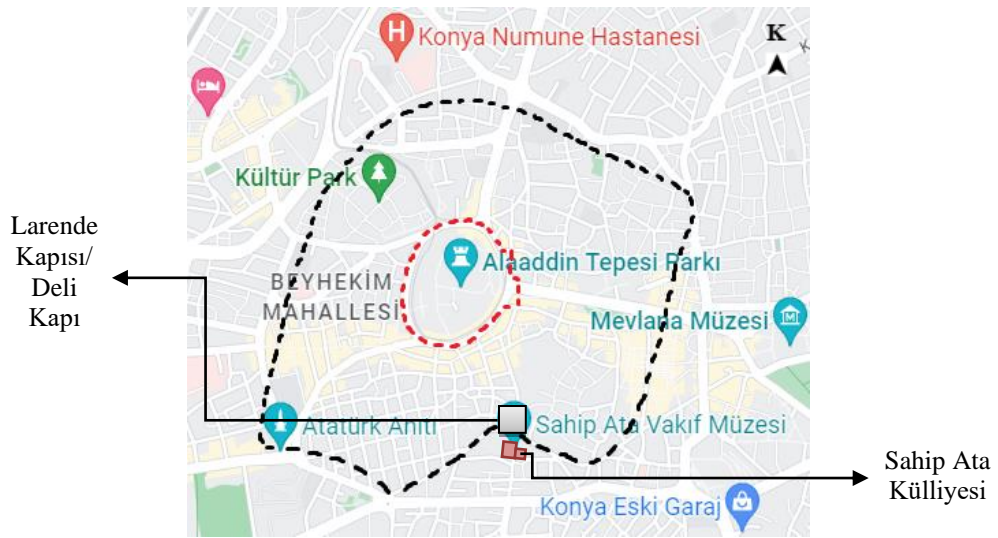
Ortaçağ Anadolu kentlerinden kent strüktürünün eski ve çıkılmaz sokakların fazla olduğu Sivas ve Kayseri şehirlerinde olduğu gibi Konya kenti de Türk öncesi sokak dokusunu devam ettirmektedir (Eravşar, 2002, s. 512-513). Kent sokaklarda bazen kaldırımların bulunduğu çıkılmaz sokaklara sahiptir (Tanyeli, 2021, s. 260).

Bu dönem kentlerinde sur kapıları önünde ana arterler oluşturulmuş, kentin iç kısımlarına doğru gidildikçe yollar daralmıştır. Yol ağı oluşumunda yasal bir düzenleme yoktur. Sur dışı yerleşmelerde yollar yerleşme için büyük önem taşıyan cami, çarşı ve pazar gibi yapılara yönlendirilmiştir. Ortaçağ Anadolu kentlerinden Kayseri şehrindeki sur kapısının karşısına inşa edilen Hunat Hatun Külliyesi örneğindeki gibi sur kapılarının önünde bulunan önemli yapılar şehir içindeki yolları yönlendirmiştir (Eravşar, 2002, s. 512-513).

Harita 37: Kayseri kentinin Ortaçağ dönemi haritası üzerinde Hunat Hatun Külliyesi'nin konumu⁷⁵ (Özcan, 2006c)

Bu durum Konya kentinde de görülebilir. Şehrin sokakları Larende Kapısı/Deli Kapı'nın karşısına inşa edilen Sahip Ata Külliyesi'ne göre yönlendirilmiştir.

Harita 38: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi ve Larende Kapısı/Deli Kapı'nın konumu⁷⁶
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>., erişim tarihi: 23.03.2023)

⁷⁵ Haritaya şekil ve yazılar tarafımızdan işlenmiştir.

⁷⁶ Surların geçtiği yerler, Sahip Ata Külliyesi'nin konumu ve cadde isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Bir kentin karakterini oluşturan öğelerden biri yerleşim alanıdır. Öncelikli olarak dağ ve tepelerle karakterize bölgeler insanlar tarafından önemli ölçüde değiştirilmemiştir. Fakat insan faaliyetleri onu gizleyebilir ya da ifade edebilir. Suyun karakteristik unsur olduğu durumlarda insan tarafından yapılan müdahaleler büyük önem taşımaktadır. Bu durum Ortaçağ Avrupa kentlerinden Amsterdam ve Venedik şehirlerindeki gibi suyun esas olarak kanallar şeklinde görüldüğü yerlerde belirgindir (Blumenfeld, 1975, s. 143).

Fotoğraf 32: Amsterdam kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu, Hollanda (<https://www.iamsterdam.com/tickets/canal-cruise-ticket>., erişim tarihi: 17.09.2023)

Fotoğraf 33: Venedik kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu, İtalya (<https://wallhere.com/en/wallpaper/225598>., erişim tarihi: 17.09.2023)

Su yollarını ve coğrafi işaretleri takip eden kentler Ortaçağ Avrupası kent kültürünün genel özelliğidir. Brugge kenti de suyun karakteristik bir özellik gösterdiği kentlere örnektir. Şehir nehir kıyısında kurulduğu için dik açılı geometri yerine su yollarıyla yönlendirilmiş eğriler doğrultusunda gelişme göstermiştir. Böylelikle kıvrımlı sokaklara sahiptir. Yerinde yaptığımız alan incelemesi sonucunda suyun kentin biçimlenmesinde belirleyici ana kriter olduğu görülmüştür.

Fotoğraf 34: Brugge kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Her iki kent Ortaçağ boyunca ticaret merkezi konumundadır. Önemli yollar bu şehirlerden geçmiştir. Konya kenti batıdan doğuya ve kuzeyden güneye uzanan ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunmaktadır. Brugge şehri de Kuzey ve Güney Avrupa'dan gelen tüccarların buluşma noktası olmuştur.

6.2. Sınırlar/Kenarlar

6.2.1. Savunma Yapısı

Ortaçağ kentlerini oluşturan elemanlara baktığımız zaman en dışta bulunan unsur kentin savunmasında rol oynayan surlardır. Duvar önemli bir kentsel öğedir. Ancak sur duvarları kentin büyümesini sınırlamış ve böylelikle bu durum yeni duvarların yapılmasına neden olmuştur.

13. yüzyılda Konya kentinin gelişmeye başlaması ile birlikte eski savunma yapısı yetersiz kalmış ve bunun üzerine şehrin etrafına 1221 yılında Sultan I. Alaeddin

Keykubad döneminde dış surlar yaptırılmıştır (Turan, 2020, s. 353-354). Ortaçağ Anadolu kentlerinden Sivas kentinin dış kale suru I. Alaeddin Keykubad döneminde inşa edilmiş, Kayseri şehrinin ise I. İzzeddin Keykavus döneminde yapımına başlanan sur inşası bu dönemde tamamlanmıştır (Eravşar, 2002, s. 507).

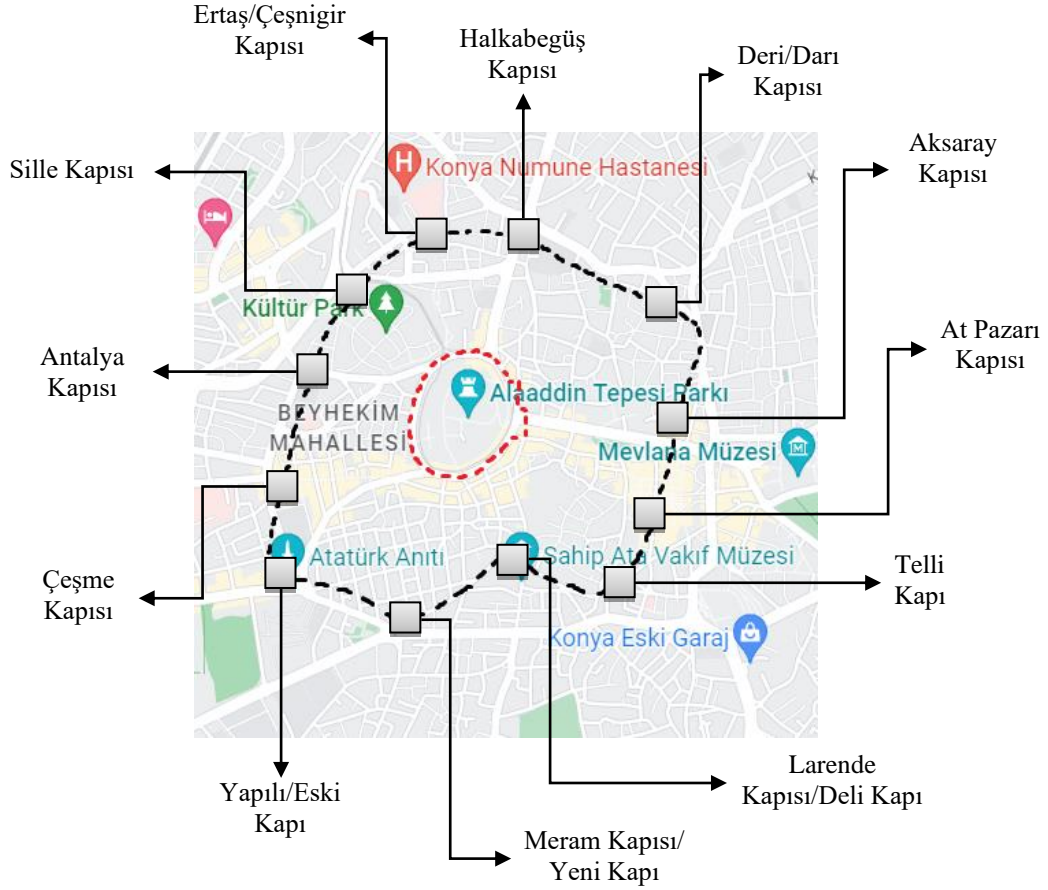
Konya ve Brugge kentleri kale kent modeline sahiptir. Anadolu kentlerinden Diyarbakır, Sivas, Erzurum ile Kayseri ve Avrupa kentlerinden Toledo (İspanya), Siena (İtalya) ile Marsilya (Fransa)'nın surları kentin tamamını içine alacak şekilde planlanmıştır. Bu yüzden bu şehirler kale kent modeline örnek gösterilebilir. Ancak Amasya ile Tokat gibi açık kent⁷⁷ modeline sahip ve Ankara, Kütahya ile Çankırı gibi dış odaklı büyüme⁷⁸ olarak adlandırılan Anadolu kentlerinin sur duvarları şehrin tamamını kuşatmamış ve hatta bazı önemli yapılar surların dışında bırakılmıştır.

Konya şehri surlarla çevrili olup surların etrafında hendekler vardır. Hendekler Meram Deresi'nden gelecek sel sularının kente zarar vermesini engelleyerek günümüzde kurutulan Aslım Bataklığı'na dökülmesi görevini üstlenmiştir.⁷⁹ Kente Ertaş/Çeşnigir, Halkabegüş, Deri/Darı, Aksaray, At Pazarı, Telli, Larende/Deli, Meram/Yeni, Yapılı/Eski, Çeşme, Antalya ve Sille olmak üzere 12 kapıdan girilmektedir. Yerinde yapılan alan incelemesinde kapıların günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir.

⁷⁷ Özcan ve Yenen, 2010, s. 62.

⁷⁸ Özcan ve Yenen, 2010, s. 64.

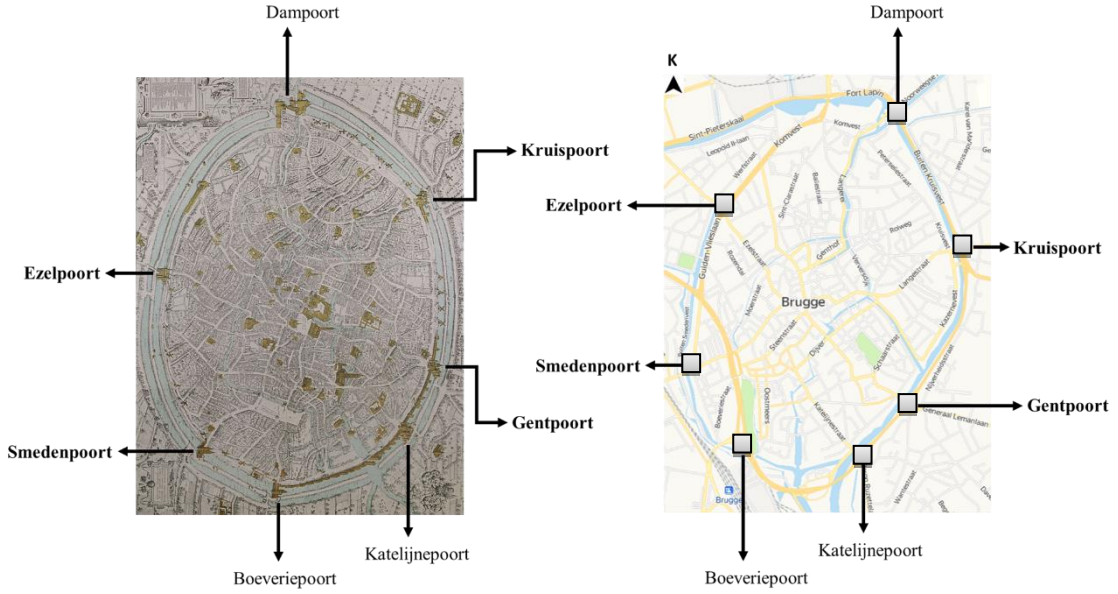
⁷⁹ Baykara, 1985, s. 37. Ayrıca bk. Önder (1962, s. 50) surların etrafına kazılan hendeğin üzerinde kapıların olduğu kısımda asma köprülerin bulunduğunu ve bu hendeğin kentin kuzeybatısında bulunan dağlardan inen kar sularını toplayarak Aslım Bataklığı'na dökülmesini sağladığını belirtmektedir.

Harita 39: Konya kentinin google maps üzerinde dış kale sur kapılarının gösterimi⁸⁰
(<https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z>, erişim tarihi:
23.03.2023)

Brugge şehri, Konya kenti gibi surlarla çevrili olup surların etrafında içleri su ile dolu hendekler bulunmaktadır. Kente Dampoort Kompleksi, Kruispoort, Gentpoort, Katelijnepoort, Boeveriepoort, Smedenpoort ve Ezelpoort olmak üzere 7 kapıdan girilmektedir.

⁸⁰ Surların geçtiği yerler ve kapı isimleri haritaya tarafımızdan işlenmiştir. Kırmızı renkli kesik çizgi iç kale, siyah renkli kesik çizgi dış kale surlarının sınırını ifade etmektedir.

Harita 40: Marcus Gerards tarafından çizilen haritada (1562) ve google maps üzerinde Brugge kent kapılarının gösterimi⁸¹ (2023)

Yerinde yapılan alan incelemesinde Kruispoort, Gentpoort, Smedenpoort ve Ezelpoort'un günümüze ulaştığı ancak Dampoort Kompleksi, Katelijnepoort ve Boeveriepoort'un yıkıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Brugge kentinin günümüze ulaşan kent kapıları (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Kruispoort, kente giriş

Kruispoort, kentten çıkış

⁸¹ Sur kapılarının isimleri her iki haritaya da tarafımızdan işlenmiştir.

Gentpoort, kente giriş

Gentpoort, kentten çıkış

Smedenpoort, kente giriş

Smedenpoort, kentten çıkış

Ezelpoort, kente giriş

Ezelpoort, kentten çıkış

Tablo 5: Brugge kentinin 19. yüzyıla ait kent kapılarının fotoğrafları ile günümüze ulaşan kapıların görsel olarak karşılaştırılması

Gentpoort, kente giriş
(<https://www.oldstratforduponavon.com/bruges..>,
erişim tarihi: 17.06.2022)

Gentpoort, kente giriş (R. Teke kişisel arşivi,
2021)

Smedenpoort, kente giriş, Brugge, 1880
(<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=false&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2..>,
erişim tarihi: 17.06.2022)

Smedenpoort, kente giriş (R. Teke kişisel arşivi,
2021)

Ezelpoort, kentten çıkış, Brugge, 1880
(<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=false&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2..>,
erişim tarihi: 17.06.2022)

Ezelpoort, kentten çıkış (R. Teke kişisel arşivi,
2021)

Kruispoort ve Gentpoort arasında bulunan 4 tane yel değirmeninin de günümüze ulaştığı görülmüştür.

Tablo 6: Kruispoort ve Gentpoort arasında bulunan yel değirmenleri (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Sur kapıları şehirlerin dokusunda önemli bir yere sahiptir. Ana ulaşım yolları üzerine inşa edilmiştir. Çevre şehirlerden kente ulaşan yolları iç kale ile bağlamış ve şehir içindeki ana arterlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Yollar kapıların önünde toplanmış, iç kesime gidildikçe daralmıştır. Kapılar kente giriş ve çıkışı kontrol altında tutmuştur (Eravşar, 2002, s. 508). Her iki kente de giriş ve çıkışlar hendeklerin üzerine yapılan köprülerle sağlanmıştır. Ayrıca her iki şehrin sur duvarları savunma kuleleri ile güçlendirilmiştir.

Ortaçağ döneminde Malatya Kapısı, Kayseri Kapısı, Sivas Kapısı ve Boyacılar Kapısı gibi sur kapılarının isimleri genellikle o yolun ulaştığı şehre göre ya da kapı çevresinde bulunan önemli yapı topluluğuna göre adlandırılmıştır (Eravşar, 2002, s. 508). Konya kentinde Aksaray, Antalya ve Larende Kapıları o kentlere ulaştığı için bu isimleri almıştır. At Pazarı Kapısı'nın önünde At Pazarı kurulmuştur.⁸² Halkabegüş Kapısı ismini Halkabegüş Mescidi'nden almıştır.⁸³ Brugge kentinde Gentpoort, Gent kentine ulaştığı için o adı almıştır. Boeveriepoort'un bulunduğu bölge besi hayvanlarının otlatıldığı alandır. Latince hayvanların otlatıldığı yer anlamına gelen "Boeverie" kelimesinden ismini almıştır.⁸⁴

Ortaçağ döneminde infaz olayları için dış sur kapılarının etrafında küçük meydanlar yer almıştır (Aktaş Yasa, 1998, s. 247). Konya kentinde At Pazarı

⁸² Tanyeli, 2021, s. 118.

⁸³ Konyalı, 2007, s. 111.

⁸⁴ Dewulf, 2007, s. 29.

Kapısı⁸⁵'nin, Brugge şehrinde ise Boeveriepoort⁸⁶'un önünde bulunan geniş meydanlarda idam olayları gerçekleşmiştir.

İlerleyen yıllarda bu iki kent gelişmiş ve birer ticaret merkezine dönüşmüştür. Savunma amaçlı olarak yapılan surlar birer gümrük görevi görerek ticareti etkileyen faktörlerden birisi olmuştur. Kentlere giriş ve çıkışlarda tüccarlardan vergi alınmıştır.⁸⁷

Bir diğer kentsel öge olan iç kale surlarından dolayı kesin bir sınırı vardır. İşlevi bakımından diğer kentsel ögelerden farklıdır. Ayrıca içinde bulundurduğu toplumsal sınıf farklıdır. Bu da yine ticaret alanlarında olduğu gibi diğer birimlerden kolay bir şekilde ayırt edilebilmesini sağlamıştır (Tanyeli, 2021, s. 266). Savunma bakımından şehrin fiziki yapısını belirleyen iç kale Anadolu kentlerinden Sivas, Avrupa kentlerinden Toledo (İspanya) ve Siena (İtalya) şehirlerinin ortasında yüksek bir tepe üzerine konumlanmıştır.

Fotoğraf 35: Kale Park, Sivas

(<https://www.malatyasanalhaber.com/upload/haber/2018-06-07-kale-parki-yenileniyor.jpg>., erişim tarihi: 17.09.2023)

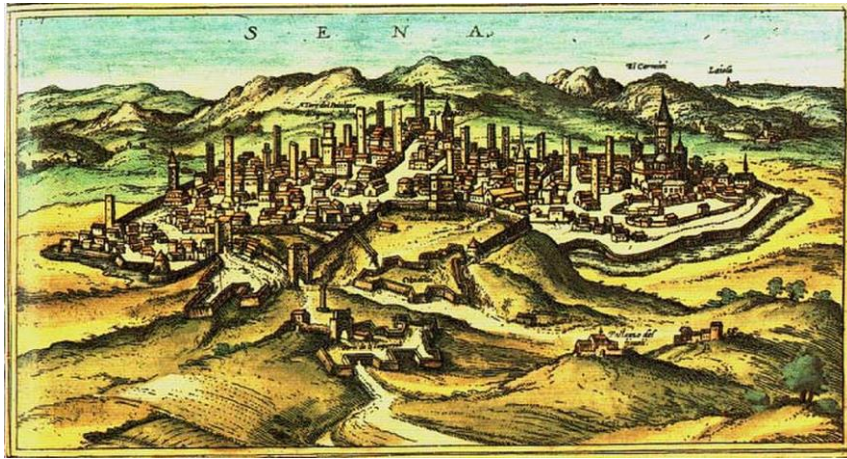
⁸⁵ Ahmed Eflâkî, 1986, s. 228.

⁸⁶ Duclos, 1910, s. 119.

⁸⁷ Morris, 1987, s. 71-72.

Şekil 14: Toledo kenti gravürü, İspanya
(<https://pbs.twimg.com/media/FV0EOPXWYAAgzCS?format=jpg&name=4096x4096>., erişim tarihi: 22.05.202)

Şekil 15: Siena kenti gravürü, İtalya
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/dd/Old_map_of_Siena.jpg/1280px-Old_map_of_Siena.jpg., erişim tarihi: 22.05.2023)

Konya kentinde de iç kale şehrin merkezinde yer alan Alaeddin Tepesi üzerine yerleşmiştir.

Fotoğraf 36: Alaeddin Tepesi, Konya (<https://kamfi.net.tr/havadan-konya-manzaralari-drone-ile-konya/>., erişim tarihi: 22.05.2023)

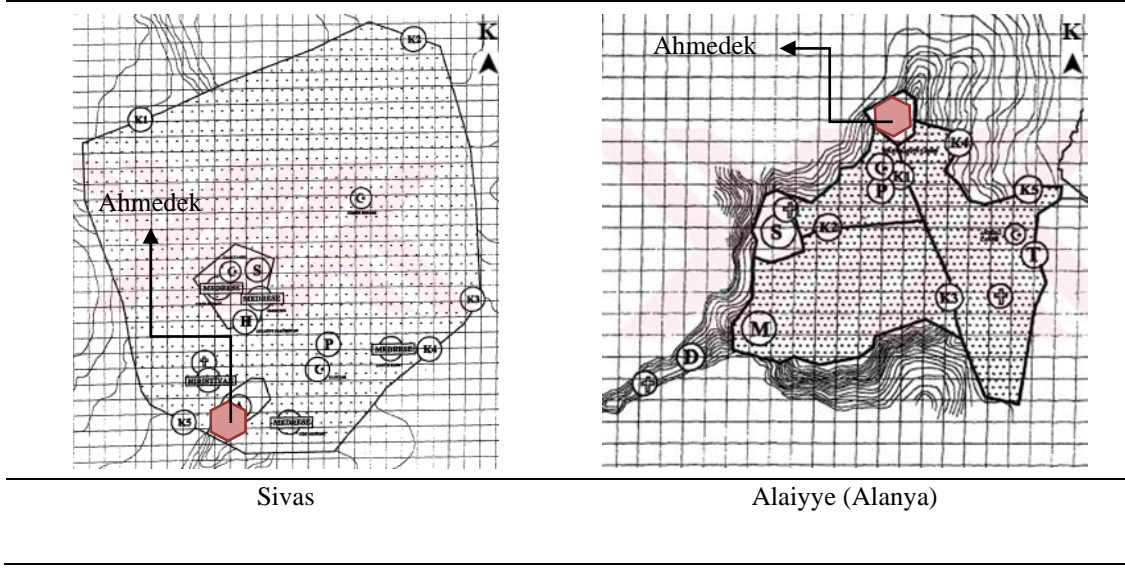
Konya ve Brugge şehirlerinde 4 kapı iç kaleyi korumuştur. Konya kentinde iç kalenin kuzeyinde Saltanat Sarayı ve Alaeddin Camisi, orta kısımda Eflatun Kilisesi ve güney bölümde Rum ile Ermeni Kiliseleri yer almıştır.⁸⁸ Brugge şehrinde iç kalede Provost'un Evi, Papazlar Meclisi Binaları, Eski Taş Kale, Aziz Donatian Kilisesi, Casetllan'ın Evi ve Kontun Evi bulunmuştur.⁸⁹

Selçuklu dönemi Anadolu kentlerinde iç kaleden bağımsız olarak ayrıca dıştaki surla bitişik konumda ahmedek yer almıştır. Tamamen askeri işleve sahip bu yapılar ordunun kentteki kışlası olmuştur. Bazen de hapishane olarak kullanılmıştır. Sivas ve Alaiyye (Alanya) kentlerinde ahmedek dış surlara bitişik iç kaleden bağımsız olarak inşa edilmiştir (Eravşar, 2002, s. 507).

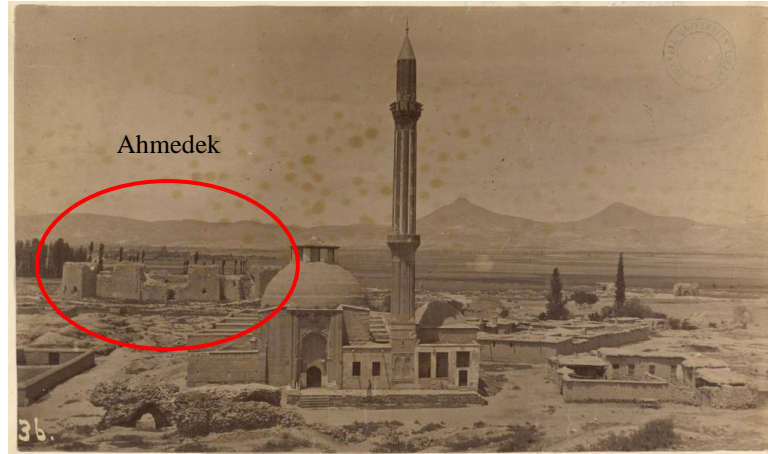
⁸⁸ Baykara, 1985, s. 33.

⁸⁹ Epstein, 2014, s. 117.

Tablo 7: Sivas ve Alaiyye (Alanya) kentlerindeki ahmedeğin dıştaki sura bitişik konumu⁹⁰ (Özcan, 2006c; Özcan ve Yenen, 2010)

Alaiyye (Alanya) ve Sivas'ta olduğu gibi Konya kentine de ahmedek inşa edilmiş ve kentin savunulmasından sorumlu olmuştur (Tanyeli, 2021, s. 254). Konya kentinde yapılan alan çalışmasında ahmedeğin yıkıldığı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 37: Alaeddin Tepesi'nden batıya, İnce Minareli Medrese'ye bakış, 19. yüzyıl, Konya (<https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:12579223>., erişim tarihi: 22.05.2023)

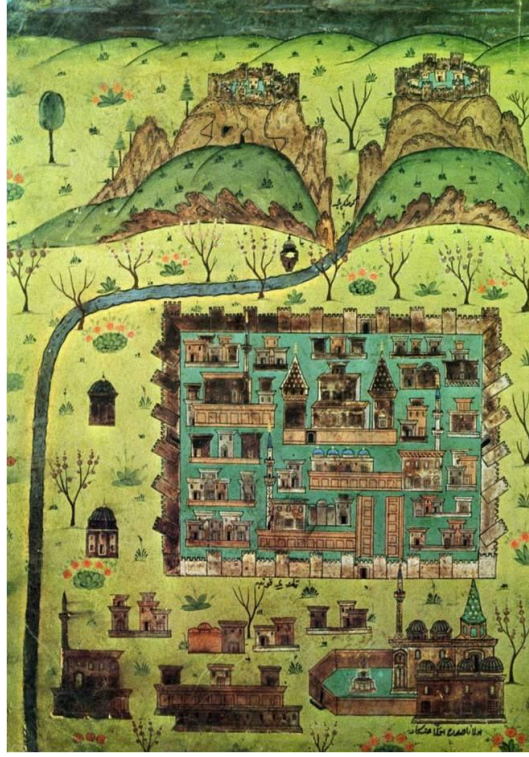
Şehirlerin fiziki dokusunu göstermesi açısından minyatürler ve gravürler tarihi belge olarak kullanılmaktadır. Kentlerin tarihine ışık tutan bu eserler özellikle

⁹⁰ Haritalara şekil ve yazılar tarafımızdan işlenmiştir.

günümüze ulaşamayan yapılar hakkında araştırmacılara veriler sunar. Yazılı kaynaklar ile desteklenerek doğru ve gerçek bilgiye ulaşmamıza yardımcı olur.

Konya kenti 13. yüzyıldan itibaren gezginlerin uğrak yeri olmuştur. Şehir ana yol üstünde ve Anadolu'nun yaklaşık tam merkezinde bulunmasından dolayı pek çok Osmanlı padişahı sefere giderken kentten geçmiştir (Baykara, 2002, s. 186). Matrakçı Nasuh *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*⁹¹ (1976, s. 10) adlı çalışmasında 1533-1536 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın İran Seferi'nde uğradığı menzil ve konaklara yer vermiştir. Konya kentinin iç kalesini gösteren bir minyatür de bu eserde yer almaktadır.

⁹¹ Eser, Doğu Anadolu ile Tebriz arasındaki bölgede bulunan ve sefer sırasında zaptedilmiş yerlerin isimlerini toplu bir şekilde vermektedir. Bu çalışma menzil resimlerini sembolik olmaktan daha çok menzillerin ait oldukları yerleri doğru ve aslına uygun olarak göstermesi açısından önemlidir. Matrakçı Nasuh eserinde İstanbul kentinden başlayarak Bağdat şehrine kadar uzanan bu seyahatte kentlerin kalelerini, hanlarını, dağlarını ve önemli akarsularını betimlemektedir. Hatta hayvanlara ve bitki örtüsüne bile yer vermektedir. Böylelikle eser 16. yüzyıl Anadolu, Irak ve İran coğrafyası için atlas olarak kullanılmaktadır. 16. yüzyılda bazı kentleri görsel olarak algılamamıza yardımcı olan bu çalışma kent planları açısından da önemlidir. Yakınoğu şehirciliği açısından birincil kaynak niteliğindedir. Özellikle İstanbul kentinin minyatüründe küçük ve büyük unsurların gösterimi bu kentin 16. yüzyıldaki manzarasını ufak tefek hatalar da olsa gerçeğe yakın olarak göstermektedir (Yurdaydın, 1992, s. 27). Konya şehri için de önemli olan bu eser kentin 16. yüzyıl fiziki dokusuna dair bilgiler içermektedir. Ayrıca bu çalışmada yer alan minyatürler kale mimarisi için de büyük önem taşımaktadır. Kalelerin mimari özelliklerini ve o dönemde ne durumda olduğunu bilmemize yardımcı olmaktadır. Şehirlerin tarihine ışık tutan bu eser yazılı kaynaklar ile birlikte desteklenerek araştırmacılara doğru ve gerçek veriler sunmaktadır. Hem coğrafi hem de tarihi açıdan büyük öneme sahip olan bu çalışma Sanat Tarihi, Arkeoloji, Mimarlık, Şehir Bölge Planlama gibi pek çok alana kaynaklık etmektedir.

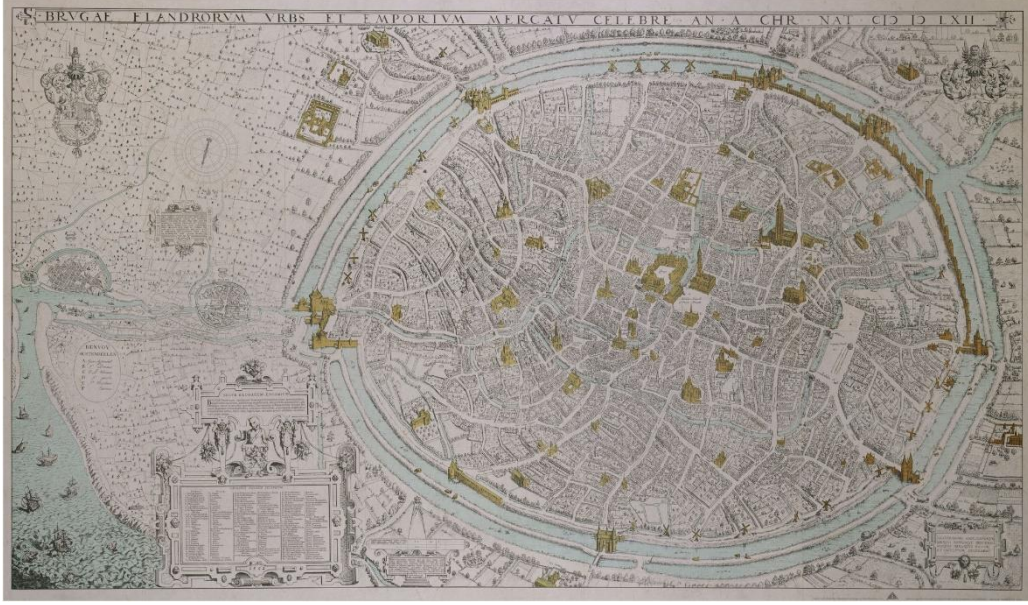

Şekil 16: 16. yüzyılın ilk yarısına ait Konya iç kalesini gösteren minyatür⁹² (Matrakçı Nasuh, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn, 17a)

Yine bu yüzyılda Ressam Marcus Gerards Brugge kentinin ikinci sur duvarının içindeki yapılarının resmini çizmiştir.⁹³ Gezinlerin yaptığı araştırmalar kent hakkında pek çok bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Kentlerin o dönemki halini betimleyen bilgi ve belgelere rastlanılmıştır.

⁹² Konya şehrinin betimlendiği kompozisyonun arka kısmında iki tepe görülmektedir. Bu tepe Anadolu Selçuklu Devleti'nin şehre hakim olmak için ele geçirdiği Gevale Kalesi'dir. Kalenin bulunduğu dağın eteklerinden bir su aşağıya doğru akmaktadır. Tam merkezde surlarla çevrili kare bir alanda yer alan iki kubbeli yapı Sultan Alaeddin Köşkü'dür. Kalenin 4 kapısı bulunmaktadır. 32 adet burçla desteklenmektedir. İçinde bulundurduğu yapılara bakıldığında dış kale olabileceği düşünülmektedir. Kompozisyonun alt kısmında surların dışında kalan birkaç yapı ile Mevlana Türbesi betimlenmiştir (Matrakçı Nasuh, 1976, s. 56, 66-67).

⁹³ Bruges, UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012), s. 9. 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.

Şekil 17: Brugge kentinin Marcus Gerards tarafından çizilen haritası, 1562 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Marcus_Gerards_-_volledige_kaart_-_Belgium.jpg., erişim tarihi: 26.09.2022)

6.3. Bölgeler

6.3.1. Ticaret Bölgeleri

Tanyeli (2021, s. 266) kentsel bir ögeyi tanımlamanın onun diğer birimlerden ayırt edici özelliğinin belirlenmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde Konya kentindeki ticaret alanı imalathane ve dükkanlardan oluşmuş ve içerisinde konut yapısı bulundurmamıştır. Mesleklere göre örgütlenen mekan düzenine sahip olduğu için ticaret alanının bu özelliği onun diğer kent ögelerinden kolay bir şekilde ayırt edilebilmesini sağlamıştır.

Konya kentinde ticaret birçok noktaya yayılmış ancak Alaeddin Tepesi'nin doğusu ağırlık merkezi konumunda olmuştur. Bununla birlikte Alaeddin Tepesi'nin kuzey, doğu ve batı olmak üzere üç tarafında pazarlar kurulmuştur (Baykara, 1985, s. 61).

Konya şehrinde bulunan mekansal ögeler merkeze yoğunlaşmaktan çok yayılma eğilimi göstermiştir. Halk gerek duyduğu hizmetleri yakın çevresinden karşılayabilmiştir. Örneğin çocukların eğitimi mahallede bulunan sıbyan mektebi ya da camide verilmiştir. Hatta yine mahallelerde ihtiyaçlar için birkaç dükkan bulunmuştur.

Dini bir kurum olan camiler kentsel alanda dağıldığı için erkekler cuma namazı kılmak için merkezde bulunan camiye gitme gereksinimi duymamıştır (Tanyeli, 2021, s. 258-259). Bu veriler bize Konya kentindeki mimari yapıların birçok noktaya yayılma nedenini açıklayabilir.

Ortaçağ Avrupa kentlerinden Siena şehrinin pazar yeri ve ana meydanı olan Campo Meydanı (Piazza del Campo), 1287-1355 yılları arasında kenti yöneten Dokuzlar Hükümeti'ni temsilen dokuz parçaya ayrılmış yarım daire biçimindedir. Kentin dar sokakları bu meydana yönlendirilmiştir. Sosyal çevre kent dokusunu oluşturmuş ve şekillendirmiştir. Çeşitli spor etkinlikleri bu meydana düzenlenmiş ve bu meydan kent yaşantısının merkezi olmuştur (Biliorsi, 1996, s. 7-21).

Fotoğraf 38: Siena kenti meydanı, İtalya
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/dd/Old_map_of_Siena.jpg/1280px-Old_map_of_Siena.jpg, erişim tarihi: 22.05.2023)

Siena kentinde olduğu gibi Brugge şehrindeki kentsel öğeler ağırlıklı olarak bir merkez etrafında yayılma göstermiştir. Kentteki yollar merkezde bulunan meydana çıkacak biçimde yönlendirilmiştir. Brugge kentinin pazar yeri Markt Meydanı'dır. Ayrıca Markt, Braamberg ve Zand gibi ana pazar meydanları dışında tüm şehre yayılmış alışveriş caddeleri, ticaret salonları ve sokak tezgahları da yer almıştır.

Fotoğraf 39: Markt Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Dumolyn vd. (2018, s. 170) Brugge kentinin sokaklarında evinin alt kısmını dükkan olarak kullanan birçok alışveriş caddesinin yer aldığını ifade ederken Baykara (1985, s. 52) Konya şehrinde çarşının ikamet yerlerinden ayrı olduğunu, yapının zemin katında üretim yapan ya da satan kişilerin bulunmadığını belirtmektedir. Bu durum bize ticaret dokusundaki bazı farklılıkları göstermektedir.

Brugge kenti Kuzey Denizi ile Akdeniz ticaretini birbirine bağlamıştır. Ayrıca bankacılık sektörü büyük önem kazanmıştır. Birçok ülke şehirde şube açmıştır. Tüccarların madeni para alışverişi yapmalarına ve büyük miktarda para transfer etmelerine imkan sağlanmıştır (Coens, 2012, s. 6).

Anadolu Selçuklu döneminde ticaret büyük bir gelişme kaydetmiş ve bu dönemde Anadolu'da kuzey-güney ile doğu-batı ticaret güzergahında ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Bu güzergahta bulunan Antalya, Alaiyye (Alanya), Konya, Ankara, Kayseri, Samsun, Sivas ve Sinop kentlerinde ekonomik bir canlanma meydana gelmiştir (Bedirhan, 2015, s. 26).

Bu dönemde Sinop kenti, kuzey-güney doğrultusunu kullanan ve Antalya ile Alaiyye (Alanya)'den gelen kervanların ulaştığı bir nokta olmuştur. Bu kente gelen mallar Karadeniz'e açılmış ve hem Kırım hem de Asya'ya ulaşmıştır. Ankara'nın ticari güzergahlar üzerinde olması ve Bizans İmparatorluğu ile ulaşım imkanının kolay olması kentin ticaret hayatını canlandırmıştır. Samsun Karadeniz'e açılan önemli limanlardan biri olmuştur. Başlangıcı Alaiyye (Alanya) ve Antalya olan ticaret kervanlarının birçoğu Samsun'a gelerek oradan Karadeniz'e açılmıştır. Kayseri ticaret yollarının kavşak noktasında bulunmuş ve bu yüzden tüccarların buluşma noktası

olmuştur. Sivas ticaret açısından büyük şehirler arasında yer almıştır. Antalya liman kenti olması bakımından büyük bir gelişme kaydetmiştir. Alaiyye (Alanya) kentinde kereste ve liman ticareti yoğun olarak görülmüştür (Bedirhan, 2015, s. 34, 44-45).

Anadolu Selçuklu döneminde askeri, siyasi ve idari yönlerden merkez konumunda olan Konya şehri ise ticaret hayatı açısından önemli bir konumda yer almıştır. Şehir batıda Bizans İmparatorluğu'na kadar uzanan yollara, doğuda Sivas ve Kayseri kentleri üzerinden gelen güzergaha ve güneyde Suriye'den geçen yollara hakim konumda olmuştur. Kentin bu konumu Tebrizli tüccar ve sanatçıları, Avrupa'dan Cenova ve Venedikli tüccarları kendisine cezbetmiştir. Şehrin canlı bir çarşısı olduğu için ayrıca Doğu'dan pek çok sanat erbabı kente gelmiştir. Bu ticaretin canlı olması Sinop ve Antalya limanlarında deniz ticaretinin başlaması ile dış ve iç ticaretteki alışverişin ve Selçuklu sultanlarının Müslüman ve Hristiyan bütün tüccarlara kolaylık sağlamasının büyük payı olmuştur (Kayaoğlu, 1992, s. 115).

Ortaçağ döneminde ticarete yön veren unsurların başında panayır ve pazarlar gelmektedir. Pazarlar daha çok yerel bir özelliğe sahip olurken panayırlar daha çok uluslararası nitelik taşımıştır. Panayırlar sadece malların alım satım yeri olmamış aynı zamanda takas ve kredi sistemiyle alışverişin yapıldığı, tüccarların buluştuğu yerler olmuştur (Ülgen, 2012, s. 378). Dijkman (2011, s. 50) Flandre Bölgesi'nde yer alan Lille, Ypres, Thourout, Messines ve Brugge kentlerinde panayır kurulduğunu ifade etmektedir.

Anadolu Selçuklu dönemi pazar ve panayırları, Ortaçağ Avrupası'ndaki pazar ve panayırlarla karşılaştırıldığında uluslararası ticaret yollarının üzerinde konumlanması ve mekansal kurgusu açısından birtakım benzerlikler ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçuklu dönemi pazar ve panayırların tarihsel kökenleri İran ve Orta Asya coğrafyasındaki pazar geleneğine dayanmaktadır. Anadolu'ya taşınan bu miras Selçuklu Devleti sonrasında Osmanlı Devleti yerleşim kültürüne kadar uzanmıştır (Özcan, 2006a, s. 208, 215).

Merçil (2000, s. 71) Konya kentinde tuzu alıp satmak için Tuz Pazarı'nın kurulduğunu belirtmektedir. Brugge kentinin Ortaçağ kent sınırının kuzeyinde Fort Lapin olarak bilinen bölgede yapılan arkeolojik kazılarda tuz üreten yerleşimin izleri

ortaya çıkarılmıştır⁹⁴ (Dumolyn vd., 2018, s. 11). Bu durum her iki kentte de yapılan ticaretin benzerliğine örnek gösterilebilir. Ayrıca buğday, at ve sığır pazarları da ortak olarak kurulmuştur. Her iki şehirde de kent dışında ya da su kenarlarında tabakhaneler yer almış, dericilik önemli faaliyetler arasında yer almıştır. Kürkçülük başta gelen meslekler arasında olmuştur.

Her iki şehirde yapılan ticaretin bir diğer örneği dokumacılıktır. Konya ovası hayvan otlatmak için uygundur. Kentte yün ticareti ve dokumacılık önemli bir geçim kaynağıdır. 13. yüzyılda şehirde halı dokunmuştur (Cahen, 2012, s. 122-123). 11. yüzyılda Flandre Bölgesi'nde yünlü kumaş üretilmeye başlanmıştır. Dokumacılık yapan kentler hızla gelişmiş, bu bölgede yer alan Brugge şehri uluslararası imalat merkezi haline gelmiştir (McEvedy, 2004, s. 72).

Her iki kente pek çok kez çıkan yangın büyük kayıplara neden olmuştur. Konya şehrinde 1190 yılında Haçlılar tarafından yakılan Eski Çarşı yeni çarşı bölgesinin oluşmasına sebep olmuştur (Baykara, 1985, s. 56). 1280 yılında Brugge kentinde Belfry Çan Kulesi'nde meydana gelen yangında da şehrin dokuma endüstrisine ait belgeler tamamen yok olmuştur (Stabel vd., 2018, s. 101).

Panayır ve pazar geleneğinde dikkat çeken bir diğer nokta tüccarların güvenliklerinin sağlanması konusudur. Avrupa'da bu durum panayır alanlarının etrafında sur duvarları bulundurarak ve panayır muhafızları tarafından sağlanmıştır. Ayrıca tüccarların kendi hakları da korunmuştur. İki coğrafyada bu konuya önem vererek tüccarları kendilerine çekmişlerdir. Bununla birlikte tüccarlardan çeşitli oranda vergiler alınmıştır (Ülgen, 2012, s. 378-379).

12. yüzyılda Batı dünyasında tüccarlar panayır ve pazarlar için kentlere gelerek kendilerine uygun alanlarda yaşamaya başlamışlardır. Bu da Avrupa'da kent olgusunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ticarete önemli bir unsur olan panayır ve pazarlar hem Avrupa hem de Türk İslam coğrafyası tarafından desteklenmiştir. Selçuklular döneminde şehirlere han ve kervansaraylar yaptırılarak tüccarlara destek sağlanmıştır (Ülgen, 2012, s. 378).

⁹⁴ Ayrıca bk. Stabel vd. (2018, s. 214) 15. yüzyılda Brugge kentinin ticari seçkinlerinden Gillis Van der Vlamincpoorte ve Jan Losschaert'in tuz ticareti yaptığını belirtmektedir. Bu durum kentte tuz üreten yerleşim yerlerinin varlığının bir göstergesidir.

Konya kentinde genellikle çarşının içinde bulunan hanlar 13. yüzyıldan itibaren şehirde görülmeye başlamıştır (Baykara, 1985, s. 63). Brugge kentinde de Konya şehrinde olduğu gibi tüccarların konaklamaları ve mallarını depolamaları için kervansaraylara benzer yapılar inşa edilmiştir (Abu-Lughod, 2020, s. 145-146). Kentte Ter Beurze Meydanı'nda Van der Beurze ailesine ait bir han bu duruma bir örnek olarak verilebilir.

Sonuç olarak hem Anadolu hem de Avrupa dünyasında panayır ve pazar kurma gelenek haline gelmiştir. Avrupa'da geç Ortaçağ döneminde panayır geleneği uluslararası boyut kazanmış ve bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Panayırlar sadece malların değişim yerleri olmamış ayrıca tüccarlara sosyal ve kültürel açıdan fayda sağlayacak yerler haline gelmiştir (Ülgen, 2012, s. 379).

6.3.2. Mahalleler

Anadolu Selçuklu kentlerinin mahalleleri için yeterli kaynak yoktur. 16. yüzyıldaki tahrir defterlerinden yola çıkılarak Selçuklu şehrinin mahalle yapısı hakkında bilgiler edinilmiştir. Genellikle bir cami, mescit, tekke ya da zaviye etrafında gelişen mahalleler şehrin fiziki yapısını oluşturan temel öğelerden biri olmuştur. Mahalleler kültürel ve sosyal yapının bir parçasını oluşturmuştur. Kesin çizgiler ile sınırlara ayrılmamıştır (Eravşar, 2002, s. 508-509).

Konya şehri sur dışında zaviye ile tekkelerin etrafında, sur içinde ticaret dokusunun yer aldığı mescit ile çarşı çevresinde kurulan mahallelerden oluşmuştur. Kentte dış kale çevresinde kurulan mahalleler seyrek nüfusa sahiptir (Aktaş Yasa, 2015, s. 248). Brugge kentinde de şehrin güneybatısında yer alan daha az yoğunlukta binaların olduğu Boeverie bölgesi seyrek nüfusludur. Bağ ve bahçecilik işlevlerine sahiptir (Dumolyn vd., 2018, s. 83).

Konya şehrinde Debbağlar Hanı, Çarşısı, Tekkesi ve Mescidi ile Ahi Mahallesi dikkat çekmektedir. Bu durum mescit, han, hamam, çarşı ve pazar birlikteliğine bir örnektir. Mahalledeki yapılar banilerinin ismi ile anılmış, bani mescide, mescit mahalleye adını vermiştir (Aktaş Yasa, 2015, s. 248). Brugge kentinde de kişilerin adını taşıyan sokak isimleri ile karşılaşılmaktadır. Ortaçağ döneminde şehrin en iyi tüccarları arasında yer alan Bonin ailesi Jan Boninstraat'a ismini vermiştir (Dumolyn

vd., 2018, s. 81). Brugge kentinde yapılan arazi çalışmasında bu sokak tespit edilmiştir.

Fotoğraf 40: Jan Boninstraat, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

6.4. Odak/Düğüm Noktaları

6.4.1. Meydan

Meydanlar kentsel dokunun en belirgin bileşenidir (Oktay, 2018, s. 20). Zucker (1959, s. 1-2) meydanı kent dokusu içinde psikolojik bir park yeri olarak tanımlamaktadır. İlk çağlardan itibaren meydan olgusu çeşitli şekillerde karşımıza çıkmıştır. Yunan ve Romalılar şehir meydanlarını toplanıp hep birlikte konuşabilecekleri bir yer olarak kullanmıştır. Bu sebeple meydanlarda halk sözcüsü, general ya da yüksek rütbeli bir memurun konuşma yapacağı bir kürsü (katedral) yer almıştır. Bazı meydanlar ise Antik Yunan şehirlerindeki agoralarda olan gibi çoğunlukla ticari amaçlar için kullanmıştır (Kaftancı, 2000, s. 20).

Eravşar (2002, s. 510) meydanları üç gruba ayırmıştır. Birincisi karşılıklı sokakların kesişmesiyle oluşan kavşak olarak tanımlanan alanlardır. Bu meydanlar dağıtım görevi üstlenmiş, ulaşımaya dayalı konuma sahiptir. Bu türdeki meydanların sayısı Ortaçağ Anadolu kentlerinde azdır. Tanyeli (2021, s. 272) bu meydanları ulaştırma ağındaki şişmeler olarak tanımlamaktadır.

İkinci tür meydanlar merkezinde sosyal işlevli bir yapı barındıran ve bu yapıya doğru sokakların yönlendiğiyle merkezi toplanma oluşturan meydanlardır. Bu tür

meydanlara Anadolu'da çok fazla rastlanılmaktadır. Türk yerleşmelerinde anıtsal yapılar gelişimin belirleyici elemanı olmuştur. Kentin dokusu, yapıların konumu, yollar bu eleman dikkate alınarak belirlenmiştir. Ortaçağ Anadolu kentlerinden Kayseri şehrinde sur kapısının karşısına Hunat Hatun Külliyesi inşa edilmiştir. Sur kapılarının önünde bulunan Hunat Hatun Külliyesi örneğindeki gibi önemli yapılar şehir içindeki yolları yönlendirmiştir (Eravşar, 2002, s. 510, 513).

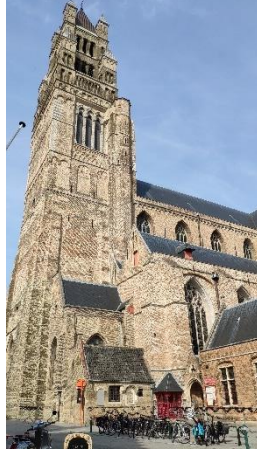
Fotoğraf 41: Hunat Hatun Külliyesi, Kayseri
(<https://i.pinimg.com/originals/c2/23/fc/c223fc1d8c2459ecf579952e3600f217.jpg>.,
erişim tarihi: 22.05.2023)

Konya kentinde de Larende Kapısı'nın karşısına inşa edilen Sahip Ata Külliyesi çevresi ile bir meydan oluşturmuş, sokaklar bu yapıya göre yönlendirilmiştir.

Fotoğraf 42: Sahip Ata Külliyesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Brugge kenti için odak/düğüm noktası olma özelliği gösteren örnek Aziz Saviour Katedrali ve çevresidir. Bu yapı da çevresi ile bir meydan oluşturmuştur.

Fotoğraf 43: Aziz Saviour Katedrali, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Üçüncü tip meydanlar geniş alanlar oluşturmuştur. Genellikle sur dışı ve kale kapılarının yakınlarında yer almıştır. Bu meydanların oluşumunda etkili unsur uygun ve geniş açıklıklı topoğrafyadır. Bu topoğrafyaya bağlı olan meydanlarda halk çeşitli amaçlarla toplanmıştır (Baykara, 1985, s. 68). Ahmed Eflâkî (1986, s. 220) Ortaçağ döneminin önemli alimlerinden Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Halkabegüş Kapısı'ndan çıkarak meydanın arkasında bulunan tepenin üzerinde namaz kıldığını anlatarak Konya kentinin meydanından bahsetmektedir. Bu meydan "Musalla Meydanı" olarak adlandırılmaktadır (Aktaş Yasa, 2015, s. 249). Günümüzde kentin kuzeyinde Musalla Mezarlığı bulunmaktadır.

İbn Bibi (1996a, s. 155) askeri birliklerin sultanın emrini yerine getirmek için Konya şehrinin önünde yer alan boş arazide hazır bulunduğu ifade etmektedir. Hükümdar ordusu ile bu meydanlarda eğlenmiş, şenlikler burada yapılmıştır. Ayrıca infazlar da bu meydanlarda gerçekleştirilmiştir (Eravşar, 2002, s. 510-511). Ahmed Eflâkî (1986, s. 228)'nin Hz. Mevlânâ'nın At Pazarı Kapısı'ndan çıktığı sırada gerçekleşen idam olayını anlatması bize kapının yakınında küçük bir meydan olabileceğini düşündürmektedir. Brugge kentinde ise Markt Meydanı'nda ve Boeveriepoort'un önünde bulunan geniş açıklıklı Boeverie bölgesinde idam olayları gerçekleştirilmiştir (Duclos, 1910, s. 119).

11. yüzyılda Avrupa kentlerinde ekonomik bir canlanma yaşanmıştır. Bu dönemde İtalya kentleri dikkat çekmiştir. Bu şehirlerin en önemli kısmını “piazza” yani meydanlar oluşturmuştur. Bu meydanlar toplumun odak noktası haline gelmiştir. İlk bankalar bu meydanlarda türemiş, nakit para akımı ile ekonominin düzenlenme alanı yine bu meydanlar olmuştur. Toplumsal isyanlar ilk olarak burada patlak vermiş ve bu isyanları çıkaranlar burada cezalandırılmıştır. İlerleyen yıllarda da Avrupa'nın batısında bu meydanlar kent hayatının toplumsal, siyasal ve ekonomik odağı olmuştur (Kılıçbay, 2000, s. 43-44).

Ortaçağ Avrupa kentlerinde meydanlar sokaklara göre daha geniş ve büyüktür. Dinlenme yerleri, kutlama ve toplantıların yapılması, panayır ve pazarların kurulması gibi sokaklar ile aynı görevi görmüştür (Benevolo, 1995, s. 61). Kent meclisi ya da kilise meydanının önünde bulunan geniş alan halka ait toplanma yeri olmuştur (Elisseef, 1997, s. 126).

Meydanlar kentin hem sosyal hem de fiziksel yapısı hakkında bize bilgi verir. Meydanların planlamadaki ölçüleri ve onu çevreleyen yapı yüksekliklerinin oranı meydanın profilini oluşturmaktadır (Kaftancı, 2000, s. 20-21). Ortaçağ Avrupa kentlerinden Bologna kentinin ana meydanı Maggiore Meydanı'dır. Bu meydan sosyal ve ekonomik hayatın merkezi olmuştur.

Fotoğraf 44: Maggiore Meydanı, Bologna
(<https://www.flickr.com/photos/cicciogetto/30413929685/>., erişim tarihi: 18.09.2023)

İtalya'nın Siena kentinde bulunan Campo Meydanı önemli bir Ortaçağ meydanıdır. Bu meydan kentsel dokuda yarım daire biçiminde bir boşluk

oluşturmaktadır. Üç tepenin kesiştiği noktada bulunan Campo Meydanı'nda belediye sarayı (Palazzo Pubblico), Piazza Şapeli ve düşey bir odak noktası tanımlayan çan kulesi (Torre del Mangia) yer almaktadır. Zucker (1959, s. 86-87) amfityatro gibi merkeze doğru eğimli zemin döşemesi olan ve etrafı Ortaçağ dönemi yapıları ile çevrelenmiş bu meydanın plan şemasını midye kabuğuna benzetmektedir.

Fotoğraf 45: Campo Meydanı, İtalya <https://shurgina-italia.livejournal.com/1047.html>, erişim tarihi: 18.09.2023)

Avrupa'nın batısındaki kent meydanları biçimsel olarak temsilcilik görevini üstlenmiş ve şehir yaşamının odak noktası olmuştur (Oktay, 2018, s. 20). Brugge kentinde iki ana meydandan biri olan Markt Meydanı ekonomik ve sosyal hayatının merkezi olmuştur. Meydanı düşey bir odak noktası tanımlayan Belfry Çan Kulesi, kanal üzerine inşa edilen Waterhalle ve Old Hall binası çevrelemektedir. Siena kentindeki Torre del Mangia Çan Kulesi gibi Brugge şehrindeki Belfry Çan Kulesi Markt Meydanı'nı vurgulamış ve böylelikle kent silüetine etki etmiştir.

Fotoğraf 46: Markt Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Burg Meydanı ise iç kale burada bulunduğu için idari merkez olarak kabul edilmektedir.

Fotoğraf 47: Burg Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret öğeleri/nirengi noktaları olmak üzere ayrı ayrı ele alınan bu beş kriter incelenen alanın şartlarına göre zaman zaman değişiklik gösterebilir. Bu yüzden her iki kent için şehir kapıları bizler için sınırlar kriterinde savunma yapısının bir elemanı olmalarının yanında çevreleri ile birlikte birer odak/düğüm noktası olma özelliği taşımaktadır.

6.5. İşaret Ögeleri/Nirengi Noktaları

Konya kenti için Saltanat Sarayı, Alaeddin Camisi, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medresesi, Brugge kenti için de Flandre kontlarına ait kale, Aziz Donatian Kilisesi, Our Lady Kilisesi, Belfry Çan Kulesi ve Aziz John Hastanesi işaret ögeleri/nirengi noktalarına örnek gösterilebilir.

Selçuklular döneminde ilim, kültür ve sanat merkezi olan Konya kentinde yapılan alan incelemesinde kentsel bölgede kolay bir şekilde algılanabilen Alaeddin Camisi, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medrese'nin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Saltanat Sarayı'nın ise kalıntıları ve köşk kısmı günümüze gelebilmiştir.

Fotoğraf 48: Alaeddin Camisi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Fotoğraf 49: Sırçalı Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Fotoğraf 50: Karatay Medresesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Fotoğraf 51: İnce Minareli Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Brugge kentinde yapılan arazi çalışmasında Markt Meydanı'nda yer alan Belfry Çan Kulesi, Our Lady Kilisesi ve Aziz John Hastanesi'nin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Aziz Donatian Kilisesi ise yıkılmıştır.

Fotoğraf 52: Belfry Çan Kulesi, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Fotoğraf 53: Our Lady Kilisesi, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Fotoğraf 54: Aziz John Hastanesi (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Ahmet Hamdi Tanpınar *Beş Şehir* (2015, s. 132-133, 65-91) adlı çalışmasında Atina, Roma, Gırnata, İsfahan kentleri gibi kendisini tek bir mimari üsluba bu kadar çok teslim eden kentlerin çok az olduğunu ve fetih gününden bugüne kadar gelmiş İstanbul kentinin mimari üslubunu bu şehirlere benzetenlerin haklılığını belirtmektedir. Bu kentler arasında Brugge kentine de yer vermiş, şehrin günümüze kadar gelen mimari üslubunun dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Tanpınar ayrıca bu çalışmasında Konya kentine uzun bir yer vermiş, şehrin Selçuklu dönemi tarihine, sosyal yaşantısına ve mimari eserlerine estetik bir bakış açısıyla değinmiştir.

Fotoğraf 55: Potterierei sokaktan bir görünüm, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)

Sjoberg (1959, s. 181) Ortaçağ Batı şehirlerinde katedral, Ortaçağ Doğu kentlerinde de caminin toplum yaşamının merkezinde olduğunu ifade etmektedir.

Gideon Sjoberg'in bu çıkarımı her iki şehrin merkezinde yer alan Alaeddin Camisi ve Aziz Donatian Kilisesi üzerinden teyit edilmiştir.

SONUÇ

Konya şehri Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile hızlı bir gelişme göstermiştir. Anadolu, Asya ile Avrupa arasındaki ticaret yolları için birer köprü görevi görmüş, Anadolu'nun merkezinde yer alan Konya kenti de bu ticaret yollarının kesiştiği kavşak noktası olmasından dolayı dönemin önemli ticaret merkezleri arasında yer almıştır. Kentin o dönemde başkent olması ticari önemini daha da artırmıştır. Bu dönemde ticaret yolları üzerine ticaret ve konaklama amacıyla kervansaraylar inşa edilmiştir. Konya Ovası'na da Zazadin Han, Sultanhanı, Obruk Hanı, Horozlu Han gibi birçok kervansaray yapılmıştır. Anadolu Selçuklulara uzun yıllar başkentlik yapan kent günümüze gelebilen Alaeddin Camisi, Karatay Medresesi, Sırçalı Medrese, İnce Minareli Medrese, Sahip Ata Külliyesi gibi yapıları ile o dönemin en güzel örneklerini sergilemektedir. Karamanoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti döneminde şehirde imar faaliyetleri aynı yoğunlukta olmasa da devam etmiştir. Günümüze ulaşan yapılarından anlaşılacağı üzere Konya kenti Selçuklu döneminde şehircilik bakımından altın çağını yaşamıştır.

Brugge kenti yerinde yapılan alan incelemeleri sonucunda görüldüğü üzere tarihi dokusunu koruyarak günümüze gelen Ortaçağ tarihi yerleşiminin olağanüstü bir örneğidir. Şehir mimarlık tarihi boyunca Ortaçağ dönem izlerini sonraki dönemlerde de korumuştur. 12. yüzyılda kent Kuzeybatı Avrupa'da ekonomik bir üstünlüğe ulaşmış ve bu yüzyılın sonuna doğru İngiliz yününün ithalatında ve Flaman kumaşının ihracatında önemli bir konuma gelmiştir. 13. yüzyılda da Avrupa'nın kuzeyinde ana karanın önde gelen limanı olmuştur. Ayrıca bu dönemde kentte bankacılık sektörü de büyük önem kazanmıştır. Birçok ülke şehirde şube açmış ve tüccarların büyük miktarda para transfer etmelerine imkan sağlanmıştır. Kent Ortaçağ dönemi için uluslararası ticaret ağı içinde bir düğüm noktası ve Akdeniz ile Kuzey Denizi ticaretini birbirine bağlayan bir liman olarak tanımlanabilir. Kent mimarisinin büyük bir kısmı Ortaçağın sonlarından kalmadır. Büyük bir bölümü tuğladan inşa edilen Belfry Çan Kulesi ve Aziz John Hastanesi 13. yüzyıl anıtsal mimari örnekleri arasında gösterilebilir. Ayrıca 13. yüzyıla tarihlenen evler de günümüze gelmiştir. Burg Meydanı, Markt Meydanı, Belfry Çan Kulesi, Aziz John Hastanesi, Aziz Saviour Katedrali ve Our Lady Kilisesi gibi günümüze ulaşan yapılarından anlaşılacağı üzere Brugge kenti Ortaçağ döneminde şehircilik bakımından altın çağını yaşamıştır. Flaman

ilkellerinin doğum yeri olan kent ayrıca Ortaçağda Hans Memling ve Jan van Eyck gibi sanatçılarla birlikte resmin himaye ve gelişim merkezi haline gelmiştir. Konya kentinde olduğu gibi şehrin Ortaçağ döneminde Avrupa ölçeğindeki önemi onun kent dokusunu karşılaştırmalı analizlere açık hale getirmiştir.

Bir kenti okumak kent bileşenlerinin birbiriyle ilişkisini ortaya koyarak onu anlamayı içerir. Lynch bir kentin okunabilmesi için yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, odak/düğüm noktaları ve işaret öğeleri/nirengi noktaları olarak toplamda beş kriter belirlemiştir. Kevin Lynch'in kent imgesini oluşturan bileşenleri aracılığıyla Konya ve Brugge kent dokularının Ortaçağ dönemi analizi yapılırken yollar ögesi o dönemin önemli ulaşım aksları olarak belirlenmiştir. Konya kenti Türk öncesi sokak yapısını devam ettirirken, Brugge kenti su yolları tarafından yönlendirilen eğriler doğrultusunda gelişme göstermiştir.

Kentin genel hattını belirleyen sınırlar/kenarlar kriteri her iki kent için de sur duvarları, kapıları ve iç kaleden oluşan savunma yapısı seçilmiştir. Fiziksel ve görsel sınır ögesi olan sur duvarları Ortaçağ döneminde kenti sınırlayan en önemli ögedir. Konya ve Brugge şehirleri kale kent modeline sahiptir. Konya kenti surlarla çevrili olup surların çevresine hendekler kazılmıştır. Dış kale surlarının Ertaş/Çeşnigir, Halkabegüş, Deri/Darı, Aksaray, At Pazarı, Telli, Larende/Deli, Meram/Yeni, Yapılı/Eski, Çeşme, Antalya ve Sille olmak üzere 12 tane kapısı vardır. Konya şehrinde yapılan arazi çalışmasında kapıların günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir. Brugge şehri, Konya kenti gibi surlarla çevrili olup surların çevresinde içleri su ile dolu hendekler vardır. Dış kale surlarının Dampoort Kompleksi, Kruispoort, Gentpoort, Katelijnepoort, Boeveriepoort, Smedenpoort ve Ezelpoort olmak üzere 7 tane kapısı bulunmaktadır. Brugge kentinde yapılan alan incelemesinde Kruispoort, Gentpoort, Smedenpoort ve Ezelpoort günümüze ulaşırken Dampoort Kompleksi, Katelijnepoort ve Boeveriepoort'un yıkıldığı tespit edilmiştir. Konya kentinde iç kalede Saltanat Sarayı, Alaeddin Camisi ile kilise yer almış ve 4 kapı iç kaleyi korumuştur. Brugge şehrinde de iç kalenin 4 kapısı vardır. İç kalede Flandre kontunun kalesi ile Aziz Donatian Kilisesi bulunmuştur. Konya şehrinde, Brugge kentinden farklı olarak dıştaki surla bitişik olarak ahmedek yer almış ve bu yapı şehrin savunulmasından sorumlu olmuştur.

Her bölge kendi içinde işlevsel, kültürel ve fiziksel açıdan ortak karakter gösterir. Üçüncü kriter olan bölgeler ögesi ticaret bölgeleri ve mahalleler başlıkları altında incelenmiştir. Konya kentinde mekansal ögeler yayılma eğilime göstermiş, halk ihtiyaç duyduğu hizmetleri yakın çevresinden karşılamıştır. Brugge kentinde ise çoğunlukla bir merkez etrafında yayılma özelliği göstermiştir. Şehrin yolları merkezdeki meydana çıkacak şekilde yönlendirilmiştir. Dokumacılık, tuz ticareti, Sığır, At ve Buğday Pazarları'nın kurulması her iki kentte ortak yapılan ticarete örnektir. Konya şehrinde hanlar çarşının içinde bulunmuştur. Brugge şehrine de Konya kentindeki gibi tüccarların mallarını depolamaları ve konaklamaları için kervansaraylara benzeyen yapılar inşa edilmiştir. Ter Beurze Meydanı'nda yer alan Van der Beurze ailesine ait bir han bu yapıya bir örnektir. Bölgeler kriterinin ikinci ögesi mahallelerdir. Selçuklu dönemi kentlerinin mahalleleri hakkında yeterli bilgi yoktur. 16. yüzyıl tahrir defterlerinden yola çıkılarak Konya kentinin mahalle yapısı ve sayısı hakkında bilgiler edinilmiştir. Konya kenti mahallerine inşa edilen yapılara banilerinin ismi verilmiş ve bani mescide, mescit de mahalleye ismini vermiştir. Brugge şehrinde de kentin en önemli tüccarları arasında bulunan Bonin ailesinin ismi "Jan Boninstraat" şeklinde sokağa verilmiştir.

Dördüncü kriter olan odak/düğüm noktaları stratejik noktalardır. Bu iki şehirde odak/düğüm noktalarını meydanlar oluşturmaktadır. Konya kenti için odak/düğüm noktaları Musalla Meydanı ile Sahip Ata Külliyesi ve çevresidir. Brugge şehrinde idari merkez olarak kabul edilen Burg Meydanı, sosyal ve ekonomik hayatın merkezi olan Markt Meydanı ve Aziz Saviour Katedrali ile çevresi bu ögeye örnek verilebilir. Lynch'in belirlediği bu beş kriter belirlenen alanın şartlarına göre değişiklik gösterebilir. Seçilen yer kentin parçası için bölge özelliği kapsamında değerlendirilirken şehrin tamamı için odak/düğüm noktası olabilir. Bu bağlamda her iki kent için şehir kapıları sınırlar/kenarlar kriteri kapsamında savunma yapısının bir ögesi olmalarının yanında çevreleri ile beraber birer odak/düğüm noktası olma özelliği taşımaktadır.

Kentsel bölgede kolay bir şekilde algılanabilen işaret öğeleri/nirengi noktaları Lynch'in bir kentin okunabilmesi için belirlediği son kriterdir. Her iki kent tarihi kimliklerinden dolayı içinde birçok simge barındırmaktadır. Alaeddin Tepesi'nde yer alan Saltanat Sarayı ile Alaeddin Camisi, Sırçalı Medrese, Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medrese Konya kenti için işaret öğeleri/nirengi noktalarına örnek olarak

gösterilebilir. Burg Meydanı'nda yer alan Flandre kontlarına ait olan kale ile Aziz Donatian Kilisesi, Belfry Çan Kulesi, Aziz John Hastanesi ve Our Lady Kilisesi ise Brugge şehrinin işaret öğeleri/nirengi noktalarına örnektir.

Bu analiz sonucunda Ortaçağ dönemi Konya ve Brugge kentlerinin birbirine benzedikleri görülmüştür. Ancak günümüz Konya ve Brugge kent okuması yapılacak olursa farklılıklarla karşılaşılır. Konya Ortaçağ dönemine ait görüntüsünü kaybetmişken Brugge Ortaçağ dönemi mekansal kent kurgusunu devam ettirmektedir. Brugge kentinin tarihi merkezi ii, iv ve vi numaralı kriterler ile 2000 yılında Dünya Mirası Listesi'ne kültürel kategoride dahil olmuştur.⁹⁵ Yine aynı yıl Konya kenti, "Konya-Selçuklu Uygarlığının Başkenti" şeklinde i, ii ve iv numaralı kriterler ile Dünya Mirası Geçici Listesi'ne kültürel kategoride dahil olmuştur.⁹⁶

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almak hem kente hem de ülkeye prestij katar. Uluslararası platformlarda tanınırlık sağlar. Bu tanınırlık kültür turizminin gelişmesine katkı sağlar. Böylelikle kültürel mirasların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için koruma ve turizm dengesi sağlanır. Bu iki kent UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmek için başvuru yapmasına rağmen Konya'nın geçici listeye, Brugge'un ise kalıcı listeye dahil olması gelinen bu noktada her iki kentin Dünya Mirası Listesi'ne girme sürecinin farklı işlediğini göstermektedir. Konya kentinin sur duvarı kapılarının en azından bir tanesinin bile günümüze ulaşamaması, Sırçalı Medrese'nin atıl durumda terkedilmiş olarak bırakılması, Sahip Ata Külliyesi'nin önüne taksit durağının konulması, bilinçsiz restorasyon ve onarım çalışmaları, Konya Gazi Lisesi ile Amber Reis Mescidi arasındaki yol üzerinde Selçuklu dönemi eseri olan Amber Reis Türbesi'nin yol ve meydan genişletme çalışmaları sırasında yıktırılması, yol açmak, park yapmak için anıt niteliği taşıyan başka yapıların yok edilmesi kentin Ortaçağ dönemi görüntüsünü kaybetmesinde etkili olmuştur. Selçuklu döneminde imar faaliyetleri açısından altın çağını yaşayan kentin bu görüntüsünü kaybetmesi üzücüdür.

⁹⁵ UNESCO, "Historic Centre of Brugge". 25 Şubat 2023 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/996> adresinden erişilmiştir.

⁹⁶ UNESCO, "Konya-A capital of Seljuk Civilization". 26 Şubat 2023 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1404/> adresinden erişilmiştir.

Fotoğraf 56: Sahip Ata Külliyesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Fotoğraf 57: Sırçalı Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)

Günümüzde Konya kentinin tarihi çekirdeğinde yapılan kazılarla birlikte kentteki arkeolojik mirası koruma çalışmalarının sayısı artmaya başlamıştır. 2022-2023 yılları arasında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “Konya Alaeddin Tepesi, II. Kılıçarslan Köşkü ve Kazı Alanı Mimari Fikir Projesi Yarışması” ile bir höyük olan Alaeddin Tepesi’nin kültürel ve tarihi geçmişi ön plana çıkartılarak tepenin kent merkeziyle buluşturulması amaçlanmıştır.

Kentin Anadolu Selçuklu dönemi eserleri Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen onarım ve ilavelerle günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca kentte günümüze kadar diğer dönemlerde de imar faaliyetleri devam etmiştir. Belediye tarafından düzenlenen bu proje yarışması örneğinde olduğu gibi şehrin sadece Selçuklu mirasının değil, Karamanoğulları, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi eserlerinin de

korunabilmesi için yıkılan, izleri kalan ve ayaktaki yapıların bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Korumanın temel ilkelerinden biri olarak kabul edilen bu bütüncül yaklaşım ile sadece tarihi anıtsal nitelikteki yapıların değil eski ve yeni sivil mimari örnekleri, kamusal alanlar, dini mimari örnekleri, sokak dokusu, doluluk boşluk oranları ve yeşil alanların oluşturduğu kent dokusunun tamamının korunması gerekmektedir. Bu bütüncül çalışmaların içinde bilimsel ve akademik çalışmalar da önemli bir yere sahiptir. Konya ve Brugge'un Ortaçağ dönemindeki kent okumalarının ele alındığı "Konya ve Brugge Kentleri Üzerinden Ortaçağ Kent Okuması" adlı tez çalışmamızın bizden sonraki araştırmacılara kaynak oluşturmasını dilemekteyiz.

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod, Janet (2020). *Avrupa Hegemonyasından Önce 1250-1350 Yılları Arasında Dünya Sistemi*. (Cansen Mavituna, Çev.). İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Acun, Hakkı (Ed.) (2007). *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali (Ed.) (2015). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmed Eflâkî (1986). *Ariflerin Menkıbeleri 1 (Mevlana ve Etrafindakiler)* (4. Baskı). (Tahsin Yazıcı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ahmed Eflâkî (1987). *Ariflerin Menkıbeleri 2 (Mevlana ve Etrafindakiler)* (4. Baskı). (Tahsin Yazıcı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akalın, Şebnem (2002). Kervansaray. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 299-302). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Akdağ, Mustafa (1979). *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi 1243-1453* (3. Baskı, Cilt 1). Ankara: Tekin Yayınevi.
- Akok, Mahmut (1969). Konya'da Alâiddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri. *Türk Etnoğrafya Dergisi*, (XI), 47-73. (sadece fotoğraf)
- Aksarayî, Kerîmüddin Mahmud-i (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (Mürsel Öztürk, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Aktaş Yasa, Azize (1998). Konya'nın Anadolu Selçukluları Dönemi Fiziki Yapısı. *VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri)* 30 Nisan-02 Mayıs 1998 içinde (s. 231-259). Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi.
- Aktaş Yasa, Azize (2015). Konya. (Ali Uzay Peker ve Kenan Bilici, Ed.). *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı 2* (2. Baskı) içinde (s. 245-261). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aliağaoğlu, Alpaslan ve Uğur, Abdullah (2012). *Şehir Coğrafyası* (2. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Alkan, Ahmet (1994). *Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları*. Konya.
- Arrival Guides (2021). Destination: Bruges [Broşür]. Bruges: Visit Bruges.

- Aslanoğlu, Rana A. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme* (2. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Atçeken, Zeki (1998). *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Baş, Ali ve Bozkurt, Tolga (2003). Konya Bedesteni. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 507-529.
- Bayhan, İrfan H. (1969). *Şehir Planlaması*. İstanbul: İskender Matbaası.
- Baykara, Tuncer (1985). *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. Konya: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baykara, Tuncer (2002). Konya. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26, s. 182-187). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bedirhan, Yaşar (2012). *Orta Çağ Tarihi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bedirhan, Yaşar (2015). Türkiye Selçukluları Devrinde Anadolu'nun Ticaret Şehirleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 8(XXIV), 25-50.
- Benevolo, Leonardo (1995). *Avrupa Tarihinde Kentler*. (Nur Nirven, Çev.). İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Bilici, Kenan (2016). *Anadolu Selçuklu Çağı Mirası Mimari/The Heritage of Anatolian Seljuk Era Architecture* (Cilt 2). Ankara: Selçuklu Belediyesi.
- Biliorisi, Massimo (1996). Siena [Broşür]. Venezia: Storti Edizioni.
- Blumenfeld, Hans (1975). Continuity and Change in Urban Form. *Journal of Urban History*, 1(2), 131-147.
- Bookchin, Murray (1999). *Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (Burak Özyalçın, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brown, Andrew (2011). *Civic Ceremony and Religion in Medieval Bruges in Medieval Bruges*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, Andrew ve Dumolyn, Jan (2018). Conclusion: Bruges within the Medieval Urban Landscape. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 485-501). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruges. UNESCO World Heritage Property: Management plan-synopsis (2012). 10 Ekim 2021 tarihinde <https://www.brugge.be/managementplan-samenvatting-engels> adresinden erişilmiştir.
- Cahen, Claude (2012). *Osmanlılardan Önce Anadolu* (4. Baskı). (Erol Üyepazarcı, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Cansever, Turgut (1996). Şehir. *Cogito/Kent ve Kültürü*, (8), 125-130.
- Chandler, Tertius ve Fox, Gerald (1974). *3000 Years of Urban Growth*. London: Academic Press.
- Clarke, Maude Violet (2016). *The Medieval City State An Essay on Tyranny and Federation in Later Middle Ages*. London: Methuen & Co. LTD.
- Coens, Johan (2012). Bruges World Heritage City [Broşür]. Brugge: Spatial Planning Department Unesco Sector, Department for Heritage Conservation.
- Çelebi, Mehmet Ali (2021). Konya İç Kalesi ve Anadolu Selçuklu Sarayı. (Mehmet Ali Hacıgökmen, Zehra Odabaşı, Sefer Solmaz, Şükrü Dursun, Hatice Aksoy ve Selma Dülgeroğlu, Ed.). *Selçuklu Dönemi Saraylar ve Köşkler/Palaces and Mansions of Seljuk Period* içinde (s. 188-298). Konya: Selçuklu Belediyesi.
- Çıvgın, İzzet (2008). *Orta Çağ Tarihi*. Ankara: Maya Akademi.
- Darkot, Besim (1977). Konya. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 841-853). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Davis, Ralph Henry Carless (2020). *Orta Çağ Avrupa Tarihi* (2. Baskı). (Rümeysa Şişman, Çev.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- De Long, J. Bradford ve Shleifer, Andrei (1993). Princes and Merchants: European City Growth before the Industrial Revolution. *The Journal of Law and Economics*, 36(2), 671-702.
- De Roover, Raymond (1942). Money, Banking, and Credit in Medieval Bruges. *The Journal of Economic History*, 2, 52-65.
- Dewulf, Dieter (Ed.) (2006). Visitors Guide Info Flanders-Belgium 2007 [Broşür]. Brugge: Toerisme Brugge.
- Dewulf, Dieter (Ed.) (2007). Visitors Guide Info Flanders, Belgium 2008 [Broşür]. Brugge: Toerisme Brugge.
- Dewulf, Dieter (Ed.) (2014). Bruges Group Visits 2015 [Broşür]. Brugge: Toerisme Brugge.
- Dijkman, Jessica (2011). *Shaping Medieval Markets: The Organisation of Commodity Markets in Holland, c.1200-c.1450*. Leiden: Brill.
- Doğanay, Hayati ve Orhan, Fatih (2016). *Türkiye Beşeri Coğrafyası* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dotson, John E. (1989). Trade, Western European. (Joseph R. Strayer, Ed.). *Dictionary of the Middle Ages* içinde (Vol.12, pp. 108-116). New York: Charles Scribner's Son.

- Duclos, Adolphe Julien (1910). *Bruges: Histoire et Souvenirs*. Bruges: K. van de Vyvere-Petyt.
- Dumolyn, Jan, Buylaert, Frederik, Dupont, Guy, Haemers, Jelle ve Ramandt, Andy (2018). Social Groups, Political Power and Institutions II, c.1300-c.1500. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 268-328). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumolyn, Jan, Declercq, Georges ve Haemers, Jelle (2018). Social Groups, Political Power and Institutions I, c.1100-c.1300. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 124-151). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumolyn, Jan, Declercq, Georges, Meijns, Brigitte, Hillewaert, Bieke, Hollevoet, Yann, Ryckaert, Marc ve De Clercq, Wim (2018). Origins and Early History. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 7-51). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumolyn, Jan, Ryckaert, Marc, Deneweth, Heidi, Devliegheer, Luc ve Dupont, Guy (2018). The Urban Landscape II: c.1275-c.1500. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 152-195). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dumolyn, Jan, Ryckaert, Marc, Meijns, Brigitte, Deneweth, Heidi ve Devliegheer, Luc (2018). The Urban Landscape I: c.1100-c.1275. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 52-85). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dülgerler, Osman Nuri (1984). Konya'nın Dünü ve Bugünü. (Feyzi Halıcı, Haz.). *Konya* içinde (s. 9-14). Ankara: Güven Matbaası.
- Eco, Umberto (Ed.) (2019). *Ortaçağ: Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar* (6. Baskı). (Leyla T. Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Elisseef, Nikita (1997). Fiziki Plan. (R. Bertram Serjeant, Haz.). *İslam Şehri* (2. Baskı) (Elif Topçugil, Çev.) içinde (s. 113-130). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Emecen, Feridun (2007). Osmanlılar/I. Siyasi Tarih-A) Klasik Dönem (1300-1774). *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 33, s. 487-496). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Epstein, Steven A. (2014). *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası, Ekonomik ve Sosyal Tarih 1000-1500*. (Serap Işık, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eraşar, Osman (2002). Ortaçağ Anadolu Kentleri. (H. Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Ed.). *Türkler* (Cilt 7, s. 502-518). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Ergenç, Özer (1995). *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları.
- Evliyâ Çelebi (2006). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne* (Cilt 3, Sayı 1). (Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, Semavi (1992). Bedesten. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 302-311). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gençel, Ziya (2000). Geleneksel Türk Kentinde Meydan Kavramı. *Ege Mimarlık*, 2(34), 22-25.
- Göyünç, Nejat (1998). Niebuhr ve 1766 Sonlarında Konya. *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, (1), 7-16.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali (2019). *Türkiye Selçuklu Başkentleri, İznik ve Konya*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Hasol, Doğan (2017). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (15. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Hatt, Paul K. ve Reiss, Albert J. (Ed.) (1959). The History of Urban Settlement. *Cities and Society* (2. Baskı) içinde (s. 175-178). Glencoe: The Free Press.
- Holton, Robert J. (1999). *Kentler Kapitalizm ve Uygarlık*. (Ruşen Keleş, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Huart, M. Clement (1897). *Konia, La Ville des Derviches Tourneurs: Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure*. Paris: Ernest Leroux.
- Hutchinson, Lincoln (1902). Oriental Trade and the Rise of the Lombard Communes. *The Quarterly Journal of Economics*, 16(3), 413-432.
- İbn Battûta (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I*. (A. Sait Aykut, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İbn Bibi (1996a). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name) I*. (Mürsel Öztürk, Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Bibi (1996b). *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name) II*. (Mürsel Öztürk, Haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Janssens de Bisthoven, Aquilin (1970). Bruges. *Encyclopedia Britannica* (Vol.4, pp. 301). The USA: William Benton.
- Kaftancı, Güngör (2000). Avrupa'dan Örneklerle Meydan Kavramına Bir Yaklaşım. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2(34), 20-21.

- Kaplan, David H., Wheeler, James O. ve Holloway, Steven R. (2004). *Urban Geography*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Karpuz, Haşim (1998). *Fotoğraflarla Geçmişte Konya* (2. Baskı). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Karpuz, Haşim (2009a). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karpuz, Haşim (2009b). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karpuz, Haşim (2012). Ortaya Çıkan Konya Sur Kalıntıları Yok Edilmemelidir. *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Dergisi*, 12(29), 449-455.
- Kayaoğlu, İsmet (1981). Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 359-373.
- Kayaoğlu, İsmet (1992). Selçuklular Döneminde Konya'da Ticari Hayata Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 107-115.
- Keleş, Ruşen (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, Ruşen (1993). *Kentleşme Politikası* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2000). *Şehirler ve Kentler* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kıray, Mübeccel Belik (1972). *Örgütlemeyen Kent: İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Kıray, Mübeccel Belik (1998). *Kentleşme Yazıları*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Konya (1982). *Yurt Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 5097-5277). İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (2007). *Konya Tarihi*. Konya: Memleket Gazetesi Yayınları.
- Köymen, Mehmet Altay (2013). *Selçuklu Devri Türk Tarihi* (5.Baskı). Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçükdağ, Yusuf (2004). Konya Kalesi'nin Ahmedek Bölümüne Dair. *Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı -Makeleler- I* içinde (s. 13-22). Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları No:13.
- Küçükdağ, Yusuf ve Arabacı, Caner (1994). *Selçuklular ve Konya*. Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları No:3.

- Le Goff, Jacques (2014). Ortaçağ'da Batı Avrupa. (Nilüfer Uluç, Çev.). *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (33), 39-68.
- Le Goff, Jacques (2017). *Ortaçağ Batı Uygarlığı* (2. Baskı). (Hanife Güven ve Uğur Güven, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Letts, Malcolm (1924). *Bruges and Its Past*. London: A. G. Berry.
- Lynch, Kevin (1990). *The Image of the City* (20. Baskı). Cambridge: M.I.T. Press.
- Lynch, Kevin (1996). Çevrenin İmgesi. (İlknur Özdemir, Çev.). *Cogito/Kent ve Kültürü*, (8), 153-162.
- Lyon, Bryce (1983). Bruges. (Joseph R. Strayer, Ed.). *Dictionary of the Middle Ages* (Vol.2, s. 386-388). New York: Charles Scribner's Son.
- Matrakçı Nasuh (1976). *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*. (Hüseyin G. Yurdaydın, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Matthew, Donald (1988). Ortaçağ Avrupası. (Mehmet Ali Kılıçbay, Çev.). *Atlash Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi* (Cilt VI, s. 4-240). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Maunier, Rene (1910). The Definition of the City. *American Journal of Sociology*, 15(4), 536-548.
- McDonald, George (2003). *Insight Pocket Guide: Bruges* (2. Baskı). Singapore: APA Publications GmbH & Co.
- Mcevedy, Colin (2004). *Ortaçağ Tarih Atlası*. (Ayşen Anadol, Çev.). İstanbul: İstanbul Sabancı Üniversitesi.
- Merçil, Erdoğan (2000). *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Morris, A. E. James (1987). *History of Urban Form: Before the Industrial Revolutions* (5. Baskı). New York: Longman Scientific & Technical.
- Mumford, Lewis (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. (Gürol Koca ve Tamer Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutlu, Ahmet (2018). Çıkmaz Sokak ve Kent Kültürü. *Toki Haber Dergisi*, (100), 34-38.
- Odabaşı, A. Sefa (1998). *20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- Oğuzoğlu, Yusuf (1984). 17. Yüzyılda Konya Şehrindeki İdari ve Sosyal Yapılar. (Feyzi Halıcı, Haz.). *Konya içinde* (s. 97-108). Ankara: Güven Matbaası.

- Oktay, Derya (2018). Kentsel Yaşam ve Kimlik Bağlamında Kamusal Mekânlar. *MİMARCA*, (85), 19-25.
- Önder, Mehmet (1962). *Mevlana Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Önge, Yılmaz (1988). Alaaddin Keykubad Döneminde Konya'da İnşa Edilmiş Mimarlık Eserleri. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (3), 49-60.
- Özcan, Koray (2006a). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Tipolojileri -I- Pazar yada Panayır Yerleşmeleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 205-223.
- Özcan, Koray (2006b). Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekansal Kademelenme. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 2(23), 21-61.
- Özcan, Koray (2006c). Anadolu-Türk Kent Tarihinden Bir Kesit Selçuklu Döneminde Anadolu-Türk Kent Model(ler)i. *Bilig*, (38), 161-184.
- Özcan, Koray (2007). Anadolu'da Selçuklu dönemi yerleşme sistemi ve kent modelleri. *İtüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 6(1), 3-15.
- Özcan, Koray (2010). Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekansal Öğeleri. *Bilig*, (55), 193-220.
- Özcan, Koray (2015). Selçuklu Çağında Anadolu Kentleşme Koridoru. *Bilig*, (73), 185-206.
- Özcan, Koray ve Yenen, Zekiye (2010). Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek). *Megaron*, 5(2), 55-66.
- Özdeş, Gündüz (1972). *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Paviot, Jacques (2002). *Bruges, 1300-1500*. Paris: Autrement.
- Pirenne, Henri (2013). *Ortaçağ Avrupası'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (6. Baskı). (Uygur Kocabaşoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pirenne, Henri (2014). *Ortaçağ Kentleri* (13. Baskı). (Şadan Karadeniz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Power, Eileen (1941). *The Wool Trade in English Medieval History (The Ford Lectures)*. New York: Oxford University Press.

- Ramsay, William Mitchell (1960). *Anadolu Tarihi Coğrafyası*. (Mihri Pektaş, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Rockhill, William Woodville (Ed.) (1900). *The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World, 1253-55* (2. Baskı, No.IV). London: The Hakluyt Society.
- Sakaoğlu, Necdet (2001). Dârü'l-Mülk Konya. (Ahsen Erdoğan, Haz.). *Gez Dünyayı Gör Konya 'yı içinde* (s. 19-78). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sander, Oral (2003). *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*. (12. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarre, Friedrich (1967). *Konya Köşkü*. (Şahabeddin Uzluğ, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sipehsâlâr, Ferîdûn bin Ahmed-i (1977). *Mevlânâ ve etrafındakiler*. (Tahsin Yazıcı, Çev.). İstanbul: Tercüman.
- Sjoberg, Gideon (1959). The Preindustrial City. (Paul K. Hatt ve Albert J. Reiss, Ed.). *Cities and Society* (2. Baskı) içinde (s. 179-188). Glencoe: The Free Press.
- Sjoberg, Gideon (1965). *The Preindustrial City: Past and Present*. New York: The Free Press.
- Sjoberg, Gideon (1967). Cities in Developing and in Industrial Societies: A Cross-cultural Analysis. (Philip M. Hauser ve Leo F. Schnore, Ed.). *The Study of Urbanization* (3. Baskı) içinde (s. 213-263). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Stabel, Peter, Puttevils, Jeroen ve Dumolyn, Jan (2018). Production, Markets and Socio-economic Structures I: c.1100-c.1320. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 86-123). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stabel, Peter, Puttevils, Jeroen, Dumolyn, Jan, Lambert, Bart, Murray, James M. ve Dupont, Guy (2018). Production, Markets and Socio-economic Structures II: c.1320-c.1500. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 196-267). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sümer, Faruk (2001). Karamanoğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 24, s. 454-460). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sümer, Faruk (2006). *Eski Türklerde Şehircilik* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sümer, Faruk (2009). Selçuklular/Anadolu Selçukluları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36, s. 380-384). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Şenel, Alâeddin (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (4. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2015). *Beş Şehir* (34. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tanyeli, Uğur (2001). 15. Yüzyıldan Erken Cumhuriyet'e Konya'da Mimari. (Ahsen Erdoğan, Haz.). *Gez Dünyayı Gör Konya'yı* içinde (s. 177-187). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanyeli, Uğur (2021). *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Değişimi (11.-15. Yüzyıllar)*. Ankara: İdeal Kent Yayınları.
- Tekkanat, Semiha Sultan ve Türkmen Seda Nur (2018). Tarih Boyunca Kent Formlarının Biçimleniş Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(10), 107-124.
- Texier, Charles (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi III*. (Ali Suat, Çev.). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Turan, Osman (1946). Selçuklu Kervansarayları. *Belleten*, 10(39), 471-496.
- Turan, Osman (1947). Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı. *Belleten*, 11(42), 197-235.
- Turan, Osman (1948). Selçuk Devri Vakfiyeleri III. Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri. *Belleten*, 12(45), 17-171.
- Turan, Osman (2009). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken.
- Turan, Osman (2020). *Selçuklular Zamanında Türkiye* (17. Baskı). İstanbul: Ötüken.
- Turner, Christopher (2000). Bruges [Broşür] (3. Baskı). Malta: Gutenberg Press.
- Tuş, Muhittin (2001). *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*. Konya: Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları No:23.
- Tümertekin, Erol ve Özgüç, Nazmiye (2009). *Beşeri Coğrafya: İnsan Kültür Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UNESCO. "Historic Centre of Brugge". 25 Şubat 2023 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/996> adresinden erişilmiştir.
- UNESCO. "Konya-A capital of Seljuk Civilization". 26 Şubat 2023 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1404/> adresinden erişilmiştir.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1969). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (2. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Ülgen, Pınar (2012). Geç Ortaçağ Avrupasında Pazar ve Panayır İlişkisinin Ticaret Hayatındaki Rolü ve Türk-İslam Dünyasındakilerle Karşılaştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, 5(21), 359-381.
- Ülgen, Pınar (2020). *Orta Çağ Avrupa Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Van Houtte, Jan Albert (1966). The Rise and Decline of the Market of Bruges. *The Economic History Review*, 19(1), 29-47.
- Vandamme, Ludo, Stabel, Peter, Dumolyn, Jan, Brown, Andrew, Martens, Maximiliaan P. J., Gabriels, Nele ve Oosterman, Johan (2018). Bruges in the Sixteenth Century: A “Return to Normalcy”. (Andrew Brown ve Jan Dumolyn, Ed.). *Medieval Bruges c.850-1550* içinde (s. 445-484). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max (2010). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu* (9. Baskı). (Don Martindale ve Gertrud Neuwirth, Ed.). (Musa Ceylan, Çev.). İstanbul: Yarıncılık.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi (1992). Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 27-28). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yüksel, Çağla Caner (2019). Selçuklu Döneminde Anadolu Kentleri ve Kent Mimarisi. *ISAS 2019 International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies, Section: Fine Arts, Design and Architecture 19-21 April 2019* içinde (s. 347-351). Ankara.
- Zucker, Paul (1959). *Town and Square: From the Agora to the Village Green*, New York: Columbia University Press.

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** 12. yüzyıldan kalma sur kalıntıları (Coens, 2012)..... 60
- Fotoğraf 2:** Brugge kentinin haritası, 1546-1600, 176x196,5 cm, tuval üzerine yağlı boya, envanter numarası: 0000.GRO0410.I, Gruuthusemuseum (https://collectie.museabrugge.be/en/collection/work/id/0000_GRO0410_I, erişim tarihi: 20.09.2023) 63
- Fotoğraf 3:** Takkeli Dağ, Konya (www.selcuklu.gov.tr/gevale-kalesi#gallery-4., erişim tarihi: 02.04.2023) 78
- Fotoğraf 4:** Gevale Kalesi arkeolojik kazı çalışmasından bir görünüm (www.selcuklu.gov.tr/gevale-kalesi#gallery-3., erişim tarihi: 02.04.2023)... 79
- Fotoğraf 5:** Eflatun Mescidi (Saat Kulesi)..... 82
- Fotoğraf 6:** Zindankale, 19. yüzyıl (<https://pbs.twimg.com/media/DpAPc0MXUAA1OR0.jpg:large>., erişim tarihi: 03.04.2023) 84
- Fotoğraf 7:** Guraba Hastanesi 89
- Fotoğraf 8:** Pazar yeri girişi, 19. yüzyıl (Texier, 2002)..... 90
- Fotoğraf 9:** Kazılarda ele geçirilen kanatlı melek kabartması, Taş ve Ahşap Eserleri Müzesi (İnce Minare) (R. Teke kişisel arşivi, 2022)..... 90
- Fotoğraf 10:** 20. yüzyılın başlarında Getrude Bell tarafından çekilen Larende Kapı civarı dış surların görünümü (<https://www.pusulahaber.com.tr/d/other/larende-kapisi-sur-kalintilari.jpg>., erişim tarihi: 03.04.2023) 91
- Fotoğraf 11:** Konya Bedesteni 98
- Fotoğraf 12:** Sahip Ata Külliyesi, 1884-1887 (https://pastvu.com/_p/a/f/g/p/fgpmdtvqgyczg627ib.jpg., erişim tarihi: 03.04.2023)..... 107
- Fotoğraf 13:** Konya Alaeddin Tepesi (<https://i.pinimg.com/originals/c0/bb/bf/c0bbbfd07dcb5132c98082c4c66bf1.jpg>., erişim tarihi: 17.10.2022) 108

- Fotoğraf 14:** Kılıçarslan Köşkü ile çevresinde bulunan Selçuklu Sarayı harabesinden genel görünüm (<https://twitter.com/NataliAVAZYAN/status/482474219893448704/photo/1>., erişim tarihi: 17.10.2022)..... 109
- Fotoğraf 15:** Sırçalı Medrese (Muslihiddîn/Muslihiye Medresesi), 1870'ler (www.eskiturkiye.net/4117/konya-sircali-medrese-1870-ler-g-berggren-fotografi#lg=0&slide=0., erişim tarihi: 24.03.2023) 111
- Fotoğraf 16:** Karatay Medresesi, 1890 (www.eskiturkiye.net/3664/karatay-medresesi-konya-garabed-solakian-fotografi#lg=0&slide=0., erişim tarihi: 23.03.2023) 111
- Fotoğraf 17:** İnce Minareli Medrese, 1887 (https://twitter.com/tarih_mag/status/1529149477348446209/photo/1., erişim tarihi: 23.03.2023) 112
- Fotoğraf 18:** Rolweg sokaktan bir görünüm, 1898 (Coens, 2012)..... 114
- Fotoğraf 19:** Gentpoort (<https://www.oldstratforduponavon.com/bruges>., erişim tarihi: 17.06.2022)..... 124
- Fotoğraf 20:** Gentpoort üzerinde yer alan Aziz Andrian'ın heykeli (R. Teke kişisel arşivi, 2021)..... 124
- Fotoğraf 21:** Smedenpoort, 1880 (<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=false&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2>., erişim tarihi: 17.06.2022)..... 125
- Fotoğraf 22:** Ezelpoort, 1880 (<https://www.ribapix.com/search?adv=false&cid=0&mid=0&vid=0&q=bruges&sid=false&isc=true&orderBy=0&pagenumber=2>., erişim tarihi: 17.06.2022)..... 126
- Fotoğraf 23:** Markt Meydanı, 1680 (https://www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl/wiki/images/Grote_markt_Call.JPG., erişim tarihi: 14.02.2023) 127
- Fotoğraf 24:** Braamberg Meydanı, 1750 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/10/Brugge_-_Braamberg_-_België.jpg., erişim tarihi: 20.01.2023)..... 128
- Fotoğraf 25:** Waterhalle (Water Hall), 1294-1787 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/06/Brugge_-_Waterhalle_schilderij_17de_eeuw.jpg., erişim tarihi: 26.09.2022)..... 130

- Fotoğraf 26:** Van der Beurze ailesine ait han (https://whitepaper.hollaex.com/HollaEx%20Wh%20220b9/The_old_Ter_Bu erse_square_in_Bruges_(Belgium)..jpg., erişim tarihi: 28.02.2023) 133
- Fotoğraf 27:** Markt Meydanı, 1900 (https://blog.haydiavrupaya.com/wp-content/uploads/2020/01/brugge-1900.jpg., erişim tarihi: 12.03.2023) 139
- Fotoğraf 28:** Burg Meydanı, 1751 (Coens, 2012) 139
- Fotoğraf 29:** Belfry Çan Kulesi, 1696 (Coens, 2012) 141
- Fotoğraf 30:** Aziz John Hastanesi, 20. yüzyıl (https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postcards/belgium/brugge/hop ital-saint-jean-bruges-c-1910s-thill-nels-cpa-695959882.html., erişim tarihi: 20.03.2023) 144
- Fotoğraf 31:** Our Lady Kilisesi (https://www.flickr.com/photos/november_song/40285358900/in/album-72157670642310368/., erişim tarihi: 21.05.2023) 145
- Fotoğraf 32:** Amsterdam kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu, Hollanda (https://www.iamsterdam.com/tickets/canal-cruise-ticket., erişim tarihi: 17.09.2023) 149
- Fotoğraf 33:** Venedik kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu, İtalya (https://wallhere.com/en/wallpaper/225598., erişim tarihi: 17.09.2023) 149
- Fotoğraf 34:** Brugge kentinin su yolları ile yönlendirilmiş sokak dokusu (R. Teke kişisel arşivi, 2021) 150
- Fotoğraf 35:** Kale Park, Sivas (https://www.malatyasanalhaber.com/upload/haber/2018-06-07-kale-parki-yenileniyor.jpg., erişim tarihi: 17.09.2023) 158
- Fotoğraf 36:** Alaeddin Tepesi, Konya (https://kamfi.net.tr/havadan-konya-manzaralari-drone-ile-konya/., erişim tarihi: 22.05.2023) 160
- Fotoğraf 37:** Alaeddin Tepesi'nden batıya, İnce Minareli Medrese'ye bakış, 19. yüzyıl, Konya (https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:12579223., erişim tarihi: 22.05.2023) 161
- Fotoğraf 38:** Siena kenti meydanı, İtalya (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/dd/Old_map_of_Siena.jpg/1280px-Old_map_of_Siena.jpg., erişim tarihi: 22.05.2023) 165
- Fotoğraf 39:** Markt Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021) 166
- Fotoğraf 40:** Jan Boninstraat, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021) 170

Fotoğraf 41:	Hunat Hatun Külliyesi, Kayseri (https://i.pinimg.com/originals/c2/23/fc/c223fc1d8c2459ecf579952e3600f217.jpg ., erişim tarihi: 22.05.2023)	171
Fotoğraf 42:	Sahip Ata Külliyesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022).....	171
Fotoğraf 43:	Aziz Saviour Katedrali, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	172
Fotoğraf 44:	Maggiore Meydanı, Bologna (https://www.flickr.com/photos/ciccioatto/30413929685/ ., erişim tarihi: 18.09.2023).....	173
Fotoğraf 45:	Campo Meydanı, İtalya https://shurgina-italia.livejournal.com/1047.html ., erişim tarihi: 18.09.2023).....	174
Fotoğraf 46:	Markt Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	175
Fotoğraf 47:	Burg Meydanı, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021).....	175
Fotoğraf 48:	Alaeddin Camisi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)	176
Fotoğraf 49:	Sırçalı Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022).....	177
Fotoğraf 50:	Karatay Medresesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022)	177
Fotoğraf 51:	İnce Minareli Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022).....	177
Fotoğraf 52:	Belfry Çan Kulesi, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021).....	178
Fotoğraf 53:	Our Lady Kilisesi, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	178
Fotoğraf 54:	Aziz John Hastanesi (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	179
Fotoğraf 55:	Potterierei sokaktan bir görünüm, Brugge (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	179
Fotoğraf 56:	Sahip Ata Külliyesi, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022).....	185
Fotoğraf 57:	Sırçalı Medrese, Konya (R. Teke kişisel arşivi, 2022).....	185

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Kentsel yayılma.....	31
Harita 2: Konya kentinin Türkiye'deki konumu (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/61/Konya_in_Turkey.svg/1600px-Konya_in_Turkey.svg.png ., erişim tarihi: 18.07.2022).....	39
Harita 3: Selçuklu dönemi kervan yolları (Özcan, 2006b).....	47
Harita 4: Brugge kentinin Belçika'daki konumu (https://en.wikipedia.org/wiki/Bruges#/media/File:Belgium_location_map.svg ., erişim tarihi: 23.07.2022)	54
Harita 5: Brugge kentinin Batı Flandre'deki konumu (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fa/Brugge_West-Flanders_Belgium_Map.svg ., erişim tarihi: 23.07.2022).....	55
Harita 6: Fort Lapin bölgesinin konumu, Brugge (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Sint-Jozef%2C_Brugge.jpg ., erişim tarihi: 23.07.2022)	56
Harita 7: 528 yılında Avrupa (McEvedy, 2004)	57
Harita 8: Zwin Körfezi (Paviot, 2002)	65
Harita 9: 1212 yılında kentler ve ticaret yolları (McEvedy, 2004)	66
Harita 10: 14.-15. yüzyıl Avrupa ticaret yolları (Stabel vd., 2018)	68
Harita 11: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi (Dumolyn vd., 2018)	72
Harita 12: Google maps üzerinde ana arterlerin gösterimi (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z ., erişim tarihi: 23.03.2023)	76
Harita 13: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi'nin konumu (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z ., erişim tarihi: 23.03.2023)	77
Harita 14: Google maps üzerinde ahmedeğin konumu (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z ., erişim tarihi: 23.03.2023)	83

Harita 15: Google maps üzerinde dış kale surlarının geçtiği yerlerin gösterimi (https://www.google.com.tr/maps/@37.872629,32.4959346,14.39z., erişim tarihi: 03.04.2023)	86
Harita 16: Google maps üzerinde dış kale sur kapılarının gösterimi (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	88
Harita 17: Google maps üzerinde pazarların gösterimi (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	94
Harita 18: Google maps üzerinde bedestenin konumu (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	97
Harita 19: Google maps üzerinde mahallelerin konumu (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	102
Harita 20: Google maps üzerinde Musalla Mezarlığı'nın konumu (https://www.google.com.tr/maps/@37.8769602,32.4807184,14.92z., erişim tarihi: 03.04.2023)	105
Harita 21: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi'nin konumu (https://www.google.com.tr/maps/@37.8769602,32.4807184,14.92z., erişim tarihi: 03.04.2023)	106
Harita 22: Google maps üzerinde Konya kentinin günümüze ulaşan medrese örneklerinin konumu (https://www.google.com.tr/maps/@37.872629,32.4959346,14.39z., erişim tarihi: 03.04.2023)	110
Harita 23: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi (Dumolyn vd., 2018)	114
Harita 24: Google maps üzerinde Brugge kenti ile Zwin Körfezi'nin konumu (https://www.google.com/maps/@51.1699968,2.971778,10.26z., erişim tarihi: 05.04.2023)	115
Harita 25: Brugge kentinin sokaklarının gösterimi (Dumolyn vd., 2018)	116
Harita 26: Brugge kentinin birinci sur duvarı üzerinde kapıların gösterimi (Dumolyn vd., 2018)	120
Harita 27: Belçika'nın haritası (https://i.pining.com/originals/e7/6a/e5/e76ae5e8942ae55f7781b14d54134315.jpg., erişim tarihi: 04.04.2023)	121

Harita 28: Brugge kentinin ikinci sur duvarı üzerinde kapıların gösterimi (Dumolyn vd., 2018).....	123
Harita 29: Markt Meydanı, Braamberg Meydanı ve Vrijdagmarkt/Zand'ın konumu (Dumolyn vd., 2018)	129
Harita 30: Verversdijk Rıhtımı ile Potterierei ve Oudeburg Mahalleleri'nin konumu (Dumolyn vd., 2018)	131
Harita 31: Ter Beurze Meydanı (Dumolyn vd., 2018).....	132
Harita 32: Brugge kentinin mahallelerin konumu (Dumolyn vd., 2018)	135
Harita 33: Brugge kentinin mahallelerin konumu (Dumolyn vd., 2018)	136
Harita 34: Brugge kentinin meydanlarının konumu (Dumolyn vd., 2018).....	138
Harita 35: Aziz Saviour Katedrali'nin konumu (Dumolyn vd., 2018).....	140
Harita 36: Belfry Çan Kulesi, Aziz John Hastanesi (Sint-Janshospitaal), Aziz Donatian Kilisesi ve Our Lady Kilisesi'nin konumları (Dumolyn vd., 2018)	143
Harita 37: Kayseri kentinin Ortaçağ dönemi haritası üzerinde Hunat Hatun Külliyesi'nin konumu (Özcan, 2006c)	148
Harita 38: Google maps üzerinde Sahip Ata Külliyesi ve Larende Kapısı/Deli Kapı'nın konumu (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	148
Harita 39: Konya kentinin google maps üzerinde dış kale sur kapılarının gösterimi (https://www.google.com/maps/@37.8720363,32.4918569,14.61z., erişim tarihi: 23.03.2023)	152
Harita 40: Marcus Gerards tarafından çizilen haritada (1562) ve google maps üzerinde Brugge kent kapılarının gösterimi (2023)	153

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Düzlükte kurulan şehir	25
Şekil 2: Eğimli arazilerde yerleşme biçimi	26
Şekil 3: Sırt yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)	26
Şekil 4: Düz tepe üzerinde yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)	27
Şekil 5: Semer yerleşme biçimi (Bayhan, 1969)	27
Şekil 6: Waterhalle (Water Hall), (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Brugge_-_Waterhalle_1294_-_1787.jpg ., erişim tarihi: 26.09.2022)	1562 61
Şekil 7: Alaeddin Tepesi'nin planı (Sarre, 1967)	80
Şekil 8: İç kale (Baykara, 1985)	81
Şekil 9: Saltanat Sarayı'nın Mahmut Akok tarafından hazırlanan restitüsyonu (Akok, 1969)	82
Şekil 10: Şahabettin Uzluk tarafından Zindankale'nin tahmini çizimi (Küçükdağ, 2004)	84
Şekil 11: Kontun kalesi	118
Şekil 12: Kent merkezinin Marcus Gerards tarafından gösterimi (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ee/Brugge_-_Waterhalle_1294_-_1787.jpg ., erişim tarihi: 19.01.2023)	119
Şekil 13: Brugge kentinin sur duvarları arasında yer alan değirmenler (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d9/Bruges_by_Braun_and_Hogenberg%2C_print_from_1635.jpg ., erişim tarihi: 17.10.2022)	122
Şekil 14: Toledo kenti gravürü, İspanya (https://pbs.twimg.com/media/FV0EOPXWYAAgzCS?format=jpg&name=4096x4096 ., erişim tarihi: 22.05.202)	159
Şekil 15: Siena kenti gravürü, İtalya (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/dd/Old_map_of_Siena.jpg/1280px-Old_map_of_Siena.jpg ., erişim tarihi: 22.05.2023)	159

- Şekil 16:** 16. yüzyılın ilk yarısına ait Konya iç kalesini gösteren minyatür (Matrakçı Nasuh, Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn, 17a)..... 163
- Şekil 17:** Brugge kentinin Marcus Gerards tarafından çizilen haritası, 1562 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Marcus_Gerards_-_volledige_kaart_-_Belgium.jpg., erişim tarihi: 26.09.2022) 164

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: A ve B tipi kale kent modeli (Özcan ve Yenen, 2010).....	34
Tablo 2: A ve B tipi açık kent modeli (Özcan ve Yenen, 2010).....	35
Tablo 3: Dış odaklı büyüme modeli (Özcan ve Yenen, 2010)	35
Tablo 4: Brugge kentinin günümüze ulaşan kent kapıları (R. Teke kişisel arşivi, 2021)	153
Tablo 5: Brugge kentinin 19. yüzyıla ait kent kapılarının fotoğrafları ile günümüze ulaşan kapıların görsel olarak karşılaştırılması	155
Tablo 6: Kruispoort ve Gentpoort arasında bulunan yel değirmenleri (R. Teke kişisel arşivi, 2021).....	156
Tablo 7: Sivas ve Alaiyye (Alanya) kentlerindeki ahmedeğin dıştaki sura bitişik konumu (Özcan, 2006c; Özcan ve Yenen, 2010).....	161

ÖZGEÇMİŞ

Özel Envar Lisesinden birincilikle mezun olduktan sonra 2014 yılında Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünü kazanmıştır. 2018 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2019 yılında Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Programına başlamıştır. 2021 yılında Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümüne araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Halen aynı bölümde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.